

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN

SVAZEK 24

K SITUACI V DĚLNICKÉM Hnutí NA NOVOJIČÍNSKU NA SKLONKU DVACÁTÝCH LET A V DOBĚ KONÁNÍ V. SJEZDU KSČ

Jan Hanák

I v okrese Nový Jičín došlo v letech 1924–1929 k dočasné stabilizaci a později ke konjunktuře kapitalismu. Majitelé textilek, strojírenských závodů i akciových společností vykazovali značné zisky. Hückelova továrna na klobouky v Novém Jičíně dokončila v roce 1928 stavbu nové haly pro dalších šedesát dělníků,¹⁾ v tabákové továrně v Novém Jičíně se přijímali noví pracovníci, v Tatře Kopřivnici, vozovce v Butovicích i v dalších menších závodech a dílnách narostlo zaměstnanost i zisky podnikatelů. Tatra v Butovicích vykazovala v roce 1929 obrát třicet čtyři milióny Kč, zatím co v roce 1934 jen deset miliónů Kč. Dočasné úspěchy kapitalistů se projeví růstem jejich sebevědomí. Došlo k útoku na dělnické mzdy, na pojištění a další demokratické vymoženosti získané v třídních zápasech po první světové válce. Dělníci našeho okresu odpověděli na tlak podnikatelů stávkami a demonstracemi. Cementáři ve Štramberku vedli od 15. května 1929 třítydenní stávku, kterou se správa závodu snažila zlomit pomocí stávkokazů. Štramberským dělníkům se však dostalo pomoci u dělníků v Odrách i u dělnictva v dalších místech okresu. Pro zradu sociálnědemokratických předáků byla stávka po třech týdnech ukončena bez dosažení nové kolektivní dohody.²⁾ Proti dělníkům tvrdě vystupoval v této době novojičínský okresní hejtman Ščáva. S odvoláním, aby nebyl narušován veřejný klid a pořádek, zakazoval především komunistické schůze. V roce 1926 zakázal i Den mládeže. Podobně si počínal i zvláště novojičínští němečtí fabrikanti. Hückel, Preisenhammer a Böhm vyhazovali dělníky z práce jen za členství v KSČ.³⁾

Stav a sílu komunistického hnutí na Novojičínsku před V. sjezdem můžeme dnes spíše jen odhadnout, protože z písemností stranických organizací té doby se zachovalo jen velmi málo, většina členů strany z dvacátých let již nežije a na paměť nelze plně spoléhat. Je však jisté, že poměry ve straně i v našem regionu byly před V. sjezdem složité. Strana pracovala v obtížné národnostní situaci, musela bojovat proti sociáldemokratismu, který měl v našem okrese převahu mezi českým i německým dělnictvem. Úřednický aparát první republiky bedlivě sledoval situaci v komunistické straně. Okresní hejtmani museli každoročně na podkladě hlášení četnických stanic podávat podrobnou zprávu zemskému prezidentovi Janu Černému. Hlášení se zaměřovalo na organizaci a sílu KSČ a jejich složek s uvedením jmen vedoucích funkcionářů, na činnost, taktiku, významné komunistické akce v uplynulém roce, hlavně na stávky, manifestace, na protivojenskou činnost, na informace a tisku, na komunistický vliv mezi státními a veřejnými zaměstnanci.⁴⁾ I když zprávy četnictva a okresního hejtmana jsou poplatné třídní zaujatosti autorů, i když se informátoři snažili význam a vliv komunistů

Na první straně obálky:
Větrný mlýn na rozhraní Zbyslavic
a Olbramic
Foto Miloš Lossman 1979

Na čtvrté straně obálky:
Pohled na Frenštát
Foto Jiří Klučka 1978

bagatelizovat, i když nemohli postřehnout taktiku komunistů této doby a nerozuměli ideologii KSČ, přece nám mohou v celkové orientaci o situaci v KSČ před V. sjezdem a krátce po něm pomoci.

Vliv KSČ byl i přes nepříznivou situaci na dělnictvo v našem okrese na sklonku dvacátých let výrazný. Strana ovlivňovala především dělnickou mládež obou národností. Mladí komunisté a komsomolci byli velmi aktivní zvláště na Odersku a Bílovecku, jak na to vzpomínají zasloužilí členové strany, kteří žijí a žili po válce v NDR.⁵⁾ Nezářzení sociáldemokratiem bojovali proti militarismu, proti snižování mezd, byli nadšenými bojovníky za přátelství se Sovětským svazem, vedli tvrdý zápas proti demagogii fašistů, kteří se snažili do svých řad vládnout zvláště německé dělníky. Zasluhou KSČ sílilo mezi dělnictvem našeho okresu internacionální citění. Sblížovala se především dělnická mládež obou národností, konaly se společné česko-německé prvomájové oslavy. Strana zorganizovala 23. května 1926 v zahradě restaurace Nové Slunce v Novém Jičíně Rudé letnice, na kterých k osmi stům účastníkům české a německé národnosti promluvil jeden z předních funkcionářů s. Karl Kreibich.⁶⁾ Velkou odezvu mezi dělnictvem měl rovněž Rudý den, uskutečněný 10. července 1927 na novojičínském náměstí. KSČ měla v letech před V. sjezdem velký vliv i na odborové hnutí v našem okrese. Komunisté měli silné pozice v Mezinárodním odborovém svazu – v jeho organizacích kovodělnických a dřevodělnických ve Štamberku, Kopřivnici, Butovicích a ve Fulneku. Rovněž proletářská tělovýchova byla v této době na dobré úrovni. Mezi nejsilnější tělovýchovné jednoty patřila česká Jednota proletářské tělovýchovy v Butovicích s osmdesáti členy a rovněž butovický německý „Arbeiter Turn und Sportverein“.⁷⁾

Počet stranických organizací a buněk v letech 1925–1929 a rovněž stav členů již sotva přesně zjistíme, protože údaje se rozcházejí a jsou neúplné. Policejní hlášení uvádějí čísla neúměrně nízká. V Ženklově je ve stranické buňce uvedeno jen šest členů, ve Štamberku, známém revolučností dělnictva, jsou dokonce uvedeni jen čtyři komunisté. Za nejsilnější organizace jsou označeny butovická s 250–300 členy, KSČ ve Veřovicích se 70 členy, v Příboře s 50 členy. Odry a Bílovec nejsou uváděny, protože tehdy okresu Nový Jičín nenáležely. Mezi stranickými funkcionáři jsou v relaci uváděni s. Alois Krumpolc, František Zátoupek, Josef Knapík a Josef Kadláček z Kopřivnice, Bohumil Bár ze Štamberku, Alois Cváček z Veřovic, Miroslav Rýdl z Hodslavic, Gustav Schwarz z Fulneku, sochař František Jurán z Příbora a Alois Holub ze Sedlnice.⁸⁾ V Novém Jičíně byl komunistickým funkcionářem a zástupcem KSČ na radnici s. Pavel Odpadlík, tvrdý odpůrce již tehdejších novojičínských fašistů Jonaka a Scholliha.

KSČ měla mezi dělnictvem a ostatními pracujícími na okrese řadu otevřených i skrytých sympatizujících, což dokazují mimo jiné i výsledky voleb v roce 1925. Strana tehdy získala v okrese 3009 hlasů. V Butovicích 553, Příboře 214, Novém Jičíně 187, v Kopřivnici 136, tj. jest mnohem více než činil v těchto místech počet členů strany. Největšího úspěchu dosáhli tehdy komunisté v Odrách, kde pro ně hlasovalo 710 občanů. Druhá vnitrostranická krize však i v našem okrese stranu oslabilo. Ve volbách na podzim roku 1929 ztratila KSČ v celé republice 180 000 hlasů, v našem okrese činil úbytek oproti roku 1925 223 hlasy. Největší ztráty utrpěla v Odrách, Butovicích, Příboře. Naopak přírůstek hlasů zaznamenala KSČ v Novém Jičíně – 112 hlasů.⁹⁾

Vliv na věci veřejné vykonávala strana v řadě obcí svými zástupci v obecních zastupitelstvech. V Novém Jičíně byl mluvčím strany vzpomenující již Pavel Odpadlík, ve Veřovicích byl náměstkem starosty komunistu Čeněk Hykel, dále zde měli jednoho radního a čtyři členy obecního zastupitelstva. V Butovicích

měli komunisté dva radní a pět členů zastupitelstva, v Kopřivnici dva členy zastupitelstva a v Sedlnicích tři členy v obecním zastupitelstvu. Své zástupce měli také na radnici v Příboře, Odrách, Bílovci a Frenštátě.¹⁰⁾

O rozložení sil ve straně v době druhé vnitrostranické krize v roce 1928 zprávy nemáme. Nevíme, kolik organizací se v diskusi k „Otevřenému dopisu KI“ přiklonilo ke gottwaldovskému křídlu a kolik jich šlo za Jilkem. Máme však za to, že i komunisté z našeho okresu přispěli na mimořádné konferenci konané 1. února 1929 v Ostravě k vítězství gottwaldovské opozice, kterou zde zastupoval Jan Šverma. Svědčí o tom vystoupení s. Aloise Krumpolce v okresním zastupitelstvu v Novém Jičíně 8. února 1929, ve kterém odsoudil praktiky buržoazní demokracie a ohlásil aktivní politiku KSČ ve prospěch pracujících v našem okrese.¹¹⁾

Straně se na sklonku dvacátých let – před V. sjezdem i po něm v našem okrese těžce pracovalo. Stranické schůze byly policejně rozpouštěny, hlídány komisariáty okresního hejtmanství, za neohlášené schůze byli funkcionáři předáváni soudům. Schůze se konaly pod různými názvy, na různých místech, účastníci se scházeli nenápadně, jakoby náhodou. I přes různá omezení a zjevnou perzekuci našli tehdy komunisté způsoby, jak účinně pracovat mezi dělníky. Ve Štamberku například dávali letáky do rodin prostřednictvím mládeže, v Butovicích organizovali 1. srpna 1929 protiválečné demonstrace formou průvodu od závodního hotelu přes kolonii na nádraží ve Studénce. Průvodu se zúčastnili vagonáři obou národností a mnoho mládeže.¹²⁾

Československé úřady sledovaly po V. sjezdu bedlivě činnost státních a veřejných zaměstnanců, zvláště těch, o kterých se vědělo, že jsou členy strany nebo se stranou sympatizují. Za členství v KSČ byl v roce 1929 propuštěn ze služeb ředitelství státních drah s. Čeněk Hykel z Veřovic, výše vzpomenující náměstek starosty obce. Za aktivní činnost v KSČ byl v letech 1929–1930 perzekuován mladý profesor gymnázia v Novém Jičíně Antonín Příkryl. Dne 1. prosince 1929 předsedal komunistické schůzi v hostinci „U Cabáků“ v Mořkově, kde měl hlavní projev Alois Krumpolc. Profesor Antonín Příkryl byl k 1. únoru 1930 urychleně přeložen na gymnázium v Pelhřimově,¹³⁾ jeho manželka, taktéž profesorka novojičínského gymnázia, byla rovněž k 1. únoru 1930 přeložena do Jindřichova Hradce. Za měsíc se však do Nového Jičína vrátila. Od 1. září 1930 působil pak manželé Příkrylovi opět společně – ale na gymnáziu v Kyjově.¹⁴⁾

Po V. sjezdu došlo i v našem okrese k novému stranickému organizačnímu uspořádání. Třináct organizací KSČ bylo rozděleno do tří obvodů – kopřivnického, novojičínského a bíloveckého. Okresní sídlo strany bylo v Kopřivnici, tajemníkem se stal Alois Krumpolc.¹⁵⁾ Boj s tak zvanými likvidátory, který probíhal po V. sjezdu ve straně, odborech a v parlamentě, měl v našem okrese odezvu jen ve Štamberku. Nositelé protistranických názorů byli během roku 1929 ze strany vyloučeni.¹⁶⁾

Poznámky:

- 1) Jaromír Pavlíček – str. 100, z publikace „K historii KSČ na Novojičínsku“, vydal OV KSČ v Novém Jičíně v r. 1966.
- 2) tamtéž – str. 125 – rovněž Dělnický deník – 1929 – VI. měs.
- 3) Karel Otto – z publikace „Čtení o Novém Jičíně“ str. 45 – vydal MěstNV v Novém Jičíně 1963.
- 4) Milan Myška – Novojicko č. 5, 1962, str. 6. Jde o článek „Komunisté okresu Nový Jičín v roce V. sjezdu“. Zde je přetištěn důležitý pramen o činnosti komunistů na okrese N. Jičín ze státního archivu v Opavě.
- 5) K historii KSČ na Novojičínsku – str. 133 – vzpomínky předválečných komunistů z Bílovecka.
- 6) J. Hanák – Vlastivědný sborník č. 1 – r. 1967 – vydal Vlastivědný ústav v N. Jičíně.

- 7) M. Myška — Komunisté okresu Nový Jičín v roce V. sjezdu (Novojicko č. 5, str. 6).
 8) Tamtéž.
 9) J. Pavlíček: K historii KSČ na Novojičínsku, str. 117.
 10) M. Myška: Komunisté okr. N. Jičín v roce V. sjezdu, str. 6.
 11) J. Pavlíček: K historii KSČ na Novojičínsku, str. 116.
 12) M. Myška — Komunisté okresu Nový Jičín v roce V. sjezdu.
 13) Tamtéž.
 14) Výroční zpráva gymnázia Nový Jičín, šk. r. 1929-30, 1930-31.
 15) J. Pavlíček: K historii KSČ na Novojičínsku, str. 116.
 16) Dle výpovědí s. A. Krumpolce.

Z MINULOSTI ZBYSLAVIC

Adolf Turek-František Schwarz

Zbyslavice vznikly na pahorkatině, která sice nebyla v předhistorických dobách trvale osídlená, ale kam přece častěji přicházeli lovci, včelaři, rybáři apod. Svědčí o tom ojedinělé nálezy různých kamenných nástrojů a zdá se, že tudy vedly stezky od Jihu k severu.¹⁾ Snad už ve 12. nebo nejpozději v první polovině 13. stol. zde vznikla slovanská osada s trojúhelníkovým návesním půdorysem a traťovou stejným směrem dělenou plůžinou.²⁾ Také patronymické jméno obce — ves potomků Zbyslavových — ukazuje na dávnou slovanskou kolonizaci; vyskytuje se r. 1359 poprvé v latinské formě Sbyslawicz, ve 14.—15. stol. jako Zbyslawicz, Zbislawicz nebo Sbislawicz,³⁾ 1771—1772 Bislawitium,⁴⁾ v německém znění r. 1377 Sbislawicz, Swislawicz, 1720—1805 Beiselwitz, 1771 Byslawitz, 1805—1945 Baislawitz, Beislawitz,⁵⁾ ale 1619 Bayslawitz, 1623 zu Bislawitz.⁶⁾ Česky 1431-1870 Bislawice, Byslawice (lidově dodnes), 1440 Sbislawice, od 1471 též Zbyslawice, 1643 Buslawice.⁷⁾

Zbyslavice tvořily ve 14. stol. samostatný drobný alodní stateček, jehož majitelé bydleli na malé dřevěné tvrzi věžovitého charakteru. Zbývá z ní jen nevelký pahorek o půdorysu čtverhranném s délkou strany zhruba 30 kroků, kde byly nalezeny střepy nádob ze 14.—16. stol.⁸⁾ Ještě koncem 17. věku je doloženo malé šlechtické sídlo vedle zdejšího dvora. Sídliili zde vladkové, kteří se podle vsi psali, jako 1357 Vojslav ze Zbyslavic, někdy purkrabí na Hradci,⁹⁾ který zastával v l. 1359—1362 úřad starosty čili hejtmána země Opavské.¹⁰⁾ Při dělení Opavska v r. 1377 připadly Zbyslavice, Olbramice a Myslíkova Lhota (Lhotka u Lubojat), které držel pan Ješek, k dílu opavských knížat Přemka a Václava.¹¹⁾ R. 1407 byl Bedřich ze Zbyslavic rukojmím Hyncika z Mošćna na Frývaldově¹²⁾ a r. 1416 zapsal svým dětem 2 1/2 lánu role v Hradčanech u Hlubčic.¹³⁾ Avšak na Zbyslavicích seděl v l. 1413—1414 Myslibor ze Zbyslavic, kterého žaloval o dluh 10 hřiven bez lotu Jiřík z Olbramic, který současně pohnal před opavský zemský soud o stejnou sumu zdejšího rychtáře Jakuba, ale podařilo se dosáhnout smíru a žaloby byly vymazány. V l. 1429—1452 byl majitelem vsi Jan Tlačivět ze Zbyslavic, který r. 1432 vzal za společníka na svůj majetek svého příbuzného Ješka čili

Jana z Klimkovic, který mu dovolil, aby mohl v l. 1440—1441 zapsati do zemských desk 5 hř, věna své manželce Kateřině na vsi Zbyslavicích. Jan Tlačivět měl četné spory se sousedy a vystupoval několikrát i jako svědek, poručník nebo ručitel. Patrně jeho sestrou byla Barbara ze Zbyslavic, provdaná r. 1431 za Jindřicha z Dobroslovic.¹⁴⁾ Avšak už možná r. 1455, ale zcela určitě v l. 1466—1476 a snad ještě r. 1484 držel ves Jiřík z Ryzmburka a Zbyslavic.¹⁵⁾ Patrně jeho ženou či vdovou byla Zuzana Zbyslavská, která r. 1498 dala vložit do desk zápis o sstupu (spoluhajetnictví) na Zbyslavice pro své přátele a příbuzné Jana Falkle z Czochendorfu na Přívozu, Hynka Kepinu ze Zvole a Jindřicha z Děhylova, i jejich dědice. V případě, že by Falkl zemřel bez dědiců, měla přejít dědičné právo na Jana Čambora z Jiskřičína a jeho dědice; v případě, že by umřel Hynek, měla dědit Zbyslavice jeho sestra Kateřina, ale Zuzana si vymínila držení vsi do své smrti. Po Jindřichovi z Děhylova měli dědit jeho bratrance. Avšak r. 1511 zapsala Kateřina ze Zvole toto dědičné právo po své tetě Zuzaně svému chotí Mikuláši z Bludovic, po němž mělo přejít na Mikuláše Falkla z Czochendorfu na Přívoze a na jeho děti. Ani k tomu však nedošlo, neboť r. 1513 prodali všichni tři spoludědicové, totiž Jindřich z Děhylova na Plesné, Jan Čambor z Jiskřičína a Kateřina ze Zvole a z Bludovic ves Zbyslavice s lesy, rybníky, mlýnem i ostatním příslušenstvím Václavovi z Bítova na Vladěnině, jenž r. 1519 intabuloval ves Hynkovi Bruntálskému z Vrbna na Klimkovicích. Ten přikoupil následujícího roku od Ondřeje Lutky též Olbramice.¹⁶⁾ Od r. 1544 držela tyto statky jeho vdova Johanka z Bítova a po ní od r. 1553 nejprve synovec Hynkův Bartoloměj, pak jeho bratranec Štěpán, jehož synové prodali panství Klimkovic i se Zbyslavicemi svým druhým bratranceům (vlastníkům) Bernardu a Hynkovi, kteří byli vnuky Hynkova bratra Bernarda. R. 1560 byl majitelem tohoto zboží Hynek II. sám.¹⁷⁾ Ten odtrhl r. 1568 své poddané ze Zbyslavic a Olbramic od fary v Bravanticích, a byl proto žalován od Jana staršího Bravanského z Chabřan, ale nějak se smluvili; nakonec mu Hynek r. 1573 Zbyslavice a Olbramice prodal. R. 1598 postoupil Jan st. Bravanský Bravantice, Olbramice a Zbyslavice svému synu Janu mladšímu Bravanskému, po jehož smrti r. 1602 byl sice statek nejprve vložen do desk sírotkám, ale ihned zemským hejtmánem odprodán Zikmundovi Štyrskému ze Štyrnu.¹⁸⁾

Zikmund měl z prvního manželství s Kateřinou Rudskou z Rudz syna Jana a z druhého s Kateřinou Pilarovou z Pilhu více dětí, z nichž nejmladší byl syn Jiří a dcera Ludmila, provdaná za Jiříka Rotmberka z Kettle, která r. 1625 ovdověla a žila až do své smrti r. 1673 na Olšanském dvoře v dnešních Kateřinkách jako velká dobrodělka chudiny a kmotra mnoha dětí svých sousedů. R. 1607 si Zikmundova vdova Kateřina podržela Bravantice a Olbramice, kdežto Zbyslavice měl její nevlastní syn Jan, písař menšího práva knížectví opavského; vykázal tehdy ve vsi 15 sedláků robotných, 5 zahradníků, mlýnáře a fojta. R. 1620 měli opavští stavové na Zbyslavicích hypotéku 1000 zl., ale už následujícího roku převzal po smrti bratrově Zbyslavice Jiří Štyrský. Třicetiletá válka zle postihla stateček, neboť r. 1629 po vpádu dánským bylo obděláno jen 3 1/2 lánu roli, zbytek byl zpustošen. R. 1642 zbylo proti r. 1629 z 15 sedláků 12, z 8 zahradníků 6, mlýn (ale nedával nic), z 52 koní 25, z 50 krav 21, z 300 ovcí sotva desetina a výsev obilí klesl z 18 maldrů na šestinu. Daně a činže mohl platit jen jeden rolník, ostatní bylo možno počítat dohromady za 4 sedláky, dále mohlo odvádět dávky po 4 chalupnicích a zahradnicích.

Jiří Štyrský se stal katolíkem a zastával úřad písaře menšího zemského práva, pak se stal členem zemského soudu a nakonec nejvyšším sudím; zemřel v březnu 1659. S manželkou Alenou, dcerou Jiřího Fridricha Donáta na Vřesíně, měl dcery Annu Alžbětu Barbaru, chof Jiřího Frakštejna (Frokštejna) z Načeslavic, a Zuzanu Magdalenu, která se vdala za Maximiliána Rejzvice z Kadeřína

a zemřela již r. 1682. Vdovec se r. 1673 zřekl práva na Zbyslavice ve prospěch své švakrové Anny Alžběty, která stateček prodala r. 1678 generálovi polnímu maršálovi hraběti Jiřímu Štěpánovi z Vrbna k Bravantici.¹⁹⁾ Po něm nastoupil r. 1682 jeho druhorozený syn Leopold František, který před r. 1696 prodal statek Bravantice s příslušenstvím svému příbuznému Václavovi z Vrbna na Nové Cerekvi, r. 1709 byl vložen do desk Václavovu synu Kajetánovi, a ten jej r. 1716 odstoupil Josefu Františkovi z Vrbna na Fulneku. R. 1722 koupil statek František Jindřich Řeplinský z Berečka, současně pán na Studénce. Byl to původně zbohatlý kupec z Opavy, stal se císařským komerčním radou, byl povýšen do stavu rytířského a později panského a zesnul r. 1574 v Bravantici. Jeho nástupcem se tam stal jeho stejnojmenný nejstarší syn z 2. manželství s Terezií Šárovcovou z Šárova. František Jindřich II., který zemřel r. 1776, měl z manželství s Valburgou Kotulínskou z Kotulína syna Františka Emanuela (nar. 1766).²⁰⁾ Ten prodal r. 1797 statek Bravantice Anně Marii Tekle, nemanželské nabilítované dceři Jana Václava šlechtice Mönnicha a jeho hospodyně občanského původu Anny rozené Dluhašové, ovdovělé Nelhýblové, už od r. 1787 po otci majitelce Horní Polanky, Jistebníku, Studénky a Raduň, provdané od r. 1790 za Jana hraběte Laryše ze Lhoty na Rychvaldě.²¹⁾ Po ní dědila tyto statky její dcera Marie Laryš-Mönnichová (nar. 1801), provdaná od r. 1832 za hraběte Gebharda II. Blüchera z Wahlstadtu, majitele řady statků v Dolním Slezsku. Byl to vnuk vítěze nad Napoleonem v bitvě u Waterloo 1815 Gebharda I. Blüchera. Po smrti Gebharda II. r. 1875²²⁾ převzal statky v našem Slezsku jeho syn Gebhard III. Leberecht, jehož následovníkem byl r. 1912 jeho syn z druhého manželství s Alžbětou Sednickou Lothar (choť Viktorie Louisa Radziwiłłová), 1928 nejstarší jejich syn Hugo²³⁾ a počátkem r. 1948 nejmladší syn Alexandr.

Za prvé pozemkové reformy r. 1928 měřila plocha spojených statků Bravantice, Jistebník, Studénka, Horní Polanka a Bílov 2799 ha veškeré půdy. Z toho ve Zbyslavicích náleželo ke dvoru 150,6 ha veškeré (143 ha zemědělské) půdy. V Olbramovicích získali z toho 3 nabyvatelé 25,5 ha, ve Zbyslavicích 74 nabyvatelů 68 ha zemědělské půdy a 17 zájemců 5 ha půdy stavební. Zbytkový statek Zbyslavice o výměře 37,6 ha veškeré (35 ha zemědělské) půdy byl přidělen Petru a Hermíně Ovečkovým. V záboru zůstala pila, 14 ha veškeré půdy a lesní hospodářství.²⁴⁾ To bylo v druhé polovině 19. stol. spravováno lesním úřadem ve Zbyslavicích, zaujímal 557 ha plochy a rozpadalo se na polesí Bílov, Hlubočec, Horní Polanku, Raduň, Studénku, Vyškovice a Zbyslavice (267,8 ha).²⁵⁾ Za okupace byla na Blücherovských velkostatech jakožto anglickém majetku vnučená správa, po osvobození od května 1945 národní správa, zrušená 1947 a 1948 obnovena. V l. 1948–1949 byla tu provedena revize prvé pozemkové reformy a pak druhá pozemková reforma. Lesy okolo Zbyslavic byly znárodněny a začleněny do majetkového souboru lesního závodu Bílovec.²⁶⁾

O osudech poddaných se dovídáme více až od počátku 16. věku. Nejprve je to jen několik jmen svědků, obviněných nebo poškozených za sporů se sousedy hlavně o lesy. Byli to v l. 1514–1516 Petr Smolenc, Řehoř Polák, Venc Michala, syn hajného, Jan, syn Petra Pilička,²⁷⁾ r. 1567 Matěj mlynář, Jan Horký, Jan Kubín, Ondra Vrtala; r. 1574 byl pohnán zatkyní šlechtic Jan Stoš z Kounic pod Janem Bravanským, takže lze předpokládat, že držel ve vsi nějaký svobodný dvůr nebo tu byl panským úředníkem.²⁸⁾ R. 1577 zabil patrně při hraničních sporech Vítek, syn hajného Šimka z Bítova, Martina Hrubého ze Zbyslavic a na oplátku zase Teml zahradník z Bítova přišel o život rukou Martina, syna hajného Šimka ze Zbyslavic. Po dlouhých tahanicích skončily příslušné pře úmluvou o peněžní náhradě rodinám postižených. R. 1625 vystupují jako svědci Moc šafářů, fojt Jakub Falhar, Jura Chamrád, Kuba Lukavský a r. 1635 byl bezprávně uvržen do

vězení v Bravantici panem Mikulášem Rohrem z Kamene Olbrycht Frydl ze Zbyslavic.²⁹⁾ Německé sousedství se projevuje výskytem ojedinělých německých příjmení, jejichž počet v 17. a 18. st. ještě o něco vzrostl. Ovšem zprávy o příslušnosti obce k německému jazykovému území r. 1771 anebo o poněmčení vsi v 17. a novém počestění v 18. stol. spočívají na omylu, resp. na neznalosti pramenů.

Díky sporům o lesní hranice mezi Zbyslavicemi a Kyjovicemi známe slušnou řádku jmen usedlíků zbyslavických. V l. 1673–1678 byli to Jakub Kučera, rodem ze Studénky, „fojt byslavský“, Macek Stareček, hajní Šimek Haan rodem z Velkých Albrechtic, Folto Křížka a Jura Kunz, rolníci Jan Halaný, Ondra Haan, Pavel Kunz, Šimek a Jura Hoferal, Macek Chamrád, Jiřík Černeš, Václav Augustýn mlynář „rodem z Polanky Důlní“, Jan Hořinka, Jakub Hořinka řečený Návrat, Matěj Šedý z „Grušperku“ rodák ze Zbyslavic, Vávra Válkův z Olbramic rodem ze Zbyslavic, Matěj Dobeš ze Zbyslavic, rodem z Bělé, Jakub Falhar nový fojt, Valentin Válkův, dále Jan Rydel a Matěj Bym, rodem ze Sedlnice, usedlí ve Zbyslavicích, Michal Hans, rodem ze Skorotína (ve Zbyslavicích žil už 30 let), Jakub Lubavský, rodem z Březové, Ondřej Kuncz, rodem z Janče, jehož otec si ve Zbyslavicích vystavěl chalupu kolem r. 1650, Anežka Beneška z Vřesiny, rodem ze Zbyslavic a zdejší panský písař Šimon Šichor. Traťové názvy na sporných hranicích byly české: les jedlový Zlodějčíček nebo Zlodějčůvka, Kaménková hůrka, potoky Setina a Hrabávek, Majerův mlýn blíže opavské cesty.³⁰⁾ Na základě výpovědí těchto i jiných svědků byly tehdy vyměřeny nové hranice mezi Zbyslavicemi a Kyjovicemi. R. 1768 došlo však z podnětu poddaných z Kyjovic ke krvavé srážce, po které nastaly nové spory mezi statkem Bravantice a Kyjovicemi i mezi poddanými obou vrchností, kteří ovšem z toho měli málo užítku, ale mnoho ran a nepříjemností (krádeže dřeva, zajištění koní a dobytka, různé násilnosti do r. 1776). Teprve r. 1779 se obě strany smířily a následujícího roku byly vytyčeny pevné hranice.³¹⁾

Úplný seznam zbyslavických usedlíků se dochoval v pozůstalostních spisech Jiřího Štěpána z Vrbna k r. 1682, které obsahují m. j. i podrobné inventáře jeho zámku a dvorů a soupisy poddaných z jednotlivých vsí (např. pro Olbramice, Bravantice, Zbyslavice ze statku Bravantice, Vřesiny z panství Velká Polom atd.). Ve Zbyslavicích byl dvůr a panské sídlo celkem s 18 okny, „murovanou“ (zděnou) branou, v sídle byla v přízemí síň, světnice, dvě komory, světnička, v patře po 2 světnicích a sňích. Místnosti byly vybaveny zelenými kachlovými kamny. Ve dvoře byl dále zděný sklep, („pivnice“), kancelářská světnička, kuchyň, pekárna, čeledník, 3 komory, ale vybavení nábytkem nebylo valné. Dále zde byla sýpka s kladkou, po 4 velkých a malých chlévech, sekárna, 3 stodoly, kolna. Choval se tu 31 krav, 2 býci, 5 sviní, kanec, 11 husí a houser, 4 kachny a kačer, 20 slepic s kohoutem, v ovčíně, k němuž náležel i domek pro ovčáka, bylo 216 ovcí o 81 jehňat. Z nářadí uvádíme alespoň 16 zaječích tenat, „latarňu“, řezačku, mánici. Sedláků bylo napočteno 11 – Jura Prokop, fojt, Štěpán Pink, Jakub Kučera mladší a starší, Valentin Březina, Jura Kučera, Matěj Chabíčovský, Matěj Stareček, Pavel Kuntz, Griger Novák, Jura Rek, zahradník 8 – Matěj Trentín, Jakub Brhel, Jakub Hořinka, Jura Schwartz, Jan Zeman, Šimon Hoferal, Ondra Špet, Valentin Křížek, chalupníků též 8 – Matěj Černý, Kuba Schneider tkáč, Jan Werhel (Brhel?) krejčí, Ondra Hon, Ludvík Stareček kuchař, Mikoláš Predcant, Jura Kunz a mlynář „ukoupený“ Jura Hoferal.³²⁾

V té době se konečně dovídáme i o poměrech poddaných. Zatím co prý ještě Jiří Štyrnský i jeho vdova Helena Donátová žádali jen obvyklé roboty, zaváděl jejich zeť Jiří Frakštejn jiné pořádky: zakazoval kácet dříví vyrostlé na selských pozemcích a brát z panských lesů soušky, ačkoliv plat za to vybíral, užíval sám

3 seiské opuštěné grunty i pusté fojtství, čímž poddaným přibyla robot, ale daně z těchto rustikálních pozemků museli platit; zahradníci museli zdarma žezat pro vrchnost slámu. Poddaní se v dubnu 1669 obrátili na zemského hejtmana hraběte z Oppersdorfu a někteří dokonce dočasně opustili své usedlosti a uchýlili se do Opavy. Zemský hejtman nařídil Frakštejnovi, aby poddané nepřetěžoval novými povinnostmi a své stížnosti na ně aby přednesl na hejtmanském úřadě. Poddaným bylo nařizováno, aby se vrátili domů. Rozhodnutí hejtmana předali vrchnosti prostřednictvím jiných osob. Pán jim však nic nesnížil, nýbrž je věznil a tělesně i jiným způsobem trestal, takže podali v této záležitosti nový obšírný český memoriál (viz přílohu). Na přípis hejtmanova zástupce hraběte Jiřího z Gašína na Hlučíně Frakštejn odpověděl, že mu poddaní svým útekem i neplněním povinností způsobili škodu a že je tím ohroženo placení veřejných dávek, ačkoliv přetěžováním poddaných jim sám vlastně znemožnil daně platit. Gašínský koncem května nařídil poddaným, aby konali to, co jsou povinni, a aby zaplatili dlužné daně pod hrozbou vojenské exekuce; jejich stížnosti se řádně vyšetří, jestliže se však neukáží provdlivými, budou potrestáni.³³⁾ Další písemnosti o této renitenci se sice nedochovaly, zdá se však, že alespoň Frakštejnovy daňové machinace na úkor poddaných byly prohlédnuty. R. 1671 obdržel při nejmenším ostrou dátku a je jisté, že pusté grunty byly do r. 1673 obsazeny.

R. 1705 se čítalo ve vsi 13 sedláků i s fojtem Šimkem Stanovským, 7 zahradníků, 8 chalupníků a 6 podruhů.³⁴⁾ V letech 1720–1724 zůstával počet poddaných vealku stejný. Výnos dominikálu v katastru vsi činil zhruba 200 tolarů ročně, zejména z pivovaru, lesů vesměs jehličnatých (Hrabína, Mezihafí, Vičí kout, Podhumní, Stříbrník, Obedří), ze dvora (všechny druhy obilí, chov hovězího a vepřového dobytka – tratě Strážnice, Nadálné, Žebračko, Vrchpole, Náplátky), z ovčína (200 ovcí), krčmy a mlýna. R. 1738 byl fojtem a krčmářem Andreas Hermann; platil 10 tol. roční činže, 15 grošů „pocety“ vrchnosti, měl dozor nad robotami a z krčmy odváděl ročně 3 tol. a další 4 tol. 9 gr. za 35 ačtělí piva k nucenému vyšenkování. Byl podobně jako přísežný Antonín Rozsypal, který držel mlýn a selský grunt, osvobozen od robot. Vedli správu obce společně s dvěma „deputýrovanými“. Užívali v l. 1724–1820 obecní pečeť s opisem GEMEIN INSIGIGL WEISLAWITZ, znakem byla ve štítě dvě krajeďa (radlice) křížem položená přes hrábě, pod nimi brány, nahoře nad štítem hvězda (?). 12 zakoupených sedláků i s Rozsypalem platilo roční činže 2–5 tol., 7 zahradníků robotných 1–4 tol., chalupníci na návsi 1–3 tol., ostatních 8 po 12 krejcařích, 12 robotných chalupníků 1/4–1 1/2 tol. Naturální dávky byly odváděny takto: sedláci po 1 1/2 šeflí ovsa a 6 kuřatech, zahradníci po 12 kuřatech a krčmář 6, vaječ sedláci a zahradníci po 36, krčmář 45 ročně. Všichni usedlíci předli dále po 2 štukách pšize, jen 8 malých chalupníků po jedné, fojt a mlýnář nic, ten však dával z mlýna 6 tol., šeflí pšenice, 24 šefle žito, husu, 6 kuřat, krmil zdarma 3 panské vepře a platil 7 tol. 12 gr. místo dalších 3 šeflí pšenice a 12 šeflí žito; konečně dával 5 tol. a 12 šeflí rži z dvonáctého selského gruntu. Plat za osvobození některých usedlíků od robot vynášel vrchnosti 5 tol. do roka. Jízdní roboty konali sedláci týdně 4 dny dvouspřežím nebo místo toho dva dny čtyřspřežím při orbě; celkem připadlo na každého 71 dní ročně, poněvadž 33 dny sváteční a karmáňové se jim odpouštěly. Celkem se odhadoval výnos rustikálu i s předem panské pšize na 296 tol. Desátku na faru do Bravantice odvádělo 6 sedláků po šefli, 6 po 3/4 šefli a zahradníci dohromady 1/2 šefle žito a ovsa ročně. Proti roku 1682 přibyla jména Kurka, Marcus, Teichmann, Langer, Kubeš, Michalčík, Raška, Gilar, Petruška, Smolný.³⁵⁾

Rokem 1724 začíná také nejstarší pozemková kniha,³⁶⁾ takže s pomocí matrik a katastrálních operátů lze sledovat od poslední třetiny 17. stol. jednotlivé rody

i změny majitelů usedlostí. V katastrálních operátech z let 1724–1820 se setkáváme též téměř s úplným soupisem pomístních názvů. Vedle již výše jmenovaných jsou to Zabitá Žofka(?), Vrchy, Pola, Janošovec, Křížovec, Chluch(?), Vrbovec, Pade vsí, Předě vsí, Hůra, Lůčka, Palanka, Pujová(?), Spítální louka, U panského větřáku (1753 na rozhraní katastru Olbramic a Zbyslavic), Rybníček, Hranečnick, Paseka, Pastvíska, Cimberek, Vlčinec, Černý les, Dálný.³⁷⁾

Po velkých poddanských bouřích v našem Slezsku v l. 1766–1768 jmenovala císařovna Marie Terezie zvláštní tzv. urbariální komisi, která přesně zjišťovala práva a povinnosti poddaných. Výsledkem její činnosti byly urbáře vyhotovené r. 1770, kterými se měly vrchnosti i poddaní řídit. Ve Zbyslavicích mělo na základě právě provedeného číslování domů fojtství č. 2, sedláci byli na č. 1, 6, 7, 33, 35, 36, 42, 45, 46, 48, 49 a svobodný selský statek (při mlýně) č. 50, zahradníci č. 13, 22, 24, zahradníci-mlataci č. 17, 18, 20, velcí chalupníci č. 3, 8, 10, 14, 24, 26, 28, 29, 37, 38, malí chalupníci č. 21, 31, 39, 47. Všichni byli zakoupení. Platy peněžité, odváděné nyní na 5 termínů, všeobecně vzrostly, u některých sedláků na 6 3/4 zl., u zahradníků-mlatců až na 5 3/4 zl. a u některých malých chalupníků na 1 zl. ročně. Naturální dávky stouply u některých rolníků na 14 kuřat ročně, chalupník č. 10 odváděl tolik jako zahradníci, totiž 12 kuřat a 36 vaječ. Pšize (kus jemné a kus hrubé) z panského lnu museli zpracovat krom fojta a mlýnáře všichni ostatní poddaní. Roboty pro sedláky se zvětšily od r. 1738 do r. 1768 o 2 dny pěší roboty jednou osobou v letním období, ale robota jízdní byla snížena na 1 1/2 dne čtyřspřežím, na ostatní tři čtvrtě roku na 1 den. Zahradníci robotovali pěšky 1 osobou 3 dny týdně po celý rok, mlataci po 2 1/2 dnech, velcí chalupníci po 2, malí 1 1/2–2 dny, podruzi 1 den týdně po celý rok, osamělé osoby 12 dní ročně. Někteří chalupníci se vykupovali z robot za roční poplatek 2 zl. Pěší roboty sestávaly hlavně z mlácení obilí (za třináctý snop pro mlátee), z chození posestvím, z pomoci při střížení a mytí ovcí, ze skládání sena a otavy, z 8 dnů pomoci při žních a z chození na lov podle potřeby, kdežto sedláci byli povinni chodit nadhánět pouze třikrát do roka. Avšak po vydání robotního patentu v r. 1775 byl podruh povinen robotovat jen 13 dní ročně, 14 výše uvedených chalupníků jen 52 dní ročně pěšky 1 osobou zdarma, ale ostatní dny zanesené v urbáři jim musela vrchnost platit podle přesně stanovených tax a roboty těchto malých usedlíků nesměly přesáhnout dohromady více než 3 dny v týdnu.³⁸⁾

Úprava v r. 1770 totiž zdaleka nemohla uspokojit zájmy poddaných. Hned r. 1771 vypukla na statku Bravantice vzpoura, která byla potlačena vojensky a vůdcové odboje z Bravantice pobýli nějakou dobu ve vězení a byli pak odsouzeni ke čtrnáctidenní veřejné práci.³⁹⁾ R. 1773 vystoupily Zbyslavice s požadavkem konat jen 1 den jízdní a 1 1/2–2 dny týdně pěší roboty po celý rok. Neuspěly však, podrobily se povinnostem podle urbáře, ale jednotlivci se vzpírali dál a byli trestáni vězením na fojtství a pak ve vrchnostenském žaláři po 48 hodinách o chlebě a vodě. Dále se obec bránila, že proti dohodě z r. 1733 vrchnost zvedla r. 1780 platy za právo společné pastvy na panských pozemcích. Zároveň podaly všechny obce stížnost na vzrůst robot a dalekých fůr, na poselské služby zahradníků bez náhrady, na roboty a platy ženatých synů bydlících u svých dosud hospodářících otců, na vykácení stromů a výstavbu dominikálních domků na obecní návsi, na nucený čtvrtletní odběr vědra kořalky od vrchnosti za 12 zl., na zákaz odběru sušek z panských lesů, na předání pšize zdarma místo za odměnu. Uspěli pouze v bodě druhém, pátém a šestém; ohledně robot nařídil slezský královský úřad, aby je vrchnost rozvrhla tak, aby hospodářství rolníků netrpělo. A nevyhráli mnoho ani v dalších drobnějších přích a požadavcích.⁴⁰⁾ Podle stavu z l. 1789 a 1820 měly selské usedlosti výměru 24–42 jiter, zahradnické 6–16, chalupnické 1–3 j., jen č. 10 mělo 5 1/4 j., obecní dům č. 32 vlastnil 1 j., kostel v Olbramicích

4 1/2 j., vrchnost ke dvoru č. 41 celkem 711 3/4 j., z toho přes polovinu lesa. Poddanských pozemků bylo celkem 515 3/4 j.⁴¹⁾

Jak vypadaly Zbyslavice v poslední fázi feudallismu?

Podle církevní statistiky z r. 1771 čítaly 249 dospělých a 100 dětí jazyka německého (srov. výše), Olbramice prý byly smíšené.⁴²⁾ R. 1805 byly přiděleny do kraje těšínského, náležely poštou do Velké Polomě, měly 55 domů a 388 obyvatel slezsko-moravského jazyka.⁴³⁾ V l. 1828 a 1831 velmi utrpěly povodněmi a r. 1833 bylo 560 j. pozemků 59 usedlíků postiženo velkým krupobitím, takže bylo třeba slevití polovinu státních daní na tento rok.⁴⁴⁾ R. 1843 převládaly ve zdejších lesích naprosto jedle a smrky. V 56 domech žilo 233 mužů a 249 žen v 96 bytových stranách. Bylo z toho 93 rolníků, 1 řemeslník a 2 rolníci a současně řemeslníci. Stravou obyvatel bylo většinou zelí, brambory, mléčná a moučná jídla, chléb. Maso používali jen v neděle, svátky a hody. Pila se hlavně voda, ale i pivo a kaňka. Větší hospodáři mívali po 1 dřevoce a čeledínovi. Celkem bylo ve vsi 61 koní, 42 volů, 260 krav, 51 jalovic, 660 ovcí a 24 vepřů. Část vrchnostenských ovcí byla zušlechťená, nákupem se získával kravařský skot i u rolníků, prasata se kupovala z Polska. Na sešském statku se průměrně chovalo po 4 koních a kravách, jalovic, 6 ovcí, 2 vepři. Pěstovaly se všechny druhy obilí kromě pšenice, brambory, jetel, něco zelí a lnu. Seno bývalo dobré, ovoce průměrné, hospodářství trojpolní. Bylo tu celkem 14 velkých a 19 malých cholup, svobodné fojtství, 11 sedláků, 1 polosedlák a 15 j., 6 zahradníků, zděný dvůr, hájovna, obecní dům, osamělý mlýn a dvou kolech a mlýn větrný. Domy byly vesměs dřevěné, přízemní, kryté slámou nebo došky a nepojištěné.⁴⁵⁾ Do r. 1847 stoupl počet domů na 56, ale počet obyvatel klesl na 462 (Čechů).⁴⁶⁾

Zatímco nevolnictví bylo zrušeno r. 1781, zanikly poslední poddanské povinnosti a závazky vůči vrchnostem v l. 1848–1850, kdy přešly dosavadní pravomoci feudálů ve sféře finanční, soudní i správní na orgány státní. Všichni usedlíci se vykoupili z peněžních i naturálních dávek a robot, a to sedláci průměrně za 240–280 zl., zahradníci za 24–50 zl., splatných buď naráz nebo ve dvaceti ročních splátkách do r. 1867, přičemž náhrada za povinnost lavu odpadla, č. 44 odpadlo bez náhrady 52 dní pěších robot a předání štuky příze, takže se vykoupilo jen z peněžitých platů, číslu 52 odpadla bez náhrady práce s ovcemi, rubání dřeva, 8 dní pěších robot a předivo. Také většina chalupníků odpadla příze i značná část robot bez náhrady, takže se vypláceli jen z peněžní činže a výkup činil jen 3–13 zl. Č. 13 za 156 dnů pěší roboty a gruntovní činži se vykoupilo sumou 112 zl, 56 kr., nejvíce pak zaplatilo č. 50 za gruntovní činži z mlýna a sešského gruntu, obilí, husu, slepice, stříž ovcí, 10 % laudemia pro vrchnost při převodu těchto nemovitostí, 4 dní jízdní a 8 dní pěší roboty, ale bez náhrady odpadlo krmení vepřů. Zaplatilo celkem 1061 zl.

Zároveň byl proveden výkup desátka k faře v Bravantících, kam sedláci odváděna každoročně odváděli každý po 2 větelích velké míry rži a ovsa a 12 vajec, zahradníci polovic, velcí chalupníci po 3/4 míry rži a ovsa a po 6 vejcích, malí po 2–3 vejcích. Výplata činila u sedláků po 2 3/4 zl., u zahradníků po 38 kr., u velkých chalupníků 3 zl. a u malých 10–16 kr., celkem asi 57 zl. Současně se deset sedláků vybavilo z platu bíloveckému špitálu.

Olbramická škola, na níž se vyučovalo nepřetržitě od konce 18. stol. odváděli sedláci po 6 vejcích a mírku rži ročně, ostatní usedlíci po 2–3 vejcích, dále každý koláč, čtvrtí vařiva nebo místo toho 6 kr. stříbra, a po 4 kr. koledy, zahradníci po 1 1/2 kr. koledy a koláč, ostatní 3/4 kr. místo koláče a 1 kr. koledy. Také z povinností k místní škole, spravované excurrento z Olbramic, se usedlíci vykoupili za 1/2–1 zl. Všechny výroky o vyvázání týkající se Zbyslavic byly vyhotoveny česky.⁴⁷⁾

Olbramická škola, trvale obsazená už od sklonku 18. stol., měla dost zajímavou historii. R. 1817 byl tam církevní vrchností suspendován učitel Antonín Pasker. Jeho nástupce František Schindler bydlel od r. 1822 ve Zbyslavicích (kde se na pobožce vždy učilo česky), poněvadž se v Olbramicích právě stavěla nová školní budova. Měl plat 130 zl. plus 38 zl. přídávka z Olbramic a 2 do Zbyslavic, ale plat mu ani obce ani ponství na jeho žádost r. 1825 nezvýšily. Jeho nástupci od r. 1831 Janu Židkovi byl zvednut r. 1846 plat ze školního fondu o 31 zl., když se naturálie z obcí změnily v peněžní odměnu. Od 1. 10. 1848 zpětně dostal příplatek na vydržování školního pomocníka Františka Brumovského po dobu své nemoci.⁴⁸⁾

Venkovský lid přijal z počátku rozhodnutí, že měl být zbaven nenáviděných feudálních povinností, ponižujících robot, dávek a služeb za značně vysoký výkup s nemalým zklamáním. Avšak revoluční rok 1848 znamenal také konec zvláště panských úřadů a úředníků, drábů a fojtů, kteří byli do té doby na vesnici neomezenými pány. Vesnice se vymanily z odvěkého područí vrchnosti a dostalo se jim práva samosprávy zvolením obecního zastupitelstva v čele se starostou, jemuž se říkalo budmistr, jak tomu bylo i ve Zbyslavicích, které se staly po revolučním roce 1848 samostatnou obcí, přičleněnou do Bravantíc a politicky začleněnou do r. 1896 pod okresní úřad v Opavě, od r. 1896 pod okresní úřad v Bílovci. Přes tyto změny se společenský, hospodářský a kulturní život na vesnici měnil v dalších letech jen poněkud.⁴⁹⁾

Bližším zůstalo nedotčeno vlastnictví zemědělské půdy a lesů, jež jim zaručovalo nadále neomezenou hospodářskou moc. Proti rychle se kapitalizujícím velkostatkářům se nemohla ani v dalších letech prosadit zůstala hospodářství zbyslavických sedláků, kteří hospodařili nadále s primitivním nářadím na kamenné a málo úrodné půdě, která zdaleka nemohla stačit přibývajícimu obyvatelstvu ani k obživě. Proto odcházeli ve 2. pol. 19. století za prací do měst, do řemeslnických dílen a továren. Zbyslavičtí tak byli nuceni hledat práci a chléb až v ostravských hutích a šachtách a rozšířit řady vznikající dělnické třídy. Někteří odešli z vesnice natrvalo, ale většina se vracela alespoň po několika týdnech se skrovným výdělkem k rodinám domů. A tak se i ve Zbyslavicích rychle měnila v průběhu 2. pol. 19. stol. sociální složení obyvatelstva, v němž stále větší počet zaujímali dělníci, zatímco původních středních a drobných rolníků zůstávalo v celku stejně. A přestože se život na vesnici v této době měnil jen poněkud, značně vzrostl styk jejich obyvatel s bližším i vzdálenějším okolím a prostřednictvím dělníků i s městy jako středisky průmyslové výroby. Tak začaly do vesnice pronikat i nové názory a myšlenky, které čím dál tím více ovlivňovaly i měnily její život společenský i kulturní. Vnější vzhled vesnice, v níž v 2. pol. 19. stol. stávala převážně většina dřevěných obytných domů a hospodářských budov krytých doškovými střechami, se měnil jen pomalu. Taktéž vnitřní vybavení většiny sešských domů a cholup bylo více než ubohé. V obci Zbyslavicích, jejíž správu v 2. pol. zajišťovalo obecní zastupitelstvo, složené ze starosty, prvního a druhého radního a až 9 členů (tzv. výborníků), se nacházel v 2. pol. 19. století panský dvůr, lesní úřad, od r. 1870 jednotřídní obecní škola, šenk na fojtství, který je vzpomínán nepřímou již v roce 1594, 2 větrné mlýny a jakýsi obchod, v němž se zboží více vyměňovalo za zemědělské výrobky, než kupovalo. Koncem minulého století se začal rozvíjet i ve Zbyslavicích společenský život a spolková činnost, začíná růst národní uvědomění občanů a jejich aktivity. Svědčí o tom založení sboru dobrovolných hasičů v r. 1892, hlavně zásluhou tehdejšího správce zbyslavické obecní školy Karla Bensche, rodáka z Holasovic. Hasičský sbor plnil jako první společenská organizace v obci vedle svého

vlastního poslání také významnou úlohu kulturně výchovnou a vzdělávací. Osvětovou a vzdělávací funkci měl mezi rolníky také hospodářský spolek, který byl ve Zbyslavicích založen v r. 1901. Byl jakýmsi strojním družstvem, neboť pořídil dobytčí váhu, trier na čištění obilí, postříkovou pumpu na stromy a luční brány, jež byly majetkem všech občanů. V r. 1904 byl v obci založen také záloženský a spožitelní spolek a 1. května 1908 byla v obci několika třídně uvědomělými dělníky ustavena první politická organizace — sociálně demokratická dělnická strana. Zbyslavická organizace sociálně demokratické strany vyvíjela politickou činnost až do vzniku 1. světové války, v r. 1912 uspořádala důstojnou oslavu při odhalení stranického praporu, avšak za 1. světové války aktivitu nevyvíjela a její činnost byla zastavena. Byla obnovena po vyhlášení 1. ČSR. Za poměrně krátkou dobu vytvořila v obci pozoruhodnou pokrokovou tradici mezi dělnictvem a mládeží. Od konce minulého století zde je zřejmá i mnohem větší aktivita obecního zastupitelstva než v letech dřívějších. Tak již v r. 1898 obecní zastupitelstvo schválilo výstavbu silnice k Čavisovskému katastru, v r. 1899 nechalo vykopat obecní studny a zakoupilo stavební pozemek pro novou školu, která byla otevřena v l. 1901-2. V r. 1900 byla správou Blücherových lesů vybudována v údolí Seziny v blízkosti bývalého bitovského mlýna parní pila, která zanikla až po 2. světové válce. V r. 1908 přijalo obecní zastupitelstvo rozhodnutí o stavbě silnice na Bitov, které se však dodnes neuskutečnilo, a v r. 1908 vyslovilo souhlas s projektem na prodloužení železniční dráhy z Klimkovic údolím Seziny až ke Skřipovu. Tento projekt nikdy nebyl realizován. Obec má v těchto dobách značné potíže s krytím deficitního obecního rozpočtu, který nestačí zdaleka na nejnútnější obecní výdaje, zatímco majitelé největší a nejlepší části půdního fondu a všech lesů, Blücherové z Wahstadtu, odmítají jakékoli zvýšení svého příspěvku na obecní záležitosti, které musí být financovány z dávek drobných poplatníků. Vůbec v posledních letech existence Rakousko-uherské monarchie český lid pocíval stále tíživěji její utlačovatelský a nepřátelský charakter.

Toto vědomí mezi našim lidem ještě vzrostlo v průběhu 1. světové imperia-
listické války 1914—1918, jež byla rozpoutána za politické a hospodářské cíle našim národům cizí. A protože do této nespravedlivé války byly na straně re-
akčníhabsburské monarchie vtaženy i naše národy, začal náš lid proti ní od
prvních válečných let vystupovat s nevolí a odporem. Narůstaly tou měrou, jak
se zhoršovaly pod vlivem válečných událostí životní poměry, jak rostla bída
a hlad pracujících, jak přibývalo jmen padlých spoluobčanů. Do značných finan-
čních potíží upadla i zbyslavická obec, která na naléhání nadřazených úřadů po-
skýtla na válečné účely vysoké finanční půjčky, zatímco obyvatelé obce trpěli
nedostatkem základních životních potřeb. Tím toužebněji byl i zbyslavickými
obyvateli očekáván konec války a pád nenáviděného habsburského mocnářství.
Tím nadšeněji byl všim českým obyvatelstvem uvítán 28. října 1918, den vyhlášení
samostatné Československé republiky, která otevřela našemu národu po více
než tisíciletém útisku perspektivu národní svobody a státní suverenity ve spo-
lečném státě s národem slovenským. Již před vyhlášením 1. ČSR se zúčastnilo
památného tábora slezského lidu na Ostré Hůrce dne 22. října 1918 22 zbyslavic-
kých občanů. V průběhu 1. světové války opustilo 9 zbyslavických občanů
řady rakousko-uherské armády, aby bojem u zahraničních československých
legií napomohli vzniku samostatného Československa. Z bojišť 1. světové
války se nevrátilo 15 zbyslavických občanů, jimž byl obcí postaven pom-
ník k trvalému uctění jejich památky. Několik dalších se vrátilo s podlomeným
zdravím a s trvalými následky po zraněních a válečných útrapách. Obyvatelé
Zbyslavic uvítali i to, že národní výbor ustavený českými obcemi okresu v Klim-
kovicích převzal dne 7. listopadu 1918 do svých rukou správu německého okres-

ního hejtmanství v Bílovci. Tehdy Zbyslavice společně s dalšími obcemi na
Klimkovicu usilovaly o to, aby se sídlem okresní politické správy stalo město
Klimkovic, středisko českého společenského a kulturního života bývalého bílo-
veckého okresu. Pro nesouhlas a nezájem ostatních obcí se tak však nestalo.
Po vzniku 1. ČSR nedašlo ve správě obce, kterou reprezentuje 15 členné obecní
zastupitelstvo v čele se starostou a 4 radními, k podstatnějším změnám. Rozhodu-
jící politický vliv v obci a na obecní záležitosti si získala sociálně demokratická
strana, která zde v parlamentních volbách v dubnu r. 1920 získala z 311 odevzda-
ných hlasů 169, zatímco strana agrární 77 a československá strana lidová jen
46. To svědčilo o velkém vzestupu politického vlivu dělnictva a pokrokových
sí, které měly ve Zbyslavicích v průběhu 1. ČSR rozhodující vliv na správu, po-
měry a kulturní život v obci. Výrazem této skutečnosti bylo nejen slavnostní vy-
sazení dvou lip svobody v den 1. výročí vyhlášení československé samostatnosti
za manifestační účasti všeho občanstva, nýbrž i ustavení šestičlenného porad-
ního výboru k parcelaci 33 ha 90 a půdy Blücherova velkostatku mezi 77 drob-
ných žadatelů v r. 1920.

V r. 1921 měly Zbyslavice 128 domů se 676 obyvateli, z nichž bylo 654 české
národnosti, 17 Němců a 5 příslušníků národností jiných. Z uvedeného počtu oby-
vatel bylo 666 římskokatolického vyznání a jen 10 se hlásilo k jiné konfesi.
Vzrůst počtu školou povinných dětí ve školním roce 1920/21 na 137 si vynutil
ve Zbyslavicích v dalším školním roce zřízení pobočky 2. třídy obecní školy,
takže počet tříd na škole vzrostl do školního roku 1926/27 na 3. Část zbyslavic-
kých dětí navštěvovala v průběhu 1. ČSR měšťanskou školu v Klimkovicích, ze-
mědělská mládež zimní zemědělskou a děvčata hospodyňskou školu v Klimkovi-
cích a jen jednotlivcům se dostalo vzdělání středoškolského na školách v Ostravě.

V popředí úsilí nového obecního zastupitelstva bylo od počátku vzniku sa-
mostatného československého státu postupné zvelebování obce a rozvíjení jejího
společenského a kulturního života. Byly to především úpravy a opravy obecních
cest, studní a kanalizace, školy a obecních budov a postupně zlepšování vyba-
venosti a vzhledu obce. R. 1922 byl přemístěn obecní úřad do opravené staré
školy. V r. 1926 byla provedena parcelace půdy Blücherova dvora ve Zbyslavicích,
o to tak, že kolem 33 ha orné půdy a luk bylo po malých kouscích cca 0,20-1 ha
přiděleno 68 drobným rolníkům a bezzemkům, zatímco z 38 ha zemědělské půdy
byl vytvořen tzv. zbytkový statek, který byl přidělen jen jednomu majiteli, Petru
Ovečkovi, třebaže o tuto půdu byl mezi zbyslavickými občany a občany soused-
ních obcí velký zájem, protože v obci naprosto převládala malá zemědělská ho-
spodářství, která nestačila k obživě rodin. V r. 1930 měly Zbyslavice 637 obyvatel,
150 domů a katastrální výměru 740 ha. Držba zemědělské půdy byla ve Zbyslavicích
následující: 92 chalupníků vlastnilo pozemky od 10 a—2 ha, 40 drobných
rolníků vlastnilo výměru od 2—5 ha, 11 rolníků 5—10 ha, 8 od 10 do 15 ha, statkář
Ovečka vlastnil 44 ha půdy a Blücherové 260 ha lesů. Půdu zbytkového statku
získali drobní zájemci koupí ovšem až za pětinašobně vyšší ceny v r. 1933 proti
roku 1926 (1 ha orné půdy až 15 000 Kčs), kdy v důsledku hospodářských potíží
zbytkový statek, jeho inventář a budovy, získalo Mlékařské družstvo v Klimko-
vicích, které je pak rozprodalo 28 zájemcům ze Zbyslavic, 15 z Čavisova, 12
z Těškovic, 1 z Olbramic a 1 z Bitova. Lesy o výměře 260 ha byly ze záboru vy-
ňaty a zůstaly až do znárodnění v r. 1948 majetkem Blücherů. Nutno říci, že se
první pozemkovou reformou, která byla jen částečná, sociální postavení zbysla-
vických drobných a středních rolníků valně nezlepšilo a nezměnilo. Nevelké
příjmy z převážně ručně obdělávané půdy malých zemědělských hospodářství sotva
stačily na obživu rodin. Většinu výdělečně činných obyvatel tvořili dělníci vítko-
vických železáren a továren, havíři ostravských dolů, zemědělství dělníci a ná-

denic. A na všech, stejně jako na většinu drobných a středních rolníků tíživě doléhaly ve Zbyslavicích důsledky velké hospodářské krize, která postihla světový kapitalismus ve třicátých letech. Nezaměstnanost, nízké mzdy a špatný odbyt zemědělských výrobků byly příčinou nouze a nedostatku velkého počtu dělnických a rolnických rodin, které žily hluboko pod úrovní existenčního minima. Příjmy z nepravdělných veřejných prací, občasných sociálních podpor a tzv. žebračenek nestačily ani na úhradu nejnuznějších životních potřeb. A nebylo v silách kapitalistického systému 1. ČSR vážné sociální postavení statisíců pracujících vyřešit. V letech hospodářské krize jsou v důsledku nedostatku financí značně omezeny i možnosti výstavby obce a obecních prací. Obecní rozpočty jsou v té době silně deficitní a jsou vyrovnávány tzv. obecními přírůžkami, neboť výpomoc ze státních prostředků byla minimální. Tak se stalo, že se velmi těžce zajišťovaly finanční prostředky na elektrifikaci obce, jež bylo dokončeno v r. 1931. Od r. 1930 měla obec první autobusové spojení s Ostrovou; do té doby zbyslavičtí dělníci a havíři jezdili do práce tzv. „klímkovskou“ železniční dráhou z Klímkovic do Svinova a ze Svinova tzv. „vítkovskou“ železnici do Vítkovic.

Od vzniku 1. ČSR se v obci rozvinula činnost politických stran, z nichž vedle obnovené organizace sociálně demokratické strany, jež byla po dobu 1. ČSR nejsilnější politickou stranou v obci, vznikla od r. 1919 organizace republikánské strany českého venkova (agrární strana) a čs. strany lidové od r. 1922. Ze spolků a dobrovolných organizací rozvíjely ve Zbyslavicích činnost v období 1. ČSR sbor dobrovolných hasičů, hospodářský spolek a záloženský a spořitelní spolek, jež vznikly již v době Rakouska-Uherska. Úsilím sociálně demokratické strany byla za podpory mladých dělníků ve Zbyslavicích v r. 1922 založena Dělnická tělocvičná jednota, již se podařilo získat za 5 let do svých řad 156 mladých lidí. Do r. 1938 uspořádala řadu veřejných vystoupení a její ochotnický kroužek sehrál 46 divadelních představení a podílel se významným způsobem na kulturním životě obce. Úsilím čsl. strany lidové byla v r. 1934 založena také tělocvičná jednota Oreš. Z živností působily v obci v období 1. ČSR 2 hostince, stolařství, kovářství, pekařství, řeznictví, vodní mlýn, obchod se smíšeným zbožím a prodejna spotřebního družstva Budoucnost, zřízená v r. 1922 na žádost dělnictva.

Za období 1. ČSR se přes zmíněné hospodářské a sociální potíže i ve Zbyslavicích rozvíjel čilý společenský a kulturní život, který však byl násilně přerušen důsledky mnichovské zrady a okupací pohraničních území ČSR fašistickým Německem v říjnu 1938. Tato událost postihla i Zbyslavice, které byly okupovány s většinou dalších českých obcí bývalého bíloveckého okresu 9. října 1938 německými motorizovanými jednotkami, jež vstoupily na území našeho okresu od Opavy a do Zbyslavic po okresní silnici od Kyjovic.

České obyvatelstvo bylo drastickými událostmi mnichovské zrady a německé okupace zklamáno a zdrceno, a to tím více, že zakrátko následky těchto událostí začaly doléhat na všechny. A tak domu bylo i ve Zbyslavicích, kde brzy po zaboru byl Němec zbaven svého úřadu starosta obce Villibald Rozsypal a její správu byl pověřen proti vůli občanů německý komisař a po něm němečtí starostové a tzv. amtsleitři z Pusté Polomi. Jedním z prvních příkazů okupantů bylo odstranění českých nápisů, státních znaků a symbolů a jejich nahrazení německými. Provokativní opatření vzbudilo velkou nevoli českého obyvatelstva, které odmítalo jejich provedení, odsuzovalo počínání německých fašistů a otevřeně proti nim protestovalo. Obyvatelstvo českých vesnic na Bílovecku bylo silně pobouřeno od počátku okupace především uzavíráním českých měšťanských a obecních škol, propouštěním českých učitelů, přeměnou českých škol na německé a zřizováním tříd s německým vyučováním v českých obcích. Tento záměr sledovali dosazovaní němečtí starostové i ve Zbyslavicích. Při zdejší obecní škole byl po odchodu

českého řidičského učitele a učitele zaveden do vyučování velký počet hodin němčiny a jedna třída byla přeměněna na německou. Uzavřením české měšťanské školy v Klímkovicích byl zbyslavickým dětem znemožněn jakýkoliv přístup k vyššímu vzdělání, protože návštěva českých škol v Protektorátě nebyla mládeži tzv. Sudet povolena.

Jedním z nejtvrdších opatření okupačních činitelů byl okamžitý zákaz činnosti politických stran, českých demokratických organizací a spolků, a to i tělovýchovných a kulturních, což ochromilo zcela společenský a kulturní život ve Zbyslavicích a v ostatních českých obcích. K tomuto bezohlednému potlačení občanských svobod a českého národního a kulturního života přistoupila perzekuce jakéhokoliv projevu národního vědomí a odporu proti narůstajícímu politickému útlaku. Rovněž zavedení přidělového systému, povinných dodávek zemědělských výrobků a nasazování Čechů na nucené práce do německého zbrojního průmyslu vyvolávalo mezi českým obyvatelstvem velkou nespokojenost, která byla stupňována nejrůznějšími zákazy, šikanováním a vyhrůžkami nacistů. Rostoucí odpor českého obyvatelstva byl potlačován násilnými metodami, teroristickými rozsudky a vězněním v koncentračních táborech, z nichž pro mnohé nebylo návratu. Z vězňů zbyslavických občanů se z koncentračního tábora již nevrátil rolník Jan Kučera, jehož majetek byl Němci zkonfiskován a rozchvácen.

Avšak čím více rostla brutalita fašismu, tím více se blížil nezvratný pád hitlerovského Německa. Zvláště vítězný postup sovětských vojsk do západních oblastí Polska a do Slezska za zimní ofenzívy 1944/45 vzbuzoval u českého lidu našeho kraje reálnou naději v brzké osvobození od nenáviděné fašistické diktatury. Příznakem blížící se fronty byl od začátku roku 1945 pohyb německých vojenských jednotek obcí a postupné budování protitankových zářezů a dělostřeleckých postavení. A tak i pro obyvatele Zbyslavic se blížil den osvobození. V průběhu mohutné ostravské operace, zvláště po těžkých bojích v údolí řeky Opavice, o Velkou Polom, Dolní Lhotu a Čávisov, vstoupili v neděli 29. dubna 1945 ve večerních hodinách chrabří sovětské osvoboditelé po mnohadenních bojích také do Zbyslavic z přístupu od Čávisova a Kyjovic. V boji o osvobození Zbyslavic obětovalo své životy 9 statečných synů sovětského lidu, kteří byli obyvateli obce pietně pohřbeni u památníku padlých z 1. světové války. Obec utrpěla válečnými událostmi značné hmotné škody; shořelo 6 obytných domů, 2 stodoly a řada budov byla poškozena. Vážně byla také poškozena škola a obecní dům. Granátem byla usmrcena 1 žena a 3 muži byli zraněni.

Dne 1. května 1945 byl na počest osvobození uspořádán za velké účasti obyvatel obce slavnostní průvod obcí s oslavou vítězství u pomníku padlých, kde byla vzdána pouta padlým sovětským hrdinům.

Osvobozením naší země Sovětskou armádou a vítězstvím národní a demokratické revoluce v květnu 1945 byla otevřena perspektiva pokrokovému vývoji v naší zemi, v níž rozhodující dějinnou úlohu začal sehrávat náš pracující lid. Výrazem této skutečnosti bylo ve Zbyslavicích ustavení 9 členného revolučního národního výboru dne 7. května 1945, jehož prvním předsedou byl zvolen Jan Petruška. Již začátkem června 1945 byl národní výbor doplněn, a to tak, že měl 6 členů KSČ, 5 členů čsl. strany lidové, 3 sociální demokraty a 1 člena Českého svazu mládeže, který byl v obci založen v květnových dnech 1945.

Prvořadým a nejdůležitějším úkolem národního výboru bylo obnovení nejdůležitějších životních podmínek v obci, zajištění zásobování potravinami, odstranění válečných škod a zajištění zemědělské výroby a zemědělských dodávek. Veřejný pořádek byl zajišťován ozbrojenou národní milicí z řad občanů. Společným úsilím občanů a mládeže se v poměrně krátké době podařilo překonat v obci nejnáznější následky války. Rolníci vyjeli na svá pole, dělníci nastoupili do to-

Celkový pohled na Zbyslavice
Foto Miloš Lossman 1979

váren a dolů a s nebývalou obětavostí začali budovat náš nový lidově demokratický stát. V obci přibýly po osvobození k stávajícím živnostem obchod se smíšeným zbožím, krejčovství, obchod s cukrovinkami, dřívím a trafikou. Znovu byl otevřen hostinec. Po osvobození se také ve Zbyslavicích přihlásila po výzvě vlády řada občanů k osídlení konfiskovaných zemědělských usedlostí, hlavně v okolních německých obcích Olbramice, Lhotka u Lubojat, Bravantice, Jistebník a Velké Albrechtice. Několik rodin se také vystěhovalo z důvodu zaměstnání na Ostravsko. V průběhu roku 1945/46 opustilo obec 116 osob z 37 usedlostí. Z vyvlastněného německého pozemkového majetku v prostoru Vrchpoli bylo přiděleno zbyslavickým občanům 23 ha orné půdy, což zdaleka nestačilo k uspokojení všech zájemců. Zbyslavický MNV jednohlasně podpořil v červnu 1945 žádost MNV v Klimkovicích, adresovanou ministerstvu vnitra v Praze, aby se Klimkovic staly sídlem ONV. Úsilí Klimkovic se ani tentokrát nesešlo s úspěchem.

Po volbách do Ústavodárného národního shromáždění v květnu 1945, z nichž ve Zbyslavicích vzešla jako nejsilnější sociálně demokratická strana, byly v MNV zastoupeny všechny čtyři tehdejší politické strany. Organizace KSČ, založená v obci 16. května 1945 z politicky nejuvědomělejších dělníků, se počtem získaných hlasů v těchto volbách umístila na 2. místě a svou aktivitou a rozhodnými politickými postoji začala významným způsobem ovlivňovat celkový život v obci. Na I. 1946–1948 schválil národní výbor dvouletý budovatelský program zaměřený na modernizaci a zlepšování úrovně zemědělské výroby, na odstranění válečných škod a na zvelebení obce, hlavně obnovu veřejných budov. V souladu s tímto úsilím zřídila obec v r. 1947 jako jedna z prvních v blboveckém okrese místní rozhlas a prosadila zavedení stálého autobusového spojení s Ostravou pro dělníky VZKG a horníky. V r. 1947 byli ve Zbyslavicích slavnostním způsobem uvítáni v rámci tehdejší akce „Budujeme Slezsko“ představitelé patronátního města Rakovníku v Čechách. Tato akce zůstala však pro omezené finanční a materiální možnosti patronátního města v případě Zbyslavic spíše deklarativní a symbolická. V poválečných letech ožil v obci veřejný a kulturní život, avšak postupně se v I. 1946

Pohostinství ve Zbyslavicích
Foto Miloš Lossman 1979

a 1947 v práci MNV a při řešení veřejných záležitostí čím dále tím více projevovaly politické různice, jež byly odrazem vývoje politického dění v celém státě a jež začátkem roku 1948 vyústily v historické Únorové vítězství, jehož dosáhl v boji nad reakci pod vedením KSČ náš pracující lid. Od této události začla rozhodujícím způsobem ovlivňovat život a poměry v obci vesnická organizace KSČ, jež se po sloučení se sociálně demokratickou stranou v r. 1948 stala v obci jedinou a vedoucí politickou stranou, neboť organizace čl. strany lidové a národně socialistické byly v obci rozpuštěny. Tato skutečnost se projevila jak ve složení akčního výboru NF, tak i ve složení MNV, z nichž vedle většiny členů KSČ a složek NF byli občané bez politické příslušnosti. V popředí práce MNV, jehož složení se od r. 1948 několikrát změnilo, bylo po několika dalších letech především zvelebování obce, zajišťování povinných dodávek zemědělských výrobků a rozvíjení masové politické a kulturně osvětové práce mezi občany a mládeží. V těchto letech se organizují na výstavbu a zvelebení obce v tzv. akci M dobrovolné brigády a směny, jichž se účastnila většina občanů a mládeže. Organizace KSČ a MNV pořádaly rovněž pravidelně hovory s občany, zvláště se zemědělci, jejichž cílem bylo získání zemědělců pro myšlenku socialistické zemědělské velkovýroby cestou združstavnění. Avšak i zde to byl úkol nadmíru těžký, jehož vyřešení si vyžádalo řady let soustředěného úsilí ZO KSČ, MNV i ONV, neboť při malém počtu středních rolníků byla v obci pro založení JZD poměrně úzká základna. Vedle 15 rolníků s výměrou 5–15 ha půdy bylo zde ještě na počátku 50. let 119 drobných držitelů půdy a tzv. kovozemědělců s výměrou půdy 0,11–5 ha, jejichž hlavní výdělečnou činností byla práce v průmyslu, zatímco jejich drobná zemědělská hospodářství byla pro ně jakýmsi existenčním doplňkem. O to nesnadnější bylo jejich přesvědčení a získání pro myšlenku socializace. Přes všechny potíže se to podařilo i zde v r. 1957, kdy bylo založeno JZD a obec vykročila na cestu výstavby socialistické velkovýroby v zemědělství a ke své socialistické přítomnosti. A nebyla to cesta snadná, protože bylo nutno pro dosažení tohoto cíle

vytvořit nezbytné organizační a materiální podmínky a předpoklady, vybudovat potřebné hospodářské objekty a zajistit zemědělskou výrobu moderní technikou a výkonnými stroji. Splnění tak náročného úkolu se neobešlo bez velkých finančních nákladů a dlouholetého pracovního úsilí družstevníků a funkcionářů. Při nedostatku zkušených odborníků bylo nutno překonávat nemalé potíže a dočasných neúspěchů. Výstavba JZD stála několik let v popředí veškeré práce MNV a organizací a složek NF. Až teprve od r. 1964 se úsilí MNV a občanů soustředilo opět na výstavbu a zvelebování obce. Výsledky dosažené ve zvelebování a výstavbě obce za léta socialistické výstavby jsou obdivuhodné a nemají v minulosti obdoby.

V průběhu uplynulých 30 let socialistické výstavby byla vybudována nová obecní kanalizace, nová síť asphaltových obecních komunikací, nová elektrická síť a výbojkové osvětlení, byla provedena generální oprava a modernizace budovy národního výboru, školy, mateřské školy a požární zbrojnice, byly vystavěny svépomocné dílny Svazarmu s klubovnou, šatny TJ Sokol, mošárna, moderní pohostinství se sálem a nová prodejna potravin a masa. Byla upravena veřejná prostranství a okolí veřejných objektů.

A tak dlouhodobým úsilím MNV, organizací a složek NF za podpory většiny občanů a mládeže vznikla ve prospěch všech občanů Zbyslavice dílo mnohamiliónové hodnoty. Jeho uskutečnění si vyžádalo mnohaleté obětavé práce a desítek tisíc brigádnických hodin odpracovaných občany.

Celkový vzhled vesnice se výrazně změnil také výstavbou desítek nových rodinných domků a úpravou a modernizací většiny starších, jejichž nitřní vybavenost je nesrovnatelná s poměry dřívějšími. V roce 1978 bylo v obci 175 obytných domů s 598 obyvateli, z nichž 64 vlastnilo osobní automobil. Řada domácností je vybavena nejmodernějším zařízením, automatickými pračkami, barevnými televizními přijímači aj.

Tak se za léta socialistické výstavby naši společnost výrazně změnila i celková životní a kulturní úroveň obyvatel této obce, z nichž jen nepatrná část dnes pracuje v zemědělské výrobě. Většina občanů zastává kvalifikovaná pracovní místa v průmyslu, ve službách a na nejrůznějších úsecích veřejné a státní správy. Řadě zbyslavických mladých občanů bylo umožněno získat středoškolské a vysokoškolské vzdělání a uplatnit se ve vedoucích a řídicích funkcích v hospodářském, společenském i kulturním životě.

Obec Zbyslavice získala v roce 1976 v soutěži národních výborů okresu Nový Jičín o zvelebení měst a obcí 1. místa, za což získala čestné uznání II. stupně a odměnu 50 tisíc Kčs. Zbyslavice se tak zařadily svou úrovní výstavby, vybaveností a úpravou mezi přední obce v okrese Nový Jičín. Je to výsledek dlouholetého úsilí ZO KSČ a MNV, pod jejichž vedením se na výstavbě a zvelebování obce aktivně podílely organizace a složky NF, místní organizace Svazu požární ochrany, Svazarmu, Českého ovocnářského a zahrádkářského svazu, Socialistického svazu mládeže, myslivecké sdružení a většina zbyslavických občanů a mládeže. To je také zárukou, že Zbyslavice se díky aktivitě a iniciativě svých občanů budou úspěšně rozvíjet i v letech příštích v podmínkách nového správního uspořádání.

Poznámky:

- 1) Lumír Jiří, Kamenné nástroje a zbraně z území bývalého okresu Bílovec, Časopis Slezského muzea, řada B, č. XVIII, Opava 1969, a laskavé sdělení dr. V. Šikulové a dr. E. Greplo.
- 2) Walter Latzke, Die Besiedelung des Oppolandes im 12. und 13. Jahrhundert, Zeitschrift für Geschichte Schlesiens, Vratislav 1938, str. 108; Zd. Lázníčka, Typy venkovského osídlení v Opavském Slezsku, Slezský sborník (dále SLSb) roč. 50, Opava 1952, str. 492, 498, 505.

- 3) A. Turek, Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, II, Opava 1974, str. 912–913. Viz k tomu i poznámky 9, 10, 14l.
- 4) Státní oblastní archiv v Opavě (dále SAO), pracoviště Olomouc, ACO 27, str. 1050.
- 5) Turek, l. c.; viz k tomu i pozn. 11, 13.
- 6) Okresní archiv v N. Jičíně (dále OANJ), Archiv města Bílovec, sign. I B 1, f. 146, 156.
- 7) SAO, Nejstarší matrika St. Jičína k r. 1643; Turek, l. c. Viz k tomu i pozn. 14.
- 8) G. Stumpf, Die Vor- und Frühgeschichte des Kuhländchens, ve sborníku Festschrift Kuhländler Heimatfest, N. Jičín 1927, str. 24 a tabulka II/30.
- 9) Fr. Kopetzky, Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau, Archiv für österreichische Geschichte roč. 45, Vídeň 1871, č. 322.
- 10) CDM IX, str. 91, 200.
- 11) CDS VI, 196; C. Grünhagen-H. Markgraf, Lehens- und Besitzurkunden Schlesiens sv. II, Lipsko 1883, str. 487.
- 12) SAO, Zukalova pozůstalost, heslo Zbyslavice.
- 13) SAO, Zemské desky krnovské sv. I, f. 11.
- 14) Jan Kapras, Pozůstatky zemských knih knížetství Opavského, I, Praha 1906, str. 4, 7, 17, 34, 37, 39–41, 46, 48, 140, II, Praha 1908, str. 20, 21, 23, 25, 44, 60, 74.
- 15) Týž, I, 59, 98, 101, 118, 127; SAO, Praskova pozůstalost, karton 3, sign. XI/6.
- 16) Kapras, II, 138–139, 159, 169, 177; Leopold Svoboda, Příspěvky k historické topografii knížetství Opavského a Krnovského, Věstník Matice Opavské (dále VMO), roč. 15, Opava 1907, str. 46–47.
- 17) SAO, Zukalova pozůstalost, heslo Klimkovice a z Vrbna.
- 18) Miloslav Rohlík, Opavské zemské desky 1537–1613, Opava 1961, str. 413–415, 527–532.
- 19) SAO, Zukalova pozůstalost, heslo Zbyslavice; tamtéž, Hejtmanský úřad knížetství Opavsko-krnovského (dále HUKOK), kart. 209, inv. č. 972 a kart. 216, inv. č. 1104.
- 20) V. Prasek, Historická topografie země Opavské, Opava 1891, str. 64–65; L. Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, str. 766.
- 21) SAO, Zemské desky Opavské XXXVI, f. 399, XXXIV, f. 360–371, XLIV, f. 439.
- 22) Životopisné údaje o jednotlivých členech rodu uvádí, ne však vždy přesně, ve své rozsáhlé monografii Fridrich Wigger, Geschichte der Familie von Blücher, díl II/1, Schwerin 1878, str. 385–390.
- 23) Gothaisches genealogisches Taschenbuch der fürstlichen Häuser (Hofkalender) 1908, str. 269–270, 1942, str. 179, 975–977.
- 24) SAO, Přídělový komisariát SPÚ Opava, Vs Bravantice (zatím nesignováno); J. Voženilek, Předběžné výsledky čsl. pozemkové reformy, země Česká a Moravskoslezská, Praha 1930, str. 837.
- 25) SAO, Ústřední správa Blücherovských statků (dále USBS), karton 1767; J. Tittel, Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes in Mähren und Schlesien, Praha 1905, str. 284–285.
- 26) SAO, KNV, vrstva 1949–1954, karton 3101.
- 27) SAO, R. S. (Opavské páhony) sv. VI, p. 368–370.
- 28) SAO, Zukalova pozůstalost, heslo Zbyslavice. Zukalem na tomto místě uvedené data nelze ověřit, neboť nesouhlasí ani signatury, ani letopočty jím citovaných páhonných knih.
- 29) SAO, R. S. XIX, f. 372–373, 408–410, XXIX, f. 62v, XXX, f. 21v, XXXI, f. 171. Srov. k tomu Sl. Sb. roč. 52, Opava 1954, str. 192. V tom smyslu je třeba opravit údaje L. Hosáka, Bílovecko č. 7, Opava-Bílovec 1958, str. 14.
- 30) SAO, HUKOK kart. 99, sign. 434, inv. č. 498.
- 31) J. Zukal, Paměti Opavské, Opava 1912, str. 280–283; odtud bez citace Fr. Rezáč v Bílovecku 1959, seš. 11, str. 15.
- 32) SAO, HUKOK, kart. 216, inv. č. 1121, f. 71v–73, a inv. č. 2081, sign. 392, k. 351; velmi neúplně v Zukalově pozůstalosti, heslo Zbyslavice.
- 33) SAO, HUKOK, kart. 55, sign. 388, inv. č. 267.
- 34) SAO, Zukalova pozůstalost, heslo Zbyslavice.
- 35) SAO, Karol, katastr č. 61, f. 78–91, a 134, f. 193–214.
- 36) SAO, sbírka gruntovních knih A 3–1.
- 37) SAO, Josefský katastr 580, a Spisy urbaniční komise sign. 122, č. 255. Dále Matrika výnosu pozemků č. 284, a USBS, mapy č. 2093–2094.
- 38) SAO, USBS č. 39 a Spisy urbar. komise 621, 623, č. 122–126b.

- 39) J. Pospíšil, Seleské nepokoje ve Slezsku 1766–1771, VMO roč. 16, str. 181.
 40) SAO, Královský úřad B 13/8.
 41) SAO, Jos. katastr 581, MVP 284.
 42) SAO-pobočka Olomouc, ACO č. 23, str. 1044–1045.
 43) Reginald Kneifel, Topographie des k. k. Antheils von Schlesien, II/2, Brno 1805, str. 91. Proto chybějí údaje o Zbyslavicích v topografii Ensově k r. 1834.
 44) SAO, Vs Bravantice, karton 43, sign. 17, č. 16.
 45) Státní archiv Brno, Vceňovací operát SI 504 (č. 1363).
 46) SAO-pobočka Olomouc, ACO č. 30, str. 18–19.
 47) SAO, Vyzovovací operáty z poddanských povinností, B 4.
 48) SAO, Vs Bravantice, sign. 51, karton 9 (běž. č. 114).
 49) Vývoj obce od 2. pol. 19. stol. do současnosti byl zpracován na základě I. a II. dílu obecní kroniky.

Příloha

Vysoce urozenému pánu panu Václavovi Svaté římské říše hraběti z Oppersdorffu, svobodnému pánu z Dubu a z Friedštejna, pánu na Jestkovicích a Loděnicích, Jeho římské císařské milosti radě, nejvyššímu leitnambtu etc., též Jeho Milosti knížete opavského a krnovského radě a hejtmantu zemskému knížetství opavského, panu pánu k nám milostivě a dobrotivě náklonnému, Jeho hejtmanské milosti unížený memoriál.

Vysoce urozené Svaté římské říše hrabě, pane páne hejtmane zemský, pane k nám milostivý!

Jaké poroučení, kterému datum v městě Opově dne 30. aprills léta přítomného od Vaší hraběcí milosti jakžto slávnému ouřadu hejtmánství zemského na poddanou stížnost naši jsme dosáhli, takové poroučení jsme urozenému a statečnému rytíři pánu Jiřímu Frokštejnovi z Natislavic (titul) v uníženosti poslušně skrze lidi cizé odděl, které poroučení přijíti jest ráčil. Za kterýmžto poroučením ihned jsme se zase na grunt najíti s tím jistým domněním, že již bez poroučení a všelijakého útisku za pokojem zůstávati a tak jak jsme zá slávně paměti neboštika pana Jiřího Štirnského jakožto dědičné vrchnosti držání, daněmi oplacování a robotami ušanonování zachování budem, však naděje naše nám pochybíce i poroučení Vaší hraběcí milosti slávného ouřadu v žádném respektu a zachování poslušnosti spatřiti nemůžem, nýbrž nám ubohým lidem ještě větší protivěnství, soužení, utrápění, násilí vod téhož J. M. pána Frokštejna a to proto, že sme se k ochraně Vaší hraběcí milosti utekli, potýká a potkalo, a to v tom: předně sme se zase na grunt podlé týhož od Vaší hraběcí milosti po uděleného poroučení dostali, vod téhož Jeho milosti pana Frokštejna asi tajden za pokojem byli, však povinné roboty panské vykonávali, potom nevěda týž pan Frokštejn jak nás k sobě dostati jest poslat ráčil nejprv pro některý osoby z nás; kdy jsme k němu přišli, ptáti se ráčil, máme-li dávkou zbranou, že by se do Opavy posla, načež jsme odpověděli „Milostivý páne nemáme zbrané, však jsme sotva plat Vaší milosti zbráli, i na ten jsme se zdlužiti museli a nevíme, jak tu dávkou zbrati možnosti nemáme,“ načež Jeho milost pán Frokštejn nás okřiknouli ráčil, „Co nemůžete tej dávkou dáti,“ uctivě před Vaší hraběcí milostí přišic, „šelmý skurvysynske, rebelantske, táhněte mi tam“, a hned nás do housera dáti poručil, tu potom pro druhého, který prvé fojtem byl, a nětco za pivo panské povinen, aby peníze za pivo přinesl, poslati jest ráčil. Přinda ten s penězi, ne sám pán od něho přijal, než šafář, a jeho ihned k těm druhým do housera dáti poručiti ráčil. V tenž den byli jsme vypráveni na povoz do Jistebnika pro panské obile; přijeda s tím obillem domů, složice takové, pro Jana Reka poslal, který také na tom povozu byl, tám v placi ve dvoře týž pan Frokštejn od voza vzíti a do housera dáti poručiti ráčil, ačkoli se omlouval a ptal, oč a proč se mu to děje, a že také ten den ještě nebyl nic jedl, aby jeho aspoň najíst se domů pustilo, nic zejskati nemohl, než do housera jít musel. Item pro Jiříka Hoferka týž pan Frokštejn také poslati ráčil. Přinda k němu jest se ho ptáti ráčil, mnoholi mu zvěři nastrojil, k čemuž jest pověděl, že nemohl nic nadejít, na co pan Frokštejn odpověděti ráčil, kdo v Zlodějšůvkách v neděli střílil, který se omlouval, že on tam nebyl, a nebyl, neb v ten den s námi v Opově byl, a proto také do housera dán jest, a tak Vaše hraběcí milosti pane pane hejtmane zemský zůstávající v tým housere dosti dlouhý čas, však jeden díl než druhý, jest z téhož housera nejprv Jana Reka vyzdvihnouti a před sebe, majíce již dva kyje provazy obvinuté pohotově, obeslati ráčil; tu přiveda jeho před něho, hned jemu domlouvati, „co sem vám učinil, a co sem pobrál, že jste šli panu hejtmantu na mně žalovat,“ kterýžto buda v strachu velkém ne-

mnoho říkal, než taliko to, „vašnosti né tak sme též hrubě žalovali, než že nemůžem tu volnost na svých gruntech dříví bráti míti, jak prvotně sme volnost vod vrchnosti měli a nyní míti nemáme,“ tu hned z toho kázal jeho vzíti ven za světnice, na síň vyvésti, ná zem položit, kožich vyvléci, šafářovi za hlavu a kotčimu za nohy držeti, pisaři a Václavovi služebníku téma jmenovaným kyjmi provazy obvinutým počna od kolen až po krk nekřesťanským způsobem zbiti dal a sám pán s holým kordem nad tím stál, bítí a práti poručoval, i týž sám pán téhož Václava služebníka, že snad málo bil, třikrát kordem udeřil, nebudouce pak na tom dosti, když již tak náramně zbitý byl, ještě jeho na vrch pod pokroví vyvésti a tam jeho do kyje ne obyčejným křesťanským způsobem dáti zvázati a tak ležeti nechati ráčil, potom konev vody tam vnéstí a jeho zalívati poručil, kdež netroufojice týž Jan Rek v sobě pro tak velké zbití, jest pro pana Patra Glogera, faráře bravanského poslal se zpovídati, velebnost svatost přijád, kdež on týž pan Pater tělo jeho, jak správen byl, dobře spatřil, že se jeho bylo Pánu Bohu želeti, tu vypověděti moci bude. Druhého pak Jana Březinu podobným způsobem, tak jak Rekoví učiněno se stalo, i Matějovi Stonečkovi, když z velkého strachu Pán Bůh těžkou nemoc na něho, že za mrtvé ležel, dopustiti ráčil, tak učiněno by bylo, jsouce také raz kyjem udeřen, a kdy se nehnul, tak zanechán byl; Jura Hoferek že bítí ušel, za to cholupu postaviti, kde se mu pokáže, a Ondra Hon čtyři toлары široké pokuty že dáti má, a tak jak my pobítí, tak i my, co tu pokutu pán náš míti chce, chtějíce z toho utrápění vyjítí a životy naše potlučené ulýčiti, zaručiti jsme museli, kdyby nás koli týž pan Frokštejn citřovatí ráčil, se dostaviti máme.

Za druhé Vaše hraběcí milosti pane pane hejtmane v uníženosti tajiti nemůžem, jakož my uboží lidé podle zvyklosti starého času i ještě nyní děvali jsme a dáváme každý sedlák ovsa sušového po 3 věrtelích vrchovaté míry, za což jsme také za právo měli v lesích panských sušice valno bráti i na svých rolech kde co zarostlého roubatí a k svému požitku budto nětco na platy, když obzvláště pro obilné seti sprostné vrchovaté země k užitku máme utržeti aneb v dům obráti měli, nyní se nám to všechno odjímá a nic, jak v panském lese sušice, tak i na vlastních našich gruntech nic roubatí a bráti se nedá, a my po starém sušový oves tak jak vřš dotčeno dáváme a dávati musíme. — Také zahradníci, kteří prvotně sekání neb slámu neřezávali, než nádeníky najímali, a jim se placovalo, nyní my uboží lidé každou hrat řezali, své náčení k tomu dáti, přitom ani káska chleba se nám nedá, což se nám tu před Pánem Bohem velká křivda děje.

Za třetí pak také Vaší hraběcí milosti v uníženosti tajiti nemůžem, kerak dostanouce se k nám exekucie anweisungem strany těch anlág zemských nynějších, které nám pro velikou obtížnost panskou a chudobu zbývati a oddávati možné není, ačkoli Jeho milost pan Frokštejn polovici již těch dávek dáti uvolovali se ráčil, však proto my ostatku zmoci a dáti nemůžem, obzvláště proto, když pan Frokštejn, jak folvark, o který nic není, ale i pustky tři, fojstství štvrté, užívati ráčil, a my to vše obdělávati, zasívati panským semenem podle všelijaké potřebnosti musíme, ačkoli jsme prv nětco pústek obdělávali, ale ne tak mnoho jak nyní, však proto vrchnost předešlá, o čemží Její milost paní Helena Štirnská paní naše milostivá dobrou pamět a vědomost míti ráčil, za nás všelijaké co(n) tribuace dávatí ráčila, i od Její milosti paní, že tak zachování při tam budem, při přijímání dostatně a milostivě připověděno jest, nyní ale vše jinak se s námi pokračuje i do ostatní záhuby nás se přivozuje, však nic menší, když pan Frokštejn jak z fojstství, tak i z pústek, upustiti je, ne obsívati, ale raději osaditi a my je neobdělávati, tehda my také proti daněm co říkati, nýbrž jako uboží lidé odpravovati povinni budem.

Pročež nemajíce se my uboží zarmoucení lidé kde jinam utéci než předně k Pánu Bohu všemohoucímu a potom k Vaší hraběcí milosti jakožto náměstníku Jeho milosti knížete, hejtmantu země, k ochránci ubohých lidí, ve vsi uníženosti se utkáme Vaší hraběcí milosti nejvyšší prosbou, pro milosrdenství božské pokorně prosíme, že se nás milostivě ulitovati, v svou milost hejtmanskou ochranu vzíti, nás milostivě zastávati, při tomž Jeho milosti panu Frokštejnu z mocnosti slavného ouřadu hejtmánství zemského a proti starým zachování a gravírování nebyli, nýbrž předně daněmi přenešení, robotami neutiskování, pokutů ušanonování a v čem tokkoli v lesích panských jako i na svých gruntech užívati za právo máme svobodně užívati mohli, když také povinnost vod toho aneb zato oddávati musíme, a při tom jak jsme za slavných a spasitedlných paměti vrchnosti naší držání spravování povinnosti a že za nás odpravování dávek aneb anlág zemských ušanonován bývali, že bychme také při tom na potomné časy zachování býti mohli,

milostivě se stížití neráčíte, neb kdybychme tej milosti při vrchnosti naší zejskati neměli, nikoli nám dále pod ní obstávatí možné nebude, nýbrž gruntečky naše, které dosti sprostné, oželeti a k nim se hřbetem obrátiti musíme, což by tak potom vrchnosti z pustých gruntův za užitek pocházel, Vaší hraběcí milosti k milosti uvážení v uníženosti podáváme a k Vaší hraběcí milosti tej unížené sílné a ne-pochybně naděje jsme, že tuto slzovou plačlivou prozbu naši (pro odplatu věčného Pána Boha) milostivě oslyšeti neračte. Od Vaší hraběcí milosti milostivého referýrování v uníženosti očekávajíce poroučejem pšitom Vaší hraběcí milosti mocně ochroneš věčného Pána Boha a zůstáváme za Vaší hraběcí milosti pána pana milostivého na ponížených modlitbách trvající.

Folt, auřad, společná obec

dědinky Byslawicz mp.

K POČÁTKŮM ŽELEZÁŘSKÉ VÝROBY VE FRENŠTÁTĚ P. R.

Rudolf Záček

Oblast severovýchodní Moravy a Těšínského Slezska patří v současné době k největším střediskům hutní výroby v Československu. Dnešní mamutí podniky – Vítkovické železářny a strojířny Klementa Gottwalda, Nová huť Klementa Gottwalda a Třinecké železářny VRSR – navazují na dlouhou metalurgickou tradici sahající hluboko do středověku. Produkční centra středověké výroby železa nebyla ovšem situována ve střediscích současných, ale jejich umístění se řídilo převážně dostupností zásob potřebných surovin a pracovních sil. V průběhu staletí docházelo proto k výstavbě a zanikání jednotlivých hutnických provozů v celé oblasti Pobeskydí. Současný stav znalosti i dochovanosti archivních pramenů k historii středověké výroby železa na severovýchodní Moravě soustřeďuje pozornost badatelů k hukvaldskému panství, které se od poloviny 16. století a zvláště ve stoletích následujících stalo nejvýznamnějším střediskem hutnictví v regionu.

Literatura a prameny

Dějiny starého železářství na hukvaldském panství se doposud zabývalo pouze nemnoho badatelů. Klasická práce d'Elvertova¹⁾ zná ještě pouze železářny frýdlantské. První studii, která v podstatě objevila existenci frenštátského hamru, je práce rajhradského benediktina M. Kintera²⁾ který poprvé citoval některé údaje z biskupských kopií. Z Kintera a z biskupské korespondence čerpal i členek V. Plotěného³⁾ a práce jiné.⁴⁾ Významným posunem ve stavu bádání o osu-

dech frenštátského železářství byla poválečná edice B. Strnadela,⁵⁾ která posloužila jako pramenná základna pro další badatele zkoumající historii železářství v Pobeskydí.⁶⁾ Posledním historikem zabývajícím se dějinami frenštátského hamru byl J. Štoviček,⁷⁾ jehož práce soustřeďuje veškeré dosavadní zmínky v literatuře a za použití rozsáhlého srovnávacího materiálu se pokouší na základě původu držitelů hamru osvětlit vztahy hukvaldského železářství k jiným oblastem tehdejší hutní výroby. Některé hypotézy této záslužné a v mnohém objektivní studie nejsou ovšem dostatečně podloženy prameny.⁸⁾

Pramenná základna k dějinám frenštátského hamru je poměrně úzká a práce je ztěžována rozptýlením jednotlivých zpráv ve velkém množství materiálu vztahujícího se k jiné problematice. To se týká především hlavního fondu pro dějiny hukvaldského panství v 16. století – kopií korespondence olomouckých biskupů s panovníkem, šlechtou, městy a úředníky panskými i biskupskými. Nepatrné zmínky obsahuje i oddělení tzv. Volné korespondence a konečně i urbář hukvaldského panství z roku 1581.⁹⁾ Materiály uložené v archivu města Frenštátu p. R. plně vyčerpál již B. Strnadel a archiv hukvaldského panství, který obsahoval jistě největší množství pramenů, byl zničen při požáru hradu Hukvaldy v roce 162.

Frenštátský hamr – majitelé a jejich společenské postavení

První zpráva o existenci hamru na hukvaldském panství pochází z března roku 1556. Tehdejší olomoucký biskup Marek Khuen se rozhodoval, zda poskytnout hamerní léno a pomoc při výstavbě hamru Foltýnovi z Vratislavi. Z biskupova dopisu hukvaldskému úředníkovi Jarošovi Syrakovskému z Pěrkova zjišťujeme, že zmíněný Foltýn se obrátil na Syrakovského s požadavkem o zprostředkování, aby se mohl „ujmout“ hamru se zbývajícími nářadím a vším ostatním, co k němu přísluší. Marek Khuen si od Syrakovského vyžádal informace o Foltýnovi, zda je možno se na něj spolehnout a je-li schopen splatit, co mu bude pro obnovení provozu na hamru poskytnuto.¹⁰⁾ Ze zprávy nevyplývá, kdo byl skutečným iniciátorem obnovy hamerního podnikání, zda Jaroš Syrakovský, nebo Foltýn z Vratislavi. V žádném případě však iniciativa nevyšla od biskupa samotného. Ten se stavěl k projektu vyčkávaně a vyhradil si konečné rozhodnutí až do doby svého příjezdu na Hukvaldy, kde se bude moci na místě seznámit se situací.

Návštěva Marka Khuena na Hukvaldech a jednání o udělení práva k hamernímu podnikání mělo kladný výsledek, neboť přesně za měsíc vydal Jaroš Syrakovský z příkazu biskupova listinu obsahující smlouvu s hamerníky – vladykou Samuelem z Waldu a Foltýnem Polákem z Vratislavi. Podle Štovička byl Foltýn Polák jedním z mnoha vratislavských měšťanů, kteří se zabývali železářským podnikáním ve Slezsku. Samuel z Waldu mohl být železářským odborníkem, jehož jméno bylo odvozeno od oblasti Wald ve Štýrsku, případně z Waldu ve Švýcarsku. Protože je v listině nazýván vladykou, je nanejvýš pravděpodobné, že mohl být příslušníkem rozvětvené šlechtické rodiny Waldů z Grünbergu, sídlící na Hlohovsku, Lehnicku, Opovsku i na Moravě.¹¹⁾

Smlouva samotná je zajímavým dokladem o situaci a podmínkách spojených s rozvojem železářského podnikání na hukvaldském panství ve druhé polovině 16. století. Proti původním požadavkům Foltýna Poláka a Samuela z Waldu nebyl dán hamr podnikatelům do přímého vlastnictví, ale byl jim pouze pronajat jako dominikální majetek. Veškerý materiál a nářadí k hamru náležející mělo být zainventováno a u něj ponecháno. U hamru měly zůstat i pozemky, které k němu původně příslušely. Z nájmu byly vyňaty pouze ty části pozemků, které (patrně v období, kdy hamr nebyl v provozu) začali užívat poddaní. Důležitým bodem smlouvy byl závazek biskupův k přímé účasti na obnově hamru. Na jeho náklad

měl být vyzděn vodní náhon a zhotoven stav na řece, který by zabezpečil dostatečný a pravidelný přítok vody k pohonu mechanismů. Zdarma i s dovozem mělo být rovněž dodáno veškeré dříví potřebné ke stavbě. Držitelé hamru dostali dále právo svobodně těžit železnou rudu v biskupských horách s tím, pokud by naleziště ležela v polích nebo na lukách, aby kutací práce prováděli „což by bez škody chudých lidí panských bylo“. Dříví k pálení dřevěného uhlí mohli brát podle ukázaní hajného, přičemž prostory vzniklé vykácením lesa během dvou let měly být dány hamerníkům do užívání za roční plat. Hamerníci abdrželi i ostatní obvyklé svobody, které tvořily součást tzv. hamerního práva. Povolovalo se jim vařit pro dělníky a čeled pivo, péci chléb, porážet dobytek a držet mlýn s jedním složením. Současně získovali nad svými zaměstnanci soudní prevomoc, vztahující se ovšem pouze k provozu a životu na hamru.¹²⁾ Roční činže z hamru činila 18 tolarů splatných ve dvou splátkách. Kromě toho byli hamerníci povinni dodávat ročně na Hukvaldy 16 centnýřů železa v ceně 1 zlatý za centnýř. Na placení činže jim byla poskytnuta dvouletá lhůta, která se ovšem nevztahovala na role k hamru náležející nebo získané vykloučením.¹³⁾

O dalších osudech hukvaldského hamru se dovídáme jen velmi sporé informace. Výroba byla pravděpodobně rentabilní a její slibný rozvoj lákal i jiné podnikatele. V roce 1563 se pokoušel získat právo na provozování hamru Lorenc Peysker, za kterého se u olomouckého biskupa přimlouval i sám arcikníže Ferdinand.¹⁴⁾ Peysker zřejmě měl na Hukvaldsku patrně širší zájmy, neboť se podílel i na činnosti kamencového dolu a hutě „Boží dar“ — v rámci těžářstva v čele s hukvaldským úředníkem Jarošem Syrovkovským a spolu s dalšími členy — olomouckým měšťanem Jeronýmem Kalivodou, Janem Nedbanicem z Rejštejna, už výše zmíněným Foltýnem Polákem a dalším olomouckým měšťanem Janem Hirschem, který měl rovněž právo těžit na hukvaldském panství železnou rudu.¹⁵⁾ Biskup doporučoval, aby se hukvaldský úředník pokusil vyjednat dohodu mezi dosavadním držitelem hamru a Lorencem Peyskerem. V případě, že k dohodě nebude možno dojít, měl úředník Peyskerovi najít jiné místo, na kterém by mohl vystavět nový hamr. Vyřízení celé záležitosti bylo plně svěřeno do rukou úředníkůvých, jehož povinností bylo pouze podat zprávu o výsledku.¹⁶⁾

Nová etapa ve vývoji hukvaldského železářství začala v roce 1568. Z neznámých důvodů se rozpadla těžářská společnost vlastníci frenštátský hamr. Koupil si ho šoltýs Bartoš Šefrle z vesnice Ansidl (Mnichov, okr. Bruntál) na Jesenícku, která měla staré železářské tradice. Z tohoto důvodu žádal olomoucký biskup Vilém Prusinovský vratislavského biskupa o výhostní list pro Šefrleho.¹⁷⁾ K dohodě mezi oběma církevními vrchnostmi patrně nedošlo, neboť již v listopadu téhož roku koupil frenštátský hamr hejtman osoblažského panství Kašpar Bořek z Malejova, který dříve působil jako hejtman na panství frývaldovském, kde se také seznámil se železářskou výrobou, a v roce 1564 je uváděn jako držitel hamru.¹⁸⁾

Ve smlouvě mezi Vilémem Prusinovským a Kašparem Bořkem z Malejova se nový držitel hamru zavázal platit veškeré platy jako držitelé předešli a získal tak právo odkoupit hamr s mlýnem, pilou, rolemi, loukami a vším příslušenstvím. Jako roční plat mu byla stanovena suma 10 zlatých moravského počtu a 16 centnýřů železa po 1 zlatém. Dále měl platit z mlýna na sv. Václava půl čtvrt zlatého slazského počtu a z pily jeden zlatý moravského počtu na sv. Jana Křtitele. Kašpar Bořek a „kverkové“ měli právo brát svobodně dříví ke stavbě a k pálení dřevěného uhlí, držet u hamru žezníka, péci chléb a ročně pro potřebu svou a hamerní čeledi vyvařit na pivo čtyři maldry sladu. Pivo však nesmělo být vystavováno na šenk. V případě, že by se spotřeba piva ukázala být větší, mělo být další pivo odebráno výhradně z hukvaldského panského pivovaru. V závěru

smlouvy se biskup Kašparu Bořkovi a jeho společníkům zavázal, že... „od nás ani budoucích polomků našich žádnému jinému při tom městečku Frankstatu a horách k němu náležících hamru ani hutí stavěti dopustiti nemáme, leč bychom prve o tom jemu Kašparovi Bořkovi spolu gwerkuom jeho a budoucím držitelům toho hamru oznámili a jim na vůli dali, chtěli-li by oni takových více hamrů srovnajíc s námi podle slušnosti o plat, přistavěti“.¹⁹⁾

Srovnáme-li obě smlouvy, které patří bezesporu k nejdůležitějším dokladům o rozvoji železářské výroby na hukvaldském panství, zjišťujeme, že v průběhu 12 let došlo k výrazným změnám. Zatímco v první listině se hovoří o nářad, jsou vypočítávány pozemky a určovány lhůty, listina z roku 1568 se těmito problémy již nezabývá. Vychází ze stávajícího stavu a přidává některá nová práva i omezení. Ze svobod zůstává právo brát dříví, péci chléb a porážet dobytek. Chybí zmínka o těžbě rudy a soudní pravomoci nad dělníky. Důležité je přednostní právo na stavbu nových hamrů, které si patrně Kašpar Bořek a jeho společníci přímo vyžádali. Jde o názorný důkaz snah zabezpečit si výhradní právo na výrobu železa na hukvaldském panství i velké důvěry vrchnosti v podnikatelské schopnosti držitelů hamru. Omezení práva vaření piva počtem čtyř maldrů sladu naznačuje, že se bývalí provozovatelé hamru snad pokoušeli konkurovat i samotné vrchnosti.

Společnost řídící spolu s Kašparem Bořkem z Malejova frenštátský hamr se nedlouho po svém ustavení pokusila o rozšíření výroby a v roce 1569 byl olomoucký biskup požádán o povolení ke stavbě druhého hamru.²⁰⁾ Pro tento projektovaný hamr, který měl být patrně větší než dosavadní, povolil Vilém Prusinovský vyvařit ročně dalších šest maldrů sladu.²¹⁾ Nehledě k tomu, že ze strany vrchnosti nebylo proti stavbě druhého hamru žádných námitek, realizace se patrně značně protáhla, neboť ještě v korespondenci z roku 1570 se hovoří výhradně pouze o jednom hamru.²²⁾

Slibný rozvoj železářského podnikání, na němž se vedle již uváděného Kašpara Bořka z Malejova podílel i kancléř vratislavského biskupa Bartoloměj Metellus, byl zabrzděn požárem hamru v roce 1570.²³⁾ Jeho následkem patrně byl i konec snah a výstavbu nového hamru, neboť bylo nejdříve třeba obnovit výrobu v požárem zničeném provozu. Vyhoření frenštátského hamru znamenalo jak se zdá zároveň i změnu v doposud velmi dobrých vztazích biskupa k držitelům hamru, kteří se, pravděpodobně — když nedostali očekávanou náhradu za škody způsobené požárem — snažili odškodnit sami neplacením povinných dávek. Biskup proto nařídil o platy upomínat a současně připomenul, aby se hamerníkům nedovolovalo „hubiti hory“, na které se nevztahovaly jim udělené svobody. Je to vůbec první zmínka o snaze zamezit přílišné likvidaci lesních porostů v rámci železářského podnikání na hukvaldském panství. Z textu není ale jasné, o které hory vlastně šlo, a ani výše uvedené smlouvy rozsah území, ve kterém bylo možno těžit dříví k pálení dřevěného uhlí, nijak blíže nevymezují. Lze se spíše domnívat, že šlo ze strany biskupa o promyšlené omezení práv a svobod hamerních podnikatelů.²⁴⁾ Ke vzájemné dohodě již nedošlo, neboť Kašpar Bořek zadržoval hamerní platy po další tři roky, až do své smrti v roce 1572.²⁵⁾ Jeho neshody s olomouckým biskupem byly asi i jednou z příčin, proč se na Osoblažsku neudržel ani syn Kašpara Bořka, který se po prodeji domu v Osoblaže vrátil do služeb vratislavského biskupa, kde působil nejprve jako hejtman ve Frývaldově, v roce 1585 v Hlohově a v roce 1603 na Kozlí.²⁶⁾

Po smrti Kašpara Bořka z Malejova byl frenštátský hamr prostřednictvím „Jířka Humburka a jiných zmocněných po nebožtíku Bořkovi“ prodán hamerníkovi Foltýnu Heraltovi, majícímu úzké rodinné vztahy k Bruntálsku, zejména ke Zlatým Horám.²⁷⁾ Nabízí se zde určitá hypotéza, zda jméno Foltýn Heralto není zkomoleninou jména rodiny Bírořtů, jehož nositelé působili na Bruntálsku jako horní

a hamerní podnikatelé.²⁸⁾ Zmíněný Foltýn Heralt si v roce 1574 stěžoval biskupovi Tomáši Albinovi z Helfenburka na lichnovské poddané, kteří mu zbraňovali ve vyhánění dobytka na pastvu „starým výhonem“.²⁹⁾ Záležitost s lichnovskými a především stále se táhnoucí otázkou zadržovaných platů měli vyřešit Zibřid z Bobolusk, Harasovský z Harasova, příborští měšťané a správce osoblažského panství Urban Šuster.³⁰⁾ Spor se pak táhl dále. Bylo zjištěno, že zadržené platy údajně přijal Jiří Humburk, který je však do biskupských důchodů neodevzdal. Byl proto vyzván, aby se na předvolání hukvaldského úředníka dostavil na hrad Hukvaldy, kde by se celá záležitost měla konečně za přítomnosti všech zainteresovaných uzavřít.³¹⁾

Důležitým pramenem informujícím o situaci na frenštátském hamru je urbář hukvaldského panství z roku 1581. V části věnované Frenštátu se uvádí jeden hamr, ze kterého je hamerník Foltýn povinen odvádět roční plat ve výši 10 zlatých a 16 centnýřů železa po 1 zlatém. Foltýn hamerník držel dále u hamru ještě pílů, mlýn s jedním kolem, ke kterému si na základě povolení biskupa Stanislava Pavlovského přistavěl další kolo, a role k hamru dodatečně přikoupené.³²⁾ Koncem 16. století se zprávy o železářské výrobě na hukvaldském panství z pramenů vytrácejí. Jedním z důvodů je asi i skutečnost, že panství bylo tehdy zastaveno bratru olomouckého biskupa a bývalému hukvaldskému úředníkovi Valentinovi Pavlovskému, který je držel až do biskupovy smrti. Z tohoto období se dovídáme pouze o stížnosti Foltýnově, uváděného jako „hamermeister pod Frankstatem“, na frenštátskou obec, která bránila lidem z okolí vozit obilí k mletí do hamerního mlýna. Stanislav Pavlovský se hamerníka zastal a přikázal naříditi frenštátským, aby nikomu v dovozu obilí do hamerního mlýna nebránili.³³⁾ Frenštátský hamr se naposledy v pramenech uvádí v roce 1610, kdy olomoucký zvonář Kašpar Gestar v něm sléval zvon pro město.³⁴⁾ Poté se již dovídáme pouze kusé zprávy o rozprodeji hamerních polí, tzv. „hamřísek“.³⁵⁾ Dá se oprávněně předpokládat, že k zániku hamru došlo někdy po smrti hamerníka Foltýna Heralta, o němž je poslední zpráva z roku 1605, kdy působil na frenštátském hamru již více než 30 let. Můžeme tedy zánik hamru položit někdy do období krátce po roce 1610.

Železná ruda a dřevěné uhlí

Základními předpoklady pro existenci železářské výroby byl především výskyt železné rudy, dostatečné množství dřeva pro výrobu dřevěného uhlí a vodní toky zajišťující dodávku energie pro pohon mechanismů. S první zmínkou dokládající zájem o nerostné bohatství kraje mezi Odrou, Ostravicí a Beskydami se setkáváme v závěti olomouckého biskupa Bruna z roku 1267, ve které si vyhraňuje právo na polovinu užitku z případného nálezů zlata, stříbra, jiných kovů a soli.³⁶⁾ Jistým náznakem existence hutnictví v regionu ještě před 16. stoletím je i nález zbytků železné strusky získaný při archeologickém výzkumu hradu Hukvaldy. Přes nedostatek písemných zpráv lze tedy předpokládat, že železo se na hukvaldském panství vyrábělo již dříve, i když to byla patrně výroba technicky nedokonalá a malého rozsahu. Závažným důvodem pro toto tvrzení je především hojný výskyt železné rudy – tzv. pelosideritu.

Z geologického hlediska je totiž náš region tvořen slezskou a podslezskou jednotkou, obsahující mimo jiné i vrstvy těšínsko-hradištské, lhotcké a veřovické, jejichž součástí je i pelosiderit vyskytující se ve slojkách mocných zpravidla 5–8 cm, které se obvykle čočkovitě vyklínily na několik desítek metrů.³⁷⁾ Z hlediska kvality jde ve srovnání s hlavními rudnými nalezišti o železnou rudu podřadné jakosti, přesto však s velkým významem pro středověkou výrobu, neboť naleziště byla často povrchová a lehce dostupná.³⁸⁾

Těžba rudy byla omezena feudálním právním řádem a bylo k ní třeba vrchnostenského povolení. Takováto povolení byla vydávána hlavně provozovatelům

hamrů. Ve smlouvě olomouckého biskupa Marka Khuena s hamerníky se ustanovuje, že „rudu železná v horách panských lámati svobodně budou moci a kdež by pak jiné v polích nebo lukách (se) rudu železná našla, což by bez škody chudých lidí panských bylo, také budou moci lámati.“³⁹⁾ Právo na hledání a pátrání i těžbu rudy měli však nejen držitelé hamrů, ale mohlo být poskytnuto i jiným osobám, jak tomu nasvědčuje „list na hledání ledku“ Jakubovi Matšovi a Hansovi Grošovi, který obsahuje mimo jiné i povolení k pátrání po železné rudě, již mělo být použito pro potřeby výroby ve frenštátském hamru.⁴⁰⁾ Zdá se tedy, že rudu si museli hamerníci zajišťovat sami a nedostatečnému přísunu mohlo odpomoci rozšíření těžby a snad i zavedení jakéhosi obchodu s rudou uvnitř panství.

Poněkud odlišná situace byla u druhé nejdůležitější suroviny – dřevěného uhlí. Pro jeho výrobu bylo potřebné velké množství dřeva, které mohly v dostatečné míře poskytnout beskydské lesy. Výroba dřevěného uhlí nebyla ovšem věci levnou ani snadnou. K pálení uhlí v milířích bylo zapotřebí stromy porazit, zbavit větví, rozřezat na patřičně dlouhá polena, dřevo dopravít na místo, kde se provádělo milířování, zde je postavit do milířů, provést zuhelnění a dopravít dřevěné uhlí k hamru. Protože dříví v panských lesích bylo vrchnostenským majetkem, bylo k jeho opatření nezbytně nutné příslušné povolení. Vzhledem k nadbytku dříví v dominikálních lesích obdrželi hamerníci ve smlouvě z roku 1556 právo brát volně dříví k pálení uhlí s tím, že pozemky získané vykloučením lesa během prvních dvou let případnou za příslušný roční plat k hamru, ostatní pak budou sloužit vlastníkovi panství.⁴¹⁾ Podobné privilegium zajišťující bezplatný odběr dřeva obsahovala i listina z roku 1568.⁴²⁾ Z uvedeného vyplývá, že výroba dřevěného uhlí byla patrně prováděna v předem určených prostorách, kde byl zužitkován veškerý lesní porost a získávána tak půda využitá dále jako pole nebo louka. Vykloučené pastviny bývaly označovány místním názvem „uhlisko“. S pálením uhlí souvisí snad i termín „paleska“.⁴³⁾ Výrobou uhlí se zabývali patrně místní poddani, přičemž – jak by nasvědčoval výskyt osobního jména „Uhlíř“⁴⁴⁾ – pro část z nich to bylo jejich hlavní zaměstnání. Uhlíři, pokud nepracovali pouze pro hamerní provoz, museli provděpodobně kupovat dříví od vrchnosti a vyrobené uhlí mohli prodávat zájemcům, zejména kovářům.

Technické vybavení a technologie výroby

Pro hutní provoz vyrábějící železo na hukvaldském panství se nedochovály přímé zprávy o technickém vybavení hamrů a technologii výroby. Běžně tehdy v pramenech užívaný termín „hamr“ mohl ve druhé polovině 16. století znamenat hamerní kladivo poháněné hydraulickým kolem, tavicí pec, případně vyhřívací pec a veškeré objekty k huti příslušející. Nejdůležitější součástí hamru byla redukční pec a hamerní buchar. Pece používané v hamrech v 16. století byly šachtové nebo výhňové. Výhňové pece měly nistějí hlubokou asi 30 cm a širokou asi 45 cm, tato velikost však mohla být různá. Do nistěje se vkládalo nejdříve dřevěné uhlí a na ně se přihazovala rozdrčená železná ruda spolu s vápencem. Pak se nakládalo střídaně uhlí a ruda, až vznikla hromada, která měla být mírně skloněna na jednu stranu. Po zapálení se podporoval redukční proces dmýcháním větru za pomoci dmýchadel. Tak bylo možno v peci vyrobit během 8–12 hodin železnou hroudu vážící 2–3 centnýře. Po skončení tavby otevřel šmelciř nistějovou hrázku a nechal železnou hroudu ochladnout. Železná hrouda pak byla hamerským kladivem rozdělena na 4–6 kusů, které se odděleně vyhřívaly v jiné výhni a potom zpracovávaly kovářím na obchodní tvary nebo hotové výrobky.⁴⁵⁾

Protože výhňových pecí bylo možno užít pouze pro železné rudy vynikající jakostí, bylo ve Frenštátě patrně použito tzv. šachtové pece pro méně kvalitní

rudu. Rudu bylo třeba rozdrobit za sucha ve stoupách na velikost ořechu. Pro její zpracování se pak používalo prostorné pece, která mohla pojímat značné množství vsázky. Výška šachtové pece je zpravidla odhadována na 2,4 m. Rudu bylo třeba tavit někdy i dvakrát. Vyrobena hrouda železa byla rovněž kována pod hamerským kladivem. Při kování se železo polévalo vodou. Pro dmýchání větru se používalo dmýchadel poháněných vodním kolem, které bylo zpravidla menší než kolo určené k pohonu kladiva.⁴⁶⁾ Ve druhé polovině 16. století se v našich zemích rozšířil nový typ šachtových pecí – tzv. dýmačky. Od výše popsané šachtové pece se dýmačky lišily pouze větší velikostí.⁴⁷⁾

Na základě dochovaných dokumentů se dovídáme, že frenštátský hamr byl vybaven železnými nářadím a koženými měchy s železy.⁴⁸⁾ Pramen nás bohužel neseznamuje s jednotlivými druhy nářadí, z analogie z jiných hamrů můžeme ale usoudit, že šlo pravděpodobně o sochory, lopaty, kladiva, kovadliny, sekáče, různé druhy kleští apod.⁴⁹⁾ Ze starostlivého zabezpečení přívodu vody k hamru, zajišťovaného vyžděním vodního náhonu a vybudováním stavu na řece⁵⁰⁾ lze předpokládat poměrně značný plánovaný rozsah hamerní výroby, která by jinak byla narušována problémy s kolísajícím stavem vody a jejím příivodem.

Frenštátský hamr nestál sám o sobě, kromě jeho organických součástí, bez kterých by výroba železa nebyla realizovatelná (tavící pec, vyhříváčka, vodní kola, stoupy, hamerní buchar atd.), patřily k hamru i mlýn na obilí⁵¹⁾ a v listině z roku 1568 se objevuje i píla.⁵²⁾ Nezbytností pro zajištění výživy hamerníka i specializovaných dělníků bylo držba pozemků, ze kterých bylo nutno platit příslušné dávky majiteli panství.⁵³⁾ Kromě uvedených přímo zmíněných součástí hamru se dá předpokládat i existence různých pomocných budov, jako skladu výrobků, dřevěného uhlí atd.

Pracovní síly

Problematika pracovních sil je u frenštátského hamru ve druhé polovině 16. století zvláště složitá. Přímou se dá z archivních pramenů doložit pouze termín hamerník, který – používán sice i pro držitele hamru, neúčastníce se přímo hamerní výroby – v případě Foltýna Heralta označuje s největší pravděpodobností i jakéhosi technického vedoucího výroby.⁵⁴⁾ Další zaměstnání (kromě kovářů), mající přímou souvislost s procesem železářské výroby, se objevuje jako součást osobního jména Šmelcír⁵⁵⁾ a osobního jména Uhlíř.⁵⁶⁾ Ostatní pracovní síly (specializované i pomocné) jsou zahrnuty pod obecným pojmem hamerní čeleď a dělníci.⁵⁷⁾ Ze situace na jiných hamrech v našich zemích však víme, že na hamrech se zabývali horníci těžbou rudy – v našem případě šlo pravděpodobně o poddané příivydělávající si sezónní práci, drcením vytěžené rudy se zabývali stupaři či puchýři, uhlí pálili uhlíři a jeho přidělování jednotlivým objektům hutě zajišťoval kulšitr neboli kulšír. U některých větších hutí se uvádí i hauer, jehož úkolem bylo přejímat uhlí od uhlířů. U dýmačky pak pracoval dýmač s pomocníkem, u vyhříváčky šmelcír s pomocníkem, u bucharu hamerní kovář s pomocníkem a tzv. konštýř či podlévač. Huť hlídal ponočný, býval tam nádeník na vykonávání pomocných prací, někdy byli podle potřeby zaměstnáváni vozkové dovážející rudu a uhlí. Pokud držitel hamru v něm přímo nepracoval, stál v jeho čele zpravidla hamerní šofář nebo hutní písař.⁵⁸⁾ Toto obsazení se mohlo pochopitelně měnit případ od případu a záviselo zpravidla od velikosti a technického vybavení té které hutě.

U frenštátského hamru docházelo asi v souvislosti se změnami postavení držitele hamru i ke změnám situace hamerních dělníků. Velké problémy měli provozovatelé hamru zejména se zajištěním nesespecializovaných pracovních sil, kterých bylo zapotřebí pro těžbu rudy, pomocné práce při výrobě dřevěného uhlí,

pro povoznickou činnost a pro některé práce přímo ve výrobním procesu. Problémy měl zvláště Kašpar Bořek z Malejova, který několikrát žádal v dopisech olomouckého biskupa o intervenci a stěžoval si na neochotu hukvaldských poddaných pracovat u hamru. Z korespondence biskupa s hukvaldským úředníkem vyplývá, že poddaní měli pro hamr pracovat teprve po vykonání všech robotních povinností a neměli zanedbávat ani práci na vlastních pozemcích. Z příkazu, aby úředník sám určil přiměřenou mzdu za požadované práce, vysvítá, že poddaní patrně nebyli spokojeni se mzdovými podmínkami při bezesporu těžké a často i nebezpečné hutní výrobě.⁵⁹⁾ Souhlas provozovatelů hamru s tím, aby mzdu stanovila vrchnost prostřednictvím svého úředníka, vyplýval patrně z oprávněného přesvědčení, že podmínky určené vrchností se nebudou lišit od těch, které by určili oni sami. Ani trvalé stížnosti Kašpara Bořka z Malejova a naléhání biskupa i hukvaldského úředníka nedokázalo přimět poddané k vykonávání prací.⁶⁰⁾ Neustálé problémy se zajištěním potřebné pracovní síly vedly Kašpara Bořka z Malejova i ke snaze zajistit si koupí alespoň dvou sedláků možnost levné robotní práce.⁶¹⁾ Koupě poddaných, třebaže byla v zásadě biskupem povolena, se patrně neuskutečnila pro poměrně rychlý vývoj dalších událostí.

Trvalé snahy přinutit místní obyvatele k práci za nedostatečnou mzdu vedly patrně až k vypálení hamru.⁶²⁾ Je ovšem třeba vzít v úvahu i možnost náhodného požáru, který na hamru zbudovaném ze dřeva jistě nemohl být přílišnou vzácností. Pro držitele hamru by pak jistě bylo výhodné tvrdit, že hamr byl úmyslně vypálen biskupskými poddanými, a požadovat proto od vrchnosti účinnější pomoc při jeho obnovení. Ačkoliv se o průběhu vyšetřování ani o jeho výsledcích nedochovály žádné zprávy, je možné se na základě existence sporů poddaných s provozovateli hamrů domnívat, že se poddaní rozhodli vyřešit celý problém zničením jeho zdánlivé příčiny – to jest vypálením hamru. Je otázka, zda po likvidaci hamru došlo k jeho obnově v původním rozsahu a se stejným technickým vybavením. Je možné, že změna majitele z finančně dobře postavené skupiny osob na jednoho z poddaných se mohlo odrazit nepříznivě na rozsahu výroby, což by s sebou přineslo i menší potřebu pracovních sil. Nepochybným zůstává pouze fakt, že po celou dobu existence hamru byla výroba naprosto závislá na námezdních pracovních silách bez využití robotní práce. Pokud byli poddaní mimoekonomickým násilím nuceni některé práce vykonávat, jako např. při stavbě hamru,⁶³⁾ dělo se tak jen výjimečně a pouze na krátkou a předem vymezenou dobu. Ve všech ostatních případech bylo třeba s poddanými jednat a za jejich práci zaplatit.⁶⁴⁾

Výrobky, jejich cena a odbyt

Výrobní kapacita železářské hutě ve druhé polovině 16. století byla úzce závislá na odbytových možnostech a finančních schopnostech hamerníka, který prováděl výrobu ve vlastní režii. Vzhledem k tomu, že se nedochovály téměř žádné materiály o hamerním hospodaření, není možno odhadnout množství železa, které bylo v hutě vyrobeno. Z několika málo zpráv si lze učinit alespoň kusou představu o části výrobního programu. Především se vyrábělo tzv. štařové železo⁶⁵⁾ – obchodní tvory, jakési železné tyče, které se pak prodávaly na váhu kovářům a obchodníkům s železem v okolních městech.⁶⁶⁾ Kromě toho víme, že frenštátský hamr vyráběl na objednávku i mířavé železo a železné kuchyňské náčiní a nářadí.⁶⁷⁾ Víme také, že se frenštátského železa používalo při stavbách biskupa Stanislava Pavlovského v jeho letním sídle v Kroměříži.⁶⁸⁾ Jistě byly na hamru vyráběny kromě uvedeného i jiné běžné výrobky známé z produkce ostatních moravských a slezských hamrů, jako např. radlice, lopaty atd. Výrobní program hamru neobsahoval ale speciální výrobky – např. plech, který si museli olomoučtí biskupové objednávat z hamrů jiných.⁶⁹⁾

Ani o cenách hukvaldského železa se z archívních pramenů nedovídáme příliš mnoho. Nejlevnější byl základní výrobek – štafové železo, prodávané po 2 zlaté za centnýř. Železo mířivé bylo dražší, stálo už 3 zlaté a nejdražší byly hotové kovářské výrobky. Tzv. „kozy“ pro kroměřížskou zámeckou kuchyni stály při váze 33 centnýřů 4 zlaté za jeden centnýř.⁷⁰⁾ Ostatní zprávy o cenách železa vyrobeného ve Frenštátě pod Radhoštěm se týkají pouze železa odevzdávaného jako součást dávek a platů majitelů panství. Zde je určena úmyslně nejnižší cena 1 zlatý za centnýř.⁷¹⁾ Přestože se zprávy o cenách výrobků vztahují výhradně na prodej přímé vrchnosti a nelze je tedy pokládat za obecně platné, je možno usuzovat, že se vcelku výrazně nelišily od cen výrobků jiných hamrů v našich zemích.

Závěr

Z výše uvedeného je možno shrnout, že frenštátský hamr navázal na starší železářskou tradici a existoval více než 50 let. V jeho držení se vystřídaly jak těžařské společnosti, tak i samostatný poddaný hamerník. Všichni držitelé frenštátského hamru buď přímo pocházeli z jesenické železářské oblasti, nebo k ní měli silné vztahy. Hamr a jeho výroba byly závislé výhradně na námezdní práci. Technické vybavení lze pokládat za odpovídající tehdejší úrovni a zaručující výrobu velmi kvalitního železa. Výrobní rozsah a ceny výrobků odpovídaly běžné produkci železářských hutí ve druhé polovině 16. století. Dobu zániku hamru nelze přesně vymezit, je jí však možno položit do období krátce po roce 1610.

Poznámky:

- 1) Ch. d'Elvert: Zur Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens in Mähren und Österr. Schlesien, Brünn 1866, 438 str.
- 2) M. Kinter: Die olmützer fürst-erzbischöfliche Herrschaft Hochwald, Olomouc 1866, 53 str.
- 3) V. Platěný: Místopisné črty z okolí města Frenštátu p. R., ČMM 20, 1896, str. 289–300.
- 4) J. Felix: Vlastivěda moravská – Frenštátský okres, Brno 1908, 220 str.
- 5) B. Strnadel: Založení železných hamrů ve Frenštátě p. R., Frenštát p. R. 1945, 24 str.
B. Strnadel: Nejstarší kronika města Frenštátu p. R., Ostrava 1950, 51 str.
- 6) J. Chylík: Vývoj frýdlantských železáren, SLSb 50 (1952) str. 196–224.
- 7) J. Šťovíček: Železný hamr ve Frenštátě p. R. v 16. století. Studie o Těšínsku 6, Č. Těšín 1978, str. 146–164. Práce vyšla bez podstatných změn i pod názvem Pobeskydské železářství v 16. století. In: Z dějin hutnictví 4, Praha 1977, str. 42–58.
- 8) Šťovíček uvádí ničím nepotvrzené údaje o existenci frýdlantského hamru už v 16. století. Zejména jeho předpoklad, že hamr vznikl kolem roku 1570 po vydání povolení Bořkovi z Malejova na stavbu druhého hamru na hukvaldském panství (J. Šťovíček: Železný hamr... c. d., str. 154) je chybný, neboť Frýdlant n. O. nebyl tehdy součástí hukvaldského panství a nebyl ani v majetku olomouckých biskupů. Nemohlo se tudíž biskupovo povolení vztahovat k Frýdlantu n. O. U citaci z práce d'Elvertovy došlo patrně k omylu (J. Šťovíček: Železný hamr... c. d., str. 156 a pozn. č. 32 a 45), neboť d'Elvert se na uvedených stranách o ničím takovém nezmiňuje.
- 9) Veškeré uváděné prameny jsou uloženy ve Státním oblastním archivu Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO).
- 10) "...nemůžeme rozumět, mnoho li je toho náčiní, a což by stálo, a nadto vejše ani tomu, jestli člověk dostalý a mohl by k tomu dosti učiniti (než se obáváme, že bychom jemu více přidali nežli by nám v několika letech to zase zaplatil, on by to chtěl držeti za své vlastní a k tomu i prodávati, proto nemajíce od tebe dostatečné a gruntovní o tom zprávy, na tento čas nevíme k čemu přivolovat." AO, kopiář 47, f. 38.
- 11) J. Šťovíček: Železný hamr... c. d., str. 149–150.

- 12) „Také tu svobodu jmíti budou, aby mohli svú čeledí při hamru trestati, paktovat i fiditi. Jestliže by který z nich oneb čeledi jejích na kterého z městečka neb vsi poddaného panského neb kterého jiného sáhl, neb se zdlužil a svú vůli provozoval a právem obklíčen byl, aby tu při právě, kdež se toho dopustí, odpovídal a práv byl.“
B. Strnadel: Založení... c. d., str. 11.
- 13) Tamtéž, str. 9–12.
- 14) AO, kopiář 53, f. 113 v.
- 15) J. Šťovíček: Železný hamr... c. d., str. 151.
- 16) AO, kopiář 53, f. 113 v–114.
- 17) V. Prasek: Prameny dějin Opavských a Těšínských, VMO 3, 1893, příloha str. 38. Srov. k tomu Slezský sborník r. 56, Opava 1958, str. 354.
- 18) J. Šťovíček: Železný hamr... c. d., str. 152.
- 19) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 13 ad.
- 20) AO, kopiář 64, f. 103.
- 21) „... na žádost Kašpara Bořka, kterémuž sme s gwerky jeho druhý hamr stavěti dopustili, dovolili, aby při témž hamru mohli pro čeládku svú piva až do šesti maldrů dáti vařiti a tak i s prvňjším budou toho moci až do deseti maldrů dáti vyvařiti.“ AO, kopiář 64, f. 120 v.
- 22) AO, kopiář 66, f. 11.
- 23) AO, kopiář 66, f. 59 v.
- 24) AO, kopiář 66, f. 61.
- 25) „... za dodržení téhož Bořka troje činežní platy po 10 Fl zadržeti po tři léta měli.“ AO, kopiář 73, f. 16 v–17.
- 26) J. Šťovíček: Železný hamr... c. d., str. 154.
- 27) Dovídáme se o tom z korespondence kardinála Dietrichštejna s hejtmanem bruntálského panství o pozůstalost po manželce Foltýna Heralta, o kterou se zajímaly jeho nevlastní děti. Syn Kašpar Seichl se uvádí jako „hamerschmidt“. AO, karton č. 5, 28. 1. 1605.
- 28) R. Zuber a kol.: Jesenicko v období feudalismu do roku 1848, Ostrava 1966, str. 336.
- 29) AO, kopiář 73, f. 16 v–17.
- 30) AO, kopiář 73, f. 17.
- 31) AO, kopiář 79, f. 104.
- 32) Urbář panství hukvaldského z roku 1581. AO, l. č. E I 2253, f. 50 v, 54, 55. Stejně i v dupl. E II 2254, f. 60 a d.
- 33) AO, kopiář 110, f. 215–215 v.
- 34) B. Strnadel: Nejstarší kronika... c. d., str. 17.
- 35) Podrobnosti o rozprodeji hamerních pozemků uvádí B. Strnadel v Založení... c. d., str. 21. Srv. také V. Platěný: Místopisné... c. d., str. 295.
- 36) „Cokoliv však užitku vzejde z medu v celém újezdu, jak kostelním, tak hraběcím, rozděl se stejným dílem mezi biskupa a hraběte; a podobně, podaří-li se nalézt doly na zlato nebo stříbro anebo na jakýkoliv kov nebo sůl.“ Závěr olomouckého biskupa Bruno z roku 1287, Ostrava 1967, str. 11.
- 37) Z údajů shromážděných soustavným geologickým výzkumem Moravskoslezských Beskyd vyplývá, že slojky o menší čochky pelosideritů bývají mocné 2–22 cm, nejčastěji (asi 40 % všech případů) 8–10 cm. Z. Roth-A. Matějka: Pelosiderity Moravskoslezských Beskyd, Praha 1953, str. 39.
- 38) Chemické složení ukazuje, že většinou obsahují zdejší pelosiderity průměrně kolem 20 % Fe. Z analyzovaných vzorků pelosideritů obsahovalo plných 50 % pouze 10–25 % Fe, 38 % vzorků mělo 25–30 % Fe a pouze 12 % analýz prokázalo obsah 30–32,75 % Fe. Uvedené výsledky se týkají čerstvých rud. U zvětralých pelosideritů může být obsah Fe 45,5 %. Z. Roth-A. Matějka: Pelosiderity... c. d., str. 59–64.
- 39) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 10.
- 40) „... svrchu jmenovanému Jakubovi ruddu železnú, paněvadž při tam panství hamr máme, hledati mohli.“ AO, kopiář 51, f. 73 v.
- 41) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 10–11.
- 42) Tamtéž, str. 14–15.
- 43) Tamtéž, str. 9.
- 44) Tamtéž, str. 10.
- 45) M. Kreps: Hamry v českém a moravském železářství, Praha 1976, str. 22–23.
- 46) Tamtéž, str. 23.
- 47) Tamtéž.

- 48) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 9.
 49) M. Kreps: Hamry... c. d., str. 25.
 50) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 10.
 51) Původní mlýn s jedním složením povolený hamerníkům v roce 1556 byl rozšířen za biskupa Stanislava Pavlovského přidáním druhého kola. AO, E I 2253, f. 55.
 52) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 14.
 53) K hamru náležely v roce 1556 tzv. „paleska“ a „hamřisko“ a veškerá půda získaná vykloučením lesa během dvouleté lhůty. Srv. výše. I v listině z roku 1568 se hovoří o hamru s „rolí, loukami a jejich příslušenstvím.“ Naposledy jsou zmiňovány hamerní pozemky v urbáři z roku 1581, kdy byly určeny platy „z hamru železného v Frankštatě a z rolí při tom hamru.“
 54) Srv. výše.
 55) AO, E I 2253, f. 44.
 56) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 10.
 57) Tamtéž, str. 11, 15.
 58) R. Pleiner-J. Kořan: Přehled vývoje starého železářství v českých zemích, Praha 1972, str. 13.
 59) „Přitom vyrozumíváme, že by se jim poddaní naši za peníze dělali zbraňovali, protože mněj je k tomu, aby když k tomu postačítí, buď pro roboty noše neb díla svá mohú, jim z peněz dělali, neb se v to podvoluj platiti, co ty za spravedlivé uznáš.“ AO, kopiař 64, f. 103.
 60) AO, kopiař 66, f. 11. Srv. také AO, kopiař 64, f. 120 v.
 61) „Před tebu tajiti nechceme, že jsme k tomu povolili, aby Bořek s jinými gwerky svými... jednoho neb dva sedláky kúpiti mohl, však tak, aby nám takový platy... a tolikéž ty platy a povinnosti kteréž ti lidé nám dávali a činili spravoval.“ AO, kopiař 64, f. 103.
 62) „Správu toho... máme, kterakby... hamr... ohněm kladeným vypálený býti měl. Protožť poroučíme, že se na to hned... se vši pilností od koho by ten oheň založen byl, ptáti poručíš i sám budeš. A doptajíc se kdož by kolvěk byl, jej dostatečným vězením, aby ujíti nemohl, opatřiti dš.“ AO, kopiař 66, f. 59.
 63) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 10.
 64) „... poroučíme, že s poddanými našimi tu blízko Fronštatě přisedlými, aby jim k vystavění zase toho hamru fúrami nápomocni byli, a se jim k svážení uhlí, kamení, dříví tímto časem za slušnú záplatu propůjčili jednatí budeš.“ AO, kopiař 66, f. 59.
 65) AO, kopiař 79, f. 96 v.
 66) V roce 1588 se hůkvaldské železo prodávalo v Novém Jičíně.
 J. Beck: Geschichte der Stadt Neutitschein und deren Umgebung, N. Jičín 1854, str. 231.
 67) AO, kopiař 93, f. 82. Srv. také AO, karton 421, Temp. 88.
 68) Tamtéž. Srv. také F. Peřinka: Dějiny Kroměříže, Kroměříž 1913, str. 201.
 69) AO, kopiař 102, f. 159.
 70) AO, kopiař 93, f. 194 v–195.
 71) B. Strnadel: Založení... c. d., str. 12.

OHLASY TURECKÉHO VPÁDU DO POLSKA ROKU 1672 NA SEVEROVÝCHODNÍ MORAVĚ

Václav Štěpán

K nejméně známým událostem v dějinách Evropy patří tzv. polsko-turecká válka v l. 1672–1676. Události jejího prvního období v l. 1672–1673 jsou známější spíše díky románovému zpracování v díle H. Sienkiewicze („Pan Wołodyjowski“), zatímco ucelený historický pohled na průběh války chybí. Historici se zaměřovali spíše na popis jednotlivých událostí nějak souvisejících s touto válkou a vzbuzovali dojem, jakoby šlo o lokální střetnutí dvou států, o které ostatní Evropa tehdy neměla zájem.¹⁾ Ve skutečnosti zmíněná válka byla součástí celoevropského válečného střetnutí, k němuž došlo v 70. letech 17. století a které bylo největší po třicetileté válce. I když v tomto konfliktu pozornost většiny evropských zemí byla zaměřena spíše na západ, nemohlo být tedy ani nové turecké ohrožení Evropy, projevívali se útokem na Polsko, nijak opomenuto.

Příčinou války byla agresivní politika Turecka, která v 2. polovině 17. století nabyla opět vzestupné tendence. Zámluku k ní našlo Turecko v tom, že kozácký hejtman pravobřežní Ukrajiny Petr Dorošenko, nespokojený s politikou polské šlechty a s vynuceným rozdělením Ukrajiny mezi Polsko a Rusko andrušovskou dohodou z r. 1667 se v r. 1668 a znovu v r. 1669 poddal Turecku a požádal je o „ochranu“ proti Polákům. V Polsku ke konci vlády Jana Kazimíra převládala tzv. profrancouzská strana, mající blízko k Turecku, což se projevilo mj. i tím, že Polsko bylo od r. 1654 oficiálním politickým spojencem Turecka. Když ale r. 1669 nabyla dočasné převahy prorakouská strana volbou svého exponenta knížete Michala Wiśniowieckého za polského krále, znamenalo to pro Dorošenka, majícího blíže spíše k politice profrancouzské strany, podnět k usklopení jeho rozhodnutí definitivně se spojit s Tureckem a přimět je ke zrušení spojení s Polskem. O stejný cíl usilovala také politika Francie, jejíž král Ludvík XIV. se systematicky snažil o nové rozdělení Evropy a světa mezi Francii a její spojence. On sám se chtěl stát císařem Svaté říše římské národa německého a připojit k jejímu území i státy, které k ní kdysi patřily, ale časem se odtrhly – zejména bohaté Holandsko. Byl si vědom, že to bude znamenat válečné střetnutí, a také se na ně důkladně připravoval. V rámci toho navázal r. 1669 oficiální spojení i s Tureckem a dohodl s ním pro případ války společné akce proti habsburskému soustátí nebo některému z jeho potenciálních spojenců. V jeho plánech měly své místo i země koruny české. Čechy chtěl dát jako dědičnou državu francouzskému dauphinovi (následníkovi trůnu), Slezsko a za jistých okolností i Morava nebo aspoň její část měly spolu s východním Pruskem připadnout Polsku v případě, že by se je přece jenom podařilo získat v nastávajícím konfliktu pro Francii. Ludvík XIV. vedl v tomto smyslu tajná vyjednávání s vůdci profrancouzské strany v Polsku a chtěl, aby sesadil krále Michala a místo něho zvolil některého francouzského velmože. Mnozí Poláci si od tohoto kroku slibovali – ovšem mylně – zároveň i odvrácení hrozící války s Tureckem. Sesazení krále Michala se však nepodařilo prosadit.

Tak tedy počátkem června 1672 zahájily Francie a Turecko současně válku v Evropě za tyto politické cíle. Obě mocnosti měly značné vojenské síly. Turecko

asi 210 000 vojáků ze všech území své říše. Bylo to jeho největší vojenské tažení podniknuté do té doby. Polsko nebylo v důsledku vnitřních rozbrojů mezi oběma politickými stranami řádně připraveno na obranu, a protože agrese Francie směřovala v první etapě do Holandska, nemohlo očekávat pomoc ani od ostatních, zemí. Turci proto slavili snadné úspěchy. S Doraženkovou pomocí se během července 1672 zmocnili skoro celé provabřežní Ukrajiny, porazili část oddílů polské armády, 15. srpna 1672 obléhli hlavní polskou pohraniční pevnost Kamenec Podolský, velké město s 15 000 obyvateli a přes statečný odpor nevelké posádky, podlomené ovšem vnitřně intrikami místních představitelů profrancouzské strany, donutili Kamenec dne 27. srpna 1672 ke kapitulaci. Po jeho pádu se turecká záplava rozlila po širých územích Haliče a Volyně. 20. září 1672 byl obležen i Lvov. Ten se před pádem zachránil jedině složením velkého výkupného. Po skončení jeho obléhání podnikla část nepřátel – hlavně Tataři – od 2. října 1672 nájezdy do oblastí Malopolska, Sandoměřska a Lublinska, při nichž pronikli až k Bieczy. I když korunní hejtman a jeden z hlavních vůdců profrancouzské strany Jan Sobieski zasadil s částí armády nájezdníkům několik těžkých porážek, nebylo možno zabránit zpusťování velkých území.

Za takové situace vznikl značný nepokoj též v zemích habsburského soustátí, tím spíše, že zároveň s útokem na Polsko započali bojové akce v Uhrách také tamní odbojníci proti habsburské vládě, posílení oddílů tureckých pašů z Jágeru a Varadína. Podařilo se jim proniknout až k Ružomberoku a na Oravu. Císař Leopold I. již na jaře 1672 z obavy před narůstajícím nebezpečím zmobilizoval armádu 50 000 mužů. Z nich bylo 12 000 mužů pod vedením vévody Karla Lotrinského rozmístěno ve Slezsku a na severovýchodní Moravě především na obranu proti intrikám profrancouzské strany v Polsku.²⁾ Na podzim 1672 ale museli být posláni pod vedením generála Wolfa Friedricha Cobba barona z Neudingu (do jara r. 1672 pána na Držkovicích u Opavy) na Slovensko proti uherským povstalcům a s nimi spojeným tureckým oddílům. Tím ovšem se Turkům pro případ, že by se rozhodli pokračovat z Polska dále v útoku na území habsburské říše (což nebylo nijak vyloučeno), otvírala volná cesta do Slezska a na Moravu. Aby k tomu nedošlo, podnikla habsburská vláda jednak diplomatické kroky, jednak se musela spoléhat na kroky místních představitelů správy ve Slezsku a na Moravě.

I když pocit ohrožení panoval mezi obyvatelstvem těchto zemí celkem všeobecně, převažovaly více obavy ze vpádu uherských povstalců, ztratitvších počáteční sympatie mezi lidmi svou divokou loupeživostí a jen málo zasvěcenců vědělo, jaká vysoká politická hra o osudy Moravy a Slezska se vede. K nim patřil olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna - Kastelkornu. Ten již 10. září 1672 měl v rukou prostřednictvím svých polských politických přátel opis kapitulací listiny Kamence Podolského z 27. srpna 1672.³⁾ Téhož dne zaslal o pádu této pevnosti zprávu nejmenovanému knížeti (pravděpodobně členu císařské tajné rady Ferdinandovi z Ditrichštejna), ve které osvědčil bystrý politický úsudek. Příčinu pádu Kamence a tragédie Polska spatřoval především v nesvornosti šlechty, vyvolané intrikami profrancouzské strany a reálně usuzoval, že Polsku by v dané chvíli mohlo účinně pomoci jedině Rusko.⁴⁾ Jak přicházely ovšem další zprávy o postupu Turků v Polsku, vystupovala otázka tureckého nebezpečí postupně do popředí.

Vrchní královský slezský úřad ve Vratislavi vyhlásil 6. října 1672 v celém Slezsku všeobecnou hotovost. Jednotlivým knížectvím se nadto ponechávalo na vůli, co sama pro svou obranu zařídí. Stavové knížectví opavského na sněmu v Opavě ve dnech 17.–18. října 1672 nařídili v rámci hotovosti ozbrojení všech obyvatelů včetně poddaných, pomoc při opravě hradeb Opavy (za tím účelem tam měli po 14 dnů pracovat vyslaní poddaní z každého panství v knížectví) a převoz zemského archivu v případě přímého ohrožení Turky nebo uherskými

povstalci do Nisy a dle potřeby ještě dále. Pozoruhodné bylo ustanovení o sepsání všech polských uprchlíků na území knížectví. Jak na Opavsku, tak na severovýchodní Moravě jich žilo mnoho již od dob povstání Bohdana Chmelnického r. 1648 a švédského vpádu do Polska r. 1655 a nyní v souvislosti s tureckým vpádem jejich příliv vzrostl. Sledovalo se tím jednak potřeba zajistit jim pomoc, zároveň to byl ale projev antipatie vůči stoupencům profrancouzské strany, který již za války mezi Tureckem a habsburským soustátím v l. 1663–1664 vedl speciálně na Opavsku k hromadnému podezírání polských uprchlíků ze špionáže ve prospěch Turecka (byl tehdy m. j. vyslýchán v Opavě i jeden uprchlík, zdržující se ve Starém Jičíně).⁵⁾

Pro Moravu nařídil císař Leopold I. 5. října 1672, aby se všechna královská města zaopatřila municí a potřebami pro obranu, postavila svou milici a naverbovala členy zemské stráže. Měšťané měli střežit městské hradby i brány a sedláci otevřenou krajinu, na pokyn svých vrchností se měli ozbrojit a cvičit ve zbraních. Královský zemský moravský tribunál v Brně podrobně rozpracoval tyto pokyny dne 8. října 1672 – mj. měla být i zasekána neopěvněná předměstí. Hlavním organizátorem těchto obranných akcí byl zemský podkomoří hrabě Bedřich z Oppersdorfu.⁶⁾ Jednotlivé vrchnosti ovšem již předtím dle stupně informovanosti a potřeby zesilovaly obranu svých hradů, zámků a měst.

Biskup Karel z Lichtenštejna - Kastelkornu opřel zajištění svých rozsáhlých moravských panství hlavně o hrad Mírov, přestavovaný již od r. 1665 na ochranu před vpády Turků a Tatarů na mohutnou barokní pevnost a dále o největší moravský hrad Hukvaldy, na němž mu zvláště záleželo. Dal je zaopatřit všemi zásobami, příkazy, aby v případě útoku nepřátel se do něho stáhli všichni boj schopní muži z celého rozsáhlého hukvaldského panství a vydal pokyny pro obranu měst a městeček na panství. V rámci těchto příprav se mělo město Příbor zaopatřit palisádami a několika centy stělného prachu. Hejtman hukvaldského panství povolal proto 3. října 1672 k sobě příborskou městskou radu. Sděлил jí pod slibem tajnosti (což dokazovalo, jak nerady pouštěly vrchnosti politické navíky mezi poddané), co vše biskup podniká proti hroziícímu nebezpečí a jak to toto nebezpečí velké. Městská rada se měla poradit, co udělá. Výsledek jejího jednání ovšem hejtmana zklamal. Příborští neměli vůbec zájem hájit své město, přestože mělo dosti pevné hradby a r. 1626 proslulo statečnou obranou proti dánskému vojsku. Zavázali se jedině dát obránce na hrad Hukvaldy. Ale ani samotný hukvaldský hejtman nebyl o moc lepší. V době, kdy hrozilo takové nebezpečí, si stěžoval, že musel na Hukvaldech pro případ obléhání uložit velké zásoby obilí v sudech, čímž ovšem ani obilí, ani sudů nebude možno použít na výrobu kořalky, kterou panství se ziskem prodávalo poddaným.⁷⁾

Druhým vůdčím činitelem politiky na Moravě byl v té době již zmíněný člen císařské tajné rady kníže Ferdinand z Ditrichštejna. Také on držel několik pevností, které mohly posloužit při obraně země – na janovickém panství hrad Rabštejn u Rýmařova, důkladně opravovaný z obavy před Turky a Tatary již od r. 1663, v oblasti Moravské brány mohutné hrady Helfštejn a Starý Jičín, které rovněž tehdy prodávávaly obnovu a přestavbu. Hejtmanem panství Janovice a Starý Jičín, jež kníže Ferdinand z Ditrichštejna spravoval jako poručník nezletilých dědiček po pánech Hoffmanech z Grünbüchlu, byl Jiří Arnošt Hasník z Weltzenfeldu, osobnost mezi tehdejšími vrchnostenskými úředníky dosti pozoruhodná. Dovedl být tvrdý vůči poddaným, ale zároveň i uznalý a patřil stejně jako jeho pán k nejlépe informovaným mužům v zemi.⁸⁾ Na příkaz knížete Ditrichštejna z počátku října 1672 zintenzívnil opravy hradu Rabštejna tak, aby v případě nepřátelského útoku mohl sloužit jako útočiště poddaných, a dal je střežit vybranými poddanými. Zároveň poslal příkaz k zajištění obrany na panství Starý

Jičín. Zde se však setkal s vážnými překážkami v podobě chudoby lidí a nedostatku vhodných osob na panství. V dopise knížeti Ditrichštejnovi z 15. října 1672 musel sám podotknout, že lidé na panství Starý Jičín by v případě nepřátelského vpádu sami potřebovali pomoci a nebudou tedy moci pro obranu panství učinit vše, co je zapotřebí. Nebylo divu, že vyslovoval naději, že nepřítel v tomto roce snad ještě na Moravu neprotrhne.⁹⁾

Hasníkovu naději se vskutku splnila, ale za jakou cenu! Polsko neschopné účinného odporu se muselo nakonec zachránit jedině podepsáním hanebného míru v Bučači 18. října 1672, jímž odstoupilo Turecku Podolí s Kamencem jako přímý pašalík a provobřežní Ukrajinu jako vasalský stát pro Dorašenka a zavázalo se platit roční poplatek 22 000 dukátů. Byl to vrchol turecké expanze. A lze se jen ptát, co by se odehrálo, kdyby r. 1672 mohli Turci pokračovat ve vpádu dále do zemí habsburského soustátí. Pravděpodobně by zde měli stejně snadnou možnost postupu jako v Polsku. Neboť v obou zemích se tehdy projevovaly v podstatě stejné problémy – roztržité síly, důsledky všestranného útlaku lidí, způsobující ztrátu zájmu o obranu země nebo přímou nemožnost se na ni podílet, sobeckost příslušníků vládnoucích vrstev, dávající přednost svým vlastním zájmům před zájmy celé země. Válka ovšem v následujícím roce 1673 vzplála znovu, protože Polsko, trochu zkonzolidováno svými vnitřními poměry, hanebný mír odmítlo. Její události pak už poutaly pozornost lidí v zemích habsburského soustátí méně (snad kromě slavného vítězství nad Turky u Chatina v listopadu 1673), což bylo způsobeno jednak oddálením bojišť od území tohoto soustátí, jednak ochladnutím vztahů mezi Polskem a habsburským soustátím po volbě Jana Sobieského za krále r. 1674, znamenající převládání vlivu profrancouzských. A tak při ukončení války kompromisním mírem v Žuravně r. 1676 bylo jen zasvěceným politikům jasné, že tento mír je zárodkem nových brzkých konfliktů s Tureckem, k nimž došlo o 7 let později a které znamenaly definitivní zlomení turecké agresivní hrozby vůči Evropě.

Poznámky:

- 1) Z polských historiků se nejvíce zabýval touto válkou J. Woliński, který ale původně zamýšlené zpracování jejich dějin neprovedl a zanechal jen dílčí studie a edice pramenů. Ze starší literatury popsal události války do poloviny r. 1674 T. Korzon v díle „Dola i niedola Jana Sobieskiego“ (díl III., Krakov 1898). Jeho dílo je nejpodrobnější, avšak nehledě k tomu, že nezachycuje druhou polovinu války, Korzon neznal v době vzniku díla některé důležité zahraniční prameny. Já sám píši tento článek na základě podrobného třídílného zpracování dějin polsko-turecké války v l. 1672–1676, z něhož mám v rukopise hotov první díl do uzavření míru v Bučači v říjnu 1672.
- 2) K tomu viz listy olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna - Kastelkornu kališskému podkomořímu Andrzeji Krzyckému ze 14. března a 7. června a velitelé Hlohova generálu Kniggemu z 18. června 1672 (StOA Opava, pob. Olomouc, fond „Arcibiskupství Olomouc“, kart. č. 150).
- 3) Tamtéž, kart. č. 90.
- 4) Tamtéž, kart. č. 150.
- 5) StOA Opava, fond „Slezský stavovský archiv“, knihy, inv. č. 998, fol. 149–156.
- 6) OA Olomouc, fond „AM Olomouc“ – Zlomky registratur, inv. č. 69, kart. č. 2.
- 7) List hukvaldského hejtmana regentovi biskupských statků Kašparovi ze Schertzu z 5. října 1672 (StOA Opava, pob. Olomouc, fond „Arcibiskupství Olomouc“, kart. č. 186).
- 8) Rodinný archiv Ditrichštejnů, uložený v StOA Brno, má o polsko-turecké válce v l. 1672–1676 jedny z vůbec nejlepších zpráv, mj. i takové, které nejsou ani v polských pramenech. Hejtman Hasník ve své obsáhlé korespondenci, uložené v StOA Opava, pob. Janovice, fond „Velkostatek Janovice“, se zabýval zejména otázkou uherských povstalců a jejich styky s Turky.
- 9) StOA Opava, pob. Janovice, fond „Velkostatek Janovice“, kart. č. 113. K listu je přiložen podrobný popis hradu Rabštejna.

ZA ZESNULÝM ANTONÍNEM BRŇÁKEM

František Šustek-František Schwarz

Dne 2. listopadu 1979 zemřel nečekaně v nemocnici ve Vítkově dlouholetý funkcionář a pracovník národního výboru ve Spálově, vlastivědný a kulturní pracovník Spálovska s. Antonín Brňák. Odešel tiše a nenápadně, tak jak skromný a nenápadný byl jeho život. Avšak všechny ty, kdož ho znali, naplnila zpráva o jeho smrti lítostí a zármutkem, neboť z našeho středu odešel nejen obětavý vlastivědný a kulturní pracovník, nýbrž i šlechetný člověk, oddaný rodnému kraji a jeho lidu.

Antonín Brňák se narodil 9. prosince 1920 ve Spálově v chudé chalupnické rodině, která žila z otcovy tvrdé práce v kamenolomu a z malého zemědělského hospodářství. Byl v pořadí druhý z 5 sourozenců, a když mu bylo 14 let, zemřel mu otec. Veškerá tíže starostí o rodinu dolehla plně na matku a starší sourozence. Po obecné škole ve Spálově navštěvoval tehdy českou menšinovou měšťanskou školu ve Vítkově. Byl nadaný a pilný žák, ale na další vzdělání nemohlo být tehdy ani pomyslení. A tak po úspěšném ukončení 4. třídy tíživé sociální poměry rodiny a jeho slabší tělesná konstrukce nedovolily více než vyučení krejčovskému řemeslu v rodišti, neboť musel nadále pomáhat matce na hospodářství a při obživě rodiny. Zájem o české dějiny, které si oblíbil již ve školních letech, jej neopouštěl ani nyní, i když na ně zbývaly jen večery. Četbě a zájmu o dějiny se nevzdal i letech německé okupace, kdy jako krejčovský dělník pracoval v Novém Jičíně. Tehdy se rád vracel mezi své do českého Spálova, kde jej zastihlo v prvních květnových dnech r. 1945 osvobození, jež pro něj znamenalo vstup do veřejného a kulturního života v osvobozeném státě. Tak již 7. května 1945 byl zvolen tajemníkem revolučního národního výboru ve Spálově. V r. 1945 se podílel ve spolupráci s ředitelem školy Františkem Šustkem a vedoucím poštovního úřadu Josefem Šustkem na ustavení kroužku vlastivědných pracovníků ve Spálově a na zřízení archivu a muzejní sbírky městečka Spálova v tamějším zámku. Sám je pak po léta jako dobrovolný pracovník budoval a spravoval. Po vykonání vojenské prezenční služby v r. 1946 pracoval na zemědělské usedlosti svého bratra v Klokočově až do r. 1952, kdy se opět vrátil do Spálova, aby pomáhal na hospodářství své matce a mohl se opět plně věnovat spálovskému archivu a muzejní sbírce, jímž věnoval mnoho času a úsilí. V r. 1952 byl MNV ve Spálově pověřen funkcí obecního kronikáře a ONV ve Vítkově byl ustanoven pracovníkem Okresního archivu ve Vítkově, jehož vedením byl pověřen v l. 1957–1960. Výkonů těchto funkcí se ujal s mimořádným zájmem a plnil je po léta svědomitě a odpovědně. V r. 1955 přibyl k tomu ještě výkon funkce matrikáře matričního obvodu Spálov a v l. 1960–1962 částečný úvazek v muzeu ve Vítkově. Po r. 1962 pracoval v JZD Luboměř jako vedoucí stavební skupiny na výstavbě a adaptaci hospodářských objektů, vykonával v l. 1964–1971 funkci tajemníka MNV a od r. 1967 s plným úvazkem funkcí účetního MNV Spálov. Obětavě a odpovědně pracoval 20 let ve Sboru pro občanské záležitosti ve Spálově, v Osvětové besedě, 24 let jako kronikář Spálova a od r. 1958 též jako kronikář Luboměře. Při své odpovědné a angažované práci se od mládí podílel na vlastivědné a kulturní práci na Spálovsku jako zakládající a nejpilnější člen kroužku vlastivědných pracovníků ve Spálově, jako aktivní člen redakčních kolektivů vlastivědných časopisů Oderské hory (Spálov 1947-50), Vítkovsko (Vítkov 1958-64) a Oderské vrchy (Spálov

1968-72). Vedle své dlouholeté obětavé práce v řadě funkcí národního výboru byl aktivním vlastivědným a kulturním pracovníkem, obětavým organizátorem sběratelské, badatelské a vydavatelské činnosti, též organizátorem činnosti vzdělávací, přednáškové a osvětové. Od osvobození se podílel na přípravě a pořádání všech kulturních a osvětových akcí na Spálovsku. Uznávaných výsledků dosáhl Antonín Brňák v historické vlastivědě Spálovska, zvláště v oblasti genealogického výzkumu archivních pramenů Spálovska. Z této jeho badatelské činnosti vzešly rejstřík obyvatel Spálova, Luboměje, Heltínova a Barnova od 17. stol. a několik publikovaných článků a studií o minulosti Spálovska a o rodové držbě na Spálovsku. V rukopise zůstaly jeho studie Selské bouře na Spálovsku 1680 až 1749, Spálovska v 17. stol. (zpracována za spoluautorství F. Šustka) a Rod Podstatských z Prusinovic od 15.–17. stol. Po právu byla také ve dvou celonárodních soutěžích kronik národních výborů oceněna jeho dlouholetá pečlivá práce kronikářská. Jeho nenadálým odchodem zůstalo ještě mnoho záměrů a plánů neuskutečněno. Avšak za všechno to, co za svůj život vykonal pro naši společnost, pro vlastivědnou práci, veřejný a kulturní život na rodném Spálovsku, pro svou rodinu a své blízké, zůstane vážen a ctěn mezi svými blízkými a přáteli, mezi svými spoluobčany na Spálovsku a vlastivědnými pracovníky okresu Nový Jičín. Jeho jméno zůstane natrvalo zapsáno v jejich vzpomínkách.

Seznam prací a článků Antonína Brňáka:

- Z dob selských bouří na Spálovsku, hranický týdeník Ruch, list pracujícího lidu, roč. II. č. 4, Hranice 1947; článek přetištěn ve vlastivědném zpravodaji Oderské vrchy roč. I. 1968/69 str. 18–20.
- Staré rodové držby usedlostí ve Spálově po meči, Záhorská kronika, roč. XXIV 1946/47, str. 137–147. Hranice 1947; totéž Časopis Rodopisné společnosti v Praze, roč. XIII, 1949, 10 stran.
- Staré rodové držby usedlostí ve Spálově po přeslici, Záhorská kronika XXV 1947/48, str. 104–113.
- Staré rodové držby usedlostí v Luboměři a v Heltínově, Oderské hory, roč. II. 1948/49, str. 164–172.
- (Z těchto tří časopiseckých článků byly při tisku zhotoveny zvláštní otisky, s průběžným číslováním stránek 1–30, jež byly pak spojeny pod souhrnným názvem Staré rodové držby usedlostí na Spálovsku (viz OV, roč. IV. 1971, str. 81).
- Vývoj obecní samosprávy ve Spálově od 17. stol., Oderské hory, roč. III. 1949/50, str. 75–85.
- Příspěvek k dějinám Starých Oldřavek v 16. a 17. století, Vítkovsko, č. 4/1958, str. 5–7.
- Skody způsobené pruským pleněním v Guntramovicích v r. 1758, Vítkovsko, č. 5/1959, str. 6.
- Soupis rodů a příjmení na Spálovsku od 16. století, Oderské vrchy, roč. II. 1969, str. 58–60, III. 1970, str. 48–57, IV. 1971, str. 52–68, V. 1972, str. 64–70, 84–94.
- Pohřbívání v hrobce kostela ve Spálově, Oderské vrchy III. s. 42–45.
- A. Brňák a F. Šustek: Příložková regesta z vídeňských archivů k dějinám Spálovska, Vítkovsko, č. 9–10/1960, str. 7–18.
- Osvobození obcí vítkovského okresu v roce 1945, Vítkovsko, č. 11–12/1961, str. 20–29.
- Nález uherského zlatého dukátu ve Spálově, Oderské vrchy II. 1969, str. 35 až 37.
- Zaniklý mlýn Lhota na Odě, tamtéž, str. 26–34.
- A. Brňák, F. Šustek, F. Maršálek, Paměti městyse Spálova. (Literární pozůstalost olomouckého vlastivědného pracovníka, spálovského rodáka Františka Maršálka z let 1935–1958. Zpracovali k uctění 10. výročí autorova úmrtí, vydali A. B. a F. Š. Spálov 1966, 87 stran a 4 str. obraz, příl.)
- Antonín Brňák přispíval autorsky do kapitol „Záznamy“ a „Víte, že“ v časopisech Oderské hory (1947-50) a Oderské vrchy (1968-72).

ODĚV VENKOVSKÉHO LIDU KRAVAŘSKA A SOUSEDNÍHO HRANICKA V ROCE 1834

Bohumír Indra

Když ve třicátých letech 19. století připravoval profesor filosofického učiliště v Brně benediktin Gregor Wolný svou šestisvazkovou Topografii markrabství Moravského, obrátil se prostřednictvím zemského gubernia na krajské hejtmany na Moravě s žádostí o pomoc a spolupráci. V tištěném německém letáku „Pozvání a prosba“, datovaném v Brně 18. 7. 1832 informoval o účelu a významu sepsání historické topografie všech měst, panství, městysů, hradů, zámků, vsí a osad a prosil o spolupráci na tak významném díle. Leták obsahuje 14 bodů, podle nichž měly být popisy jednotlivých míst sepsány.¹⁾ Krajské hejtmany rozeslal na pokyn gubernia tištěné pozvání a formuláře dotazníků vrchnostenským úřadům jednotlivých panství, městům a farám, zpracované elaboráty měli pak opět shromáždit a zaslat Wolnému ke zpracování. Krajský hejtmán pferovského kraje v Hranicích Jan Schrötter, sám zanicený pro vlastivědu a historickou topografii, rozeslal tištěné pozvání a vzory popisů obcí vrchnostenským úřadům všech panství pferovského kraje, terminoval a kontroloval jejich vrácení a zpracování. Vyplněné dotazníky byly většinou panství vráceny již do konce roku 1833, na žádost Wolného byly však dodatečně vyžádány ještě doplňky. Dobrá organizace spolupráce v pferovském kraji, na níž měl hlavní zásluhu Schrötter, umožnily Wolnému připravit již v roce 1834 k tisku Pferovský kraj jako I. svazek Topografie Moravy, který pak vyšel tiskem v r. 1835. Wolný neopomenul v předmluvě připomenout pochopení, úsilí a spolupráci krajského hejtmána Schröttera, jež urychlily zpracování a umožnily vydání prvního svazku díla.²⁾

Z dochované korespondence vrchnostenských úřadů hranického a lipnického panství zjišťujeme, že zpracování popisů jednotlivých venkovských obcí bylo svěřeno na obou panstvích zkušeným vrchnostenským úředníkům, kteří znali všechny obce panství a měli požadované údaje o obcích k dispozici ve vrchnostenské registratuře panství. Dotazníky pro města měly zpracovat představené úřady, dotazníky o kostelích jednotliví faráři. Nepochybně stejně postupovaly vrchnostenské úřady i na jiných panstvích, pouze města s vlastními magistráty dostala dotazníky přímo a měla je opět přímo vrátit krajskému úřadu. Koncept elaborátu s popisy jednotlivých obcí hranického panství, který byl odeslán krajskému úřadu 17. února 1834, se dochoval v archivu velkostatku Hranice, také elaborát o obcích lipnického panství je uložen v archivu velkostatku Lipník nad Bečvou.³⁾ Kromě tohoto elaborátu byl Wolnému zaslán z hranického panství další samostatný elaborát, popisující kraj venkovského lidu všech vesnic hranického panství, který však Wolný nepoužil, stejně jako nevyužil všech údajů z dotazníků o obcích, z far apod.⁴⁾ Samostatně zpracovaný popis krajů venkovského lidu jednotlivých obcí hranického panství, k němuž patřila tehdy i řada obcí Kravařska, měl zřejmě nahradit popisy oblečení, požadované v dotazníku o obcích. Jeho zpracovatel byl po dlouhá léta v přímém styku s obyvateli všech vesnic; věděl nejen, jak se v které obci mluví, ale dovedl výstižně rozlišit a po-

psat i drobné místní odlišnosti oblečení mužů a žen českých a německých vesnic. Jeho popis dokládá jednak přetrvávání povědomí příslušnosti obyvatel vesnic k jednotlivým národním a nářečním skupinám, střeťávajícím se právě na Hranicku, prokazuje však i stálý vliv doby na změnu oblečení venkovského lidu, jež od druhé poloviny 19. století po zrušení poddanství a uvolnění pohybu obyvatelstva rychle ustupovalo módnímu oblečení obyvatel měst. Značný vliv na změny oblečení lidu měly poloha obce a zaměstnání obyvatel, hlavně však častý styk obyvatel vesnic farního obvodu, navštěvujících týž kostel, pravidelná návštěva spádových obcí týdenních obilních trhů a jarmarků v městech Novém Jičíně nebo v Hranicích, Lipníku apod. Stálý styk obyvatel některých vesnic se světem (např. sedláků — formanů v Bělotině) stíral rychle krajové odlišnosti a přispíval k přizpůsobování oblečení bohatších sedláků městskému oděvu.

Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století však ještě většina vesnic hranického panství setrvala na místním způsobu oblečení, podle něhož, jak uvádí vrchnostenský úředník panství, se ihned poznalo, z které vesnice venkovan pochází. Na hranickém panství, zabírajícím obce s českým i německým obyvatelstvem, patřící dnes k okresu Nový Jičín a Přerov, lze podle popisu oblečení jednotlivých vesnic rozlišit r. 1834 čtyři oblasti.

V německých okrajových obcích vlastního Kravařska Blahutovicích, Dubu, Heřmanicích, Polouvsí, Hraběticích, Nýdku, Polomi — nosili muži vysoké holínky nahoře k přehnutí, manšestrové nebo kožené úzké kalhoty, manšestrové vesty s cínovými knoflíky, černý nebo tmavomodrý dlouhý svrchní kabát (Kaputrock) s kovovými knoflíky nebo spenser s krátkými šosy, vysoké plstěné klobouky s širokým okrajem, zdobené širokou sametovou stuhou a vlněnými harasovými šňůrami. Ženy nosily kožené střevíce z hovčizny s mašlemi, červené vlněné punčochy s bílým nebo modrým klínem, krátké kromrašové nebo cajkové skládané sukně, zdobené širokými tafetovými pásy, katunové květované živůtky, lemované pestrými hedvábnými stuhami, pak cajkový spenser, osázený širokými hedvábnými stuhami a na hlavě modrý čepce se stejnobarevnými krajkami, těsně přiléhající na vlasy. Je pozoruhodné, že také v sousední obci Kozích Loučkách (dnes Hranické Loučky), kde podle svědectví vrchnostenského úředníka obcovací řečí byla tehdy čeština (někteří obyvatelé však znali zčásti také německy), nosil se též již výlučně tzv. kravařský kroj, jak se nosil v sousedních německých obcích. Uvedený popis kravařského kroje z r. 1834, který se tehdy nosil i v ostatních obcích Kravařska na Novojičínsku, se již značně liší od popisu krojů Kravařska z konce 18. a počátku 19. století, jak jej známe z popisů Jaschkových a kolorovaných kreseb Kledenského.⁵⁾

V sousedních vesnicích hranického panství, ležících mezi oblastí kravařskou, valašskou a hanáckou, nosili obyvatelé vesnic kroje méně atraktivní, jež nebyly dosud nikde popsány. Popis je proto tím cennější, že vyplňuje prázdny prostor mezi uvedenými typicky odlišnými krojovými oblastmi. Podle polohy a bohatství vesnic v nížinatém Pobečví nebo v chudších podhorských obcích Jeseníků měl svůj místně odlišný ráz.

V Bělotině, kde hlavní řečí byla němčina, mnozí obyvatelé však ještě mluvili česky (jak uvádí zpráva), nosili muži rovněž tzv. německý kroj ze sukna nebo kůže. Protože se však značná část sedláků živila formanstvím, přizpůsobovali již své oblečení při lepších svých výdělcích městskému. V sousedních českých obcích Hluzově, Černotině, Ústí, Novosadech, Zbrašově a Velké nosili muži světlemodré kabátce ze sukna, vesty stejné barvy s bílými nebo žlutými kovovými knoflíky, úzké kalhoty ze žluté kůže a vysoké plstěné klobouky. Ženy nosily bílé nebo kanafasové krátké sukně, stejné zástěry (Fürtuch), různobarevné živůtky a šátek na hlavě, vázaný pod bradou, bílé punčochy a ní-

ké střevíce z telecí kůže. Také v českých obcích Partutovicích a Jindřichově, přiléhajících k německým obcím Oderska, nosili muži kabátce z šedého sukna, vesty téže barvy, žluté kožené kalhoty, obyčejné selské holínky a vysoké plstěné klobouky. Ženy nosily kanafasové sukně, stejné zástěry, modře a zeleně barvené živůtky, bílé punčochy, střevíce z telecíny a bílé i různobarevné šátky na hlavě, vázané pod bradou.

České obce v podhůří Jeseníků, v Radkově, Uhřinově, Stříteži nad Ludinou, Olšovci, Milenově nosily tzv. český horský kroj, muži kabátce z šedého sukna, kalhoty stejné barvy, modré vesty ze sukna, obyčejné selské holínky a kulaté plstěné klobouky s širokými okraji, ženy kanafasové krátké sukně, stejné zástěry, živůtky z modrého sukna, bílé vlněné punčochy, střevíce z hovčizny a různobarevné šátky na hlavě, vázané pod bradou. Je pozoruhodné, že také ve Středolesí, které bylo německé, nosili tzv. český horský kroj jako v sousedním Uhřinově.

Oblečení českých obcí, ležících v nižších polohách v údolí Bečvy, v Jezernici, Klakoči, Slavíči a Hrabůvce se rovněž jen v drobnostech lišilo od oblečení ostatních českých obcí. Muži nosili modré a šedé soukenné kabátce, úzké kalhoty téhož druhu, ale i ze žluté kůže, různobarevné vesty, obyčejné selské holínky a vysoké plstěné klobouky. Ženy nosily bílé lněné, kanafasové a modře potištěné sukně a zástěry téhož druhu, různobarevné živůtky ze sukna, bílé punčochy, polovysoké střevíce, pak bílé lněné, květované bavlněné a též modře potištěné šátky na hlavu, vázané pod bradou.

Na tzv. Záhoří za Bečvou ležela jediná obec hranického panství Opavice. Muži tam nosili většinou úzké žluté kožené kalhoty, jinak se jejich oblečení blížilo hanáckému. Naproti tomu ženy nosily kroj skoro stejný jako v Ústí pouze bílá barva oděvu zde převládala.

Vrchnostenský úředník, který popisuje kroje jednotlivých vesnic zpracoval o všiml si i drobných místních odlišností, mluví sám jen o kroji kravařském a hanáckém, jinak rozlišuje oblečení též na německý a moravský (český) způsob, popřípadě na český horský způsob. Jeho popisy mají nejen dokumentární hodnotu, ale umožňují i porovnání, potvrzují rozšíření tzv. německého kravařského kroje i do hraničních českých obcí Kravařska (Hranické Loučky), jeho vliv na sousední české vesnice (kovové cínové a mosazné knoflíky na kabátech, vysoké klobouky) aj. Ženské oblečení českých vesnic setrvalo naopak na tradiční jednoduchosti a odlišnosti od oblečení vesnic Kravařska (bílé punčochy, šátky vázané pod bradou aj.) s drobnými místními odchylkami (modře potištěné sukně a šátky).

Je pravděpodobné, že obdobné popisy oblečení venkovského lidu v r. 1834 byly pořizeny pro Wolného i na jiných panstvích přerovského kraje. Pokud by se našly, byly by cenným studijním materiálem pro moravskou etnografii.⁶⁾

Poznámky:

⁵⁾ Vs Lipník n. B., sign. 66, SOA Opava. U každé obce měl být uveden též český název obce, nejbližší pošta, počet rodin, mužů, žen a dětí školou povinných, náboženství a řeč, stavy dobytka jeho druhy, pozemků, vznik a stáří osady, výživa obyvatel, popis řek, potoků, mlýnů, hor, údolí, lesů, lovectví, obchodu, mostů a mýt, pamětihodných budov, továren a ústavů, dolů a přírodních pamětihodností, škody, jimiž obec utrpěla, stručný popis kostela a v něm existujících památek. Na zvláštním listě měl být sepsán sled držitelů panství podle spolehlivých půdních pramenů (rukopisů, kronik ap.), údaje z tištěných děl (Schwoy, Hancke aj.) neměly být uváděny.

- ²⁾ Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, Band I, Prerauer Kreis, Brno 1835. Předmluva je datována 30. 3. 1835. Schrötter v dopise z prosince 1833, zaslaném vrchnostem, jímž urgoval zaslání doplňků vyžádaných Wolným výslovně uvádí, že Wolný v uznání podpory, které se mu dostalo v tomto kraji, chce vydat Přerovský kraj jako první svazek Topografie. Zaslání doplňků se však protáhlo až do konce února 1834. Schrötter zajišťoval počátkem r. 1835 také subskripci Wolného Topografie na všech panstvích přerovského kraje pro potřebu státních a vrchnostenských úřadů, vrchnostenských úředníků aj. na tiskovém nebo psacím papíře. Farám byl odběr doporučen církevními úřady, jímž také fary, poslaly přihlášky.
- ³⁾ Vs Hranice, sign. 894, Vs Lipník n. B. sign. 661, SOA Opava.
- ⁴⁾ Wolný sám zapsané popisy krajů nezpracoval. Spoléhal nepochybně na profesora brněnského gymnasia Albína Heinricha, který sepsal pro I. svazek Topografie celou úvodní kapitolu všeobecného přehledu fyzikálních a politických poměrů přerovského kraje. V kapitole o charakteru, mravech a zvycích obyvatel kraje popsal však Heinrich podrobněji jen kraj Hanáckú a Valochú (str. LIV až LV). O kraji horských obyvatel Jeseníků a Kravařska uvádí jen, že móda tu zatlačuje u mužů i žen místní kraj. Ženy přý nosí jemnější spodní a svrchní hrubší košili, kratší kobátce, bohatě skládané ze světlých, tmavohnědých a tmavočerných látek. Oblečení mužů se podobá oblečení řemeslníků malých měst.
- ⁵⁾ Viz Stefan Weigel, Die Kuhländer Volkstracht. Das Kuhländchen, III/1921, str. 17 a d., Jos. Ullrich, Trachtenbilder aus dem Kuhländchen, tamtéž s. 63 a d. V popise uvedený spensér byl módní krátký kobátec na způsob kazajky, nazývaný tak podle lorda Spencera (1758–1834).
- ⁶⁾ V archivu velkostatku Lipník n. B. se podobný popis kraje venkovského lidu vesnic lipnického panství nedochoval. Byl by tím zajímavější a cennější, že řada vesnic panství ležela též v hraničním pásu, resp. již patřila k hanácké oblasti.

STAVEBNÍ CHARAKTER OBCÍ V POVODÍ ZRZÁVKY A HORNÍHO A STŘEDNÍHO TOKU JIČINKY

Evo Jelínková

Jižně od Nového Jičína leží na říčce Zrzávce obce Bludovice (dnes místní část Nového Jičína) a Hodslavice, jihovýchodně na toku říčky Jičinky vesnice Žilina, Životice (obě jsou v současné době místními částmi Nového Jičína) a Veřovice, na přítoku Jičinky pak obec Mořkov.

Tyto obce byly původně osídleny českým obyvatelstvem a teprve později se zčásti poněmčily. Žilina a Životice byly německé již v 16. stol., Bludovice byly české ještě v polovině roku 1533. V polovině 16. století byla obec smíšená česko-německá a v poslední čtvrtině 17. století se Bludovice zcela poněmčily.¹⁾ Olomoucká církevní statistika z roku 1771–1772 uvádí Životice mezi německými obcemi, Veřovice, Hodslavice a Mořkov jako obce s českým obyvatelstvem.²⁾

Obce ležící v povodí Zrzávky a na horním a středním toku Jičinky v podhůří Beskyd tvoří přechodnou oblast mezi Valašskem a Kravařskem. Oblast Frenštátska a Meziflíčka je spolu s Rožnovskem považována za jádro Valašska.³⁾ Nový Jičín je považován za centrum Kravařska. Obce ležící na pomezí těchto regionů byly různými autory přiřazovány střídavě k oběma oblastem, nebo byly naopak pominuty, protože autoři zabývajcí se vymezením hranic regionu si všiml pouze těch obcí, které mohly být do zkoumaného regionu zahrnuty nepochybně. Například Ferdinand Liewehr řadil ke Kravařsku i Veřovice, naproti tomu Schulig považoval ze sledované oblasti za kravařskou pouze Žilinu, do širšího Kravařska řadil Bludovice. Patrně pod vlivem novějšího názoru, podle kterého jsou hranice Moravského Kravařska zhruba totožné s hranicemi bývalého politického okresu Nový Jičín, přiřazuje Jaroslav Konečný ke Kravařsku všechny obce v povodí Jičinky.⁴⁾ Podle sídelních typů řadí Zdeněk Láznicka obce na Frenštátsku k Lašsku.⁵⁾

Podle typů vsí, charakteru zástavby a pluziny lze charakterizovat obce ležící na Zrzávce a Jičince jako lesní lánové vsi. Jde o obce, které byly plánovitě zakládány v období velké středověké kolonizace. Každému osadníkovi byl tehdy přidělen pás lesa, který měl přeměnit v zemědělskou půdu. Tak vznikaly podél potoků, které byly v té době patrně jedinou schůdnou cestou, dlouhé řadové vsi. Za každou usedlost se táhl až ke hranicím katastru široký pás polností-lán, neboli záhumenice. Charakter tohoto půdorysu byl porušen vnitřní kolonizací, probíhající od 17. století, při které docházelo k zastavování volné plachy mezi řadami gruntů.⁶⁾

Orientace domů je určena především konfigurací terénu. Domy jsou orientovány vždy tak, aby štít domu nebo jeho průčelí se vstupem do domu a chléva byl obrácen směrem ze svahu, protože zadní část stavební parcely musela být často i při poměrně vysoké podezdívce zahlobena do země; proto je mnoho domů dvorem a hospodářskými přístavky orientováno k cestě. I když u mnoha domů nelze jejich orientaci ke komunikaci přesně určit, je z ostatních objektů zhruba stejný počet orientován k cestě štítem a stejný počet podélně, přestože mezi jednotlivými obcemi jsou patrné drobnější rozdíly, například v Hodslavicích a Mořkově převažuje orientace podélnou stranou k cestě, ve Veřovicích se častěji vyskytuje orientace štítová.

Objekty roubené lidové architektury, které se doposud zachovaly, pocházejí z prvních dvou třetin 19. století. Nejstarší datovaný dům, Veřovice 294, má na hlavním trámu v jizbě v roce 1810,⁷⁾ nejmladší pochází z roku 1867.

Domy jsou většinou jednotráktové, což znamená, že obytné a hospodářské budovy na sebe navazují a jsou kryty jedinou společnou střechou, poměrně zřídka se vyskytuje hákový dvůr, u něhož hospodářské stavby navazují kolmo na obytné stavení (Žilina 236, Veřovice 184, 210, 317). Dvojstranný dvůr, ve kterém obytný dům a hospodářská stavba ohraničují dvůr ze dvou sousedních stran, ale nejsou vzájemně spojeny (Veřovice 217, Žilina 339), je poměrně vzácný, stejně jako dvoutráktová usedlost s hospodářskými budovami stojícími rovnoběžně s obytným domem (Veřovice 277, 151).⁸⁾

Staré rolnické usedlosti byly stavěny ze dřeva a kamene, méně často se uplatňují cihly. Domy jsou většinou trojdílné, výjimečně čtyřdílné. Základní půdorys trojdílného domu se skládá z obytné jizby, ze síně a z hospodářské části, přístupné z domu – komory nebo chléva. Ve sledovaných obcích jsou domy s jednou místností v obytné části domu poměrně málo rozšířeny (Veřovice 184, 203, 210, 227, 264, 277, 281, Mořkov 195, 226, Žilina 323, 345), častěji je vedle jizby ještě jedno menší místnost s oknem ve štítové stěně, zvaná komůrka, častěji však kuchyně. Původně sloužila jako komora (bývala zde i jáma na brambory), obytná komora, v některých domech do ní byly obráceny čelisti pece a místnost sloužila

Roubený dům z Veřovic č. 54 z r. 1819
Foto Eva Jellinková 1977

Dřevěná rumpálová studna mezi usedlostmi č. 103 a 151 ve Veřovicích
Foto Eva Jellinková 1977

Dvojstranná usedlost v Žilíně č. 339

Průčelí domu v Mořkově č. 84 s oknem zdobeným hexagramem
Foto Eva Jellinková 1977

jako černá kuchyň (Veřovice 54, 58, 53, 78, 93, 148, 241, 4). Ve většině domů se pec vytápěla ze síně a zde bývala také černá kuchyně.⁹⁾ Později se zaváděním zděných a kachlových sporáků se tato místnost stala kuchyní, a proto byla ve většině domů dodatečně komunikačně propojena dveřmi s jízbou.

Součástí domu je rovněž hospodářská místnost, která zabírá třetí díl domu a je přístupná ze síně. Tato místnost slouží jako komora nebo chlév. Komorový dům je považován za původní slovanský, kdežto o domu s chlévem přístupným ze síně někteří badatelé soudí, že je německého původu a že k nám byl tento typ přinesen německými kolonisty v době velké středověké kolonizace. Tato otázka není doposud vyřešena a lze se přiklonit k názoru, že chlévní typ domu stejně jako formy smíšené vznikly zejména pod vlivem přírodních a hospodářských podmínek, malou výnosností polního hospodaření v podhorských krajích a tím i většího významu hospodářských zvířat pro život člověka.¹⁰⁾ V obcích jižně a jiho-východně od Nového Jičína je nejběžnější smíšený (přechodní) půdorys, s hospodářskou částí předělenou na dvě samostatné místnosti přístupné ze síně – na chlév a komoru. Čistá forma chlévového nebo komorového domu je výjimečná. Vzácně se zachoval čtyřdílný půdorys. U tohoto domu se vcházelo ze síně do stáje a komory, ze stáje do chléva, který zaujímal celou šířku domu, nebo byl předělen na dvě menší místnosti (např. původní stav domu č. 47 ve Veřovicích).

Obytná část domu je vždy roubená, vzácně je jedna stěna proti svahu nebo její část zděná. Komory a chlévy bývají buď roubené nebo zděné z kamene a cihel, stejně tak i síně. Kamenné síně, komory, chlévy a stáje bývají někdy zaklenuty valenou klenbou, větší prostory klenbou valenou do pásů (Veřovice 75, 78, Žilina 339, Mořkov 89) a pruskou klenbou (Veřovice 42, 75). Valenou klenbou jsou zaklenuty také sklípky, které jsou přístupné po schodech ze síně nebo dveřmi v podezdívce domu (Mořkov 95, Veřovice 109, 148, 241). Výjimečně je v podezdívce umístěn i chlév (Hodslavice 129, Veřovice 203).¹¹⁾ U některých usedlostí je sklípek umístěn mimo dům, před chlévkou, zakryt střešou chlévkou (Veřovice 54), pod kůlnou (Veřovice 131), nebo zakrytý vlastní stříškou (Veřovice 53). V členitějším terénu jsou sklípky přístupné vlastními dveřmi přímo z domu nebo z jeho blízkosti (Veřovice 148, 109).

Domy jsou kryty sedlovými, většinou novými střešami, vzácně se zachovaly původní střešy, některé s valbičkou (Žilina 350, 323). Původní krytina – šindel – byla vytlačena tvrdou krytinou – pálenými taškami, břidlicí, eternitem. Štíty jsou prosté, bedněné, někdy jsou spáry mezi deskami překryty lištami. Malované a vyřezávané štíty¹²⁾ vzaly za své při výměně krovů, stejně jako v literatuře uváděné ozdobné makovice na střeších. Při výměně krovu a krytiny musely být některé domy zpevněny obezděním rohů stavby (Veřovice 182, 148, 241, 311), aby unesly váhu střešy, nebo byla střešna podepřena přístěnnými sloupy (Mořkov 89).

Stejně jako malování štítů zanikne brzy i bílení domu kolem oken a dveří (Mořkov 97, Veřovice 53). Výjimečná je výzdoba okenních nadpraží hexagramem (Mořkov 84).

Některé domy jsou líčeny vápnem nebo světlou hlinkou – světle žlutou nebo světle modrou přímo na dřevo (Žilina 350, 283, Hodslavice 84, Mořkov 195, 95, Veřovice 148, 277) nebo na omítku (Žilina 323, 326, 166, Veřovice 284, 151, 80, 265, 42, 203, 241).

U většiny usedlostí stojí v jednom traktu s domem stodola. V podstatě jde o mlaty bez přístodůlků, uzavírané dvojkřídlými vraty. Na mlaty se dá vstoupit dvířky v jednom křídle vrat. Výjimečně se zachovaly samostatně stojící malé stodůlky roubené nebo rámové konstrukce (Veřovice 277, 104, Hodslavice 43), a velké stodoly s jedním nebo dvěma přístodůlkami (u mlýna ve Veřovicích č. 82, Hod-

slavice). Novější jsou stodoly pilířové, jejichž kostru tvoří zděné pilíře nesoucí střešou, mezi pilíři jsou dřevěné stěny a vrata (Veřovice 80, 219, 317). U některých větších usedlostí je stodola napojena na samostatně stojící kamenný chlév (Veřovice 151, Žilina 339). Chlévy pro drobné domácí zvířectvo stávají proti vchodu do domu nebo v jeho blízkosti, šopy a dřevníky navazují za domem na stodolu nebo stojí kolmo k ose domu. Jde o drobné dřevěné stavby, zakryté pultovou střešou. Ve Veřovicích se doposud zachovaly i rumpálové studně, nadkryté dřevěnou deskovou ohradou nebo sroubkem s pultovou nebo sedlovou stříškou. (Veřovice 57, 87, 96, na prostranství mezi domy č. 103 a 151).

Mezi drobné památky, které zaslouží pozornost, patří i tzv. obrázky, které se doposud zachovaly ve Veřovicích. Jde o skříňky upravené na dřevěných sloupcích nebo na stromech, v nichž je postavena soška. I když sošky jsou většinou nové a nemají větší hodnotu, kromě piety u č. 59, dokreslují a obohacují prostředí vesnice se zachovalou lidovou architekturou.

Přestože byly usedlosti, které jsou v práci uvedeny, zjištěny v terénu nedávno, mnohé z nich již dnes nestojí, protože již nevyhovovaly stoupající životní úrovni a životním potřebám venkovského člověka. Proto jsou bourány, často však ukvapeně a bez rozmyslu, jiné chátrají, jen málo objektů je svými majiteli udržováno. Přesto se snad podaří zachránit alespoň některé z těchto domů jako ukázkou umu prostých lidových stavebníků a dokumentaci životního prostředí a životního stylu minulých generací.

Poznámky:

- ¹⁾ Viz Moravské Kravaňsko (Politický okres novojický), Příbor 1898, str. 223, 260, 263; Ladislav Hosák, Historický místopis okresu novojického, Novojicko 1, 1960, str. 12; A. Turek, Národnostní poměry na severovýchodní Moravě v 16. a 17. století, Slezský sborník 56, 1958, str. 84–97, 333–355.
- ²⁾ Církevní statistiku „Alma diocesis olomucensis, seu consignatio omnium decanatum, liques subordinatum parochiarum“ z roku 1771-2, publikoval Vladimír Brázdil v práci Příspěvek k vývoji obyvatelstva v okrese novojickém, Kravaňsko X, 1947-8, str. 84–87.
- ³⁾ Jaroslav Stika, Územní rozsah moravského Valašska v literárních pramenech do poloviny 19. století a Václavovo vymezení hranic této oblasti, Zprávy oblastního muzea v Gottwaldově 1966, č. 4–5, str. 156–168.
- ⁴⁾ Průkopníky tohoto názoru byli autoři a vydavatelé populárního sborníku Moravské Kravaňsko, kteří přiřadili ke Kravaňsku kromě německých obcí také české obce na území tehdejšího politického okresu, srovnej též Heinrich Schulig, Meine Heimat, das Kuhländchen, Jägerndorf 1908. Podrobněji se vymezením Kravaňska zabývá Adolf Turek v práci Název a rozsah Kravaňska, Zprávy oblastního muzea v Gottwaldově 1966, č. 4–5, str. 198–202 a Jaroslav Konečný v práci Kravaňsko (Historicko-statistický nástin a vývoj), Kravaňsko I, 1932, č. 3, str. 33–34.
- ⁵⁾ Zdeněk Láznicka, Vesnická sídla na Frenštátsku, Naše Valašsko VIII, 1943, str. 6–11.
- ⁶⁾ Tamtéž a dále Zdeněk Láznicka, Typy venkovských osídlení na Novojicku, Novojicko 1, 1960, str. 6–8, týž, Sídlnězeměpisná klasifikace rolnických vsí na Valašsku, Naše Valašsko VIII, č. 4, str. 145–153; Václav Prolec, Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku, Brno 1974, str. 145–149; srovnej též Císařské otisky katastrálních map (Geodetický ústav Praha) a Indikační skici (Státní archiv Brno).
- ⁷⁾ Starší by mohl být dům č. 84 v Mořkově, který je údajně datován rokem 1767. Vročení však bylo překryto při úpravě stropu.
- ⁸⁾ Jaroslav Žilka-Lipjan uvádí ve své práci Lidová architektura na Novojicku, Vlastivědný přehled Novojicka, Nový Jičín 1957, str. 67–68, že střední rolnické usedlosti na Novojicku byly trojstranné s patrovou komorou na sklepu proti vchodu do domu. Tento typ se však ve zkoumaných obcích nezachoval.
- ⁹⁾ Černá kuchyň se zachovala v domě č. 97 v Mořkově.

- 10) Touto problematikou se podrobněji zabývá Vilém Pražák v práci K problematice základních půdorysných typů lidových staveb v Československu, Československá etnografie VI, 1958, č. 3, 4, a v článku K otázce formování a státnosti etnografických oblastí a jejich rozhraní na území českých sídel, Zprávy obl. muz. v Gottwaldově 1966, č. 4-5, str. 156-168.
- 11) Veřovice č. 203 je jediný dvoudílný dům ve sledované oblasti. Díky příkrému terénu je podezdívka velmi vysoká a je v ní umístěn chlév i sklep, po příkrém schodišti se přes pavlač vstupuje do síně, z níž je vydělena kuchyň. Na dům navazuje stodola sloupkové konstrukce.
- 12) Jaroslav Žiła-Lipjan, Lidová architektura na Novojičce, str. 68; Moravské Kraňsko, kop. Veřovice, str. 220.

PALEOLITICKÉ OSÍDLENÍ OSTRAVSKA A MORAVSKÉ BRÁNY

Emanuel Grepč

Na severovýchodní Moravě v místech, kde se v současné době nachází ostravská průmyslová aglomerace, je výrazná geografická oblast, která prodělala velmi složitý vývoj a zároveň svými přírodními podmínkami dosti významně ovlivnila vývoj člověka a jeho materiální kulturu. Lidé museli podobně jako jiné živočišné druhy žít v ekosystému; vytvořil se určitý typ vztahu půdy a klimatu k existujícímu rostlinnému a živočišnému společenství. Jinými slovy člověk sám prostřednictvím různých společenských a ekonomických faktorů zpětně ovlivnil původní geografickou oblast.

Daná oblast je vázána na prostor Moravské brány a celé Ostravsko. Moravská brána vznikla při poklesu jv. části Nízkého Jeseníku jako část karpatské neogenní předhlubně tvořené bádenskými sedimenty. Celé Ostravsko je možno z geografického hlediska rozdělit na Hlučínskou tabuli, Ostravskou glacienní pánev, Orlovskou tabuli a na území Nízkého Jeseníku, Oderské vrchy a podbeskydskou pahorkatinu.

Hlučínská tabule je omezena na Z a na J holocenní nivou řeky Opavy a na V nivou Odry. Na S je její ohraničení umělé, neboť je dáno průběhem státní hranice. Ostravská glacienní pánev zahrnuje široké holocenní nivy Odry, Ostravice a Olše a mírně zvlněnou rovinu orlovské tabule. Tvoří samostatnou, ze všech stran přírodně omezenou jednotku, jejíž převážnou část zaujímá orlovská tabule. Ta je na Z ohraničena Odrou, na S a na V holocenní nivou Olše a na J zhruba údolím Lučiny až k jejímu soutoku se Sušankou a odtud dále na V údolím Sušanky. Hlučínská a orlovská tabule představují geomorfologický celek mírně zvlněné roviny s průměrným výškovým rozpětím kolem 20 m a se střední nadmořskou výškou 270 m. Základní rysy povrchových útvarů byly vtlačeny těmito územím akumulací a modelační činností sálského kontinentálního ledovce a v době po jeho

definitivním ústupu erozí, sedimentací ze periglaciálního klimatu a pozdější holocenní denudací. Nejtypičtějšími tvary jejich povrchu jsou členitá pahorkovitá pásma hlučínské náporové morény.

V Oderských vrších, hlavně v jeho okrajových částech, v nichž jsou prořezány hluboké předkvaterní erozivní údolí, se jen místy uplatňoval vliv akumulací a modelační činnosti kontinentálního ledovce.

Do podbeskydské pahorkatiny, která je tvořena z flyšových hornin, patří pahorkatina kelečská, novojičká, příborská a těšínská, dále štramberská vrchovina a hustopečská, frenštátská a třinecká brázda. Utváření povrchu v okrajových částech pahorkatin ještě ovlivňoval kontinentální ledovec. V době sálského zalednění a i v pozdějších dobách se podstatně podílela na vývoji jejich dnešního reliéfu zejména mohutná proluviální soliflukční sedimentace, jejíž vliv zasáhl až do ostravské glacienní pánve vytvořením rozsáhlých štěrkových kuželů. Takový je současný geomorfologický charakter studované oblasti. Co však bylo příčinou tohoto uspořádání, které faktory působily na tvorbu rázu krajiny a jak se její tvárnost uplatnila při vývoji lidské společnosti?

Toto území spolu s podhůřím Nízkého Jeseníku a Hrubého Jeseníku patří svými mocně vyvinutými čtvrtohornými pokrývky ke klasickým kvaterním oblastem Československa. Prodělalo velmi složitý geologický vývoj v kvartéru, bylo zasaženo dvojnásobným postupem kontinentálního ledovce, který k nám zasáhl až ze Skandinávie. Bylo to v glaciálu halštrovském (před 600 000 lety) a v glaciálu sálském (před 200 000 lety). Autorský kolektiv (J. Macoun a kol., 1965) rekonstruoval stáří a rozsah zalednění podle nálezů rostlin a zbytků organismů, ale i rozбором usazených hornin, ze kterých bylo možno vyčíst místo jejich vzniku (řeka, jezero, bažina), případně též klimatické podmínky. Na základě provedených výzkumů je kladen rozsah maximálního zalednění na území Moravské brány a Ostravska do doby sálského zalednění, kdy ledovec pronikl Porubskou branou až do povodí řeky Bečvy (Tab. č. 1.).

Na rozdíl od lépe zachovaných rostlinných zbytků ze sledované oblasti jsou kosterní pozůstatky původní zvířeny hůře zachovány a z období počínaje mindelským glaciálem a konče rissko-würmským interglaciálem nemáme až na malé výjimky zachovány kosterní pozůstatky. Na Opavsku, kde jsou ještě dnes zachovány vápnité spraše, byly nalezeny zbytky mamutích kostí. Z Ostravska to byly nálezy v Ostravě-Přívazu a na Landeku. Zvířecí společenstva datovaná od W₁ až po W₃ byla zachycena v oblasti štramberského krasu. Z období W₁ až W₂ pochází nálezy jelena evropského, sviště, zebra, koně, srstnatého nosorožce, lišky obecné, jeskynního lva, vlka a mamuta. Z období W₂ až W₃ a pravděpodobně W₂ jsou zastoupeny tur, medvěd jeskynní, polární sob a mamut. Ve větší míře jsou zastoupeny z W₃ kůň, vlk, liška obecná, liška polární, jezavec, rosomák, los, nosorožec, jeskynní lev a antilopa sajska. Společenstva W₂ se od komplexu W₁ až W₂ diametrálně liší a mění se kvalitativní poměr. Tato společenstva jsou poměrně chladná. Ve W₂ mizí typická vodní a případně lesní zvířena. Zvířeny W₂, W₃ až W₅ a W₅ jsou si navzájem hodně podobné a jsou vysloveně chladné. (R. Musil 1965, str. 131).

Nedostatek nálezů kosterních pozůstatků zvířeny z celého sledovaného území je patrně způsoben tím, že většina souvrství kvaterních sedimentů je téměř úplně odvápněna.

Oderská část Moravské brány a Ostravsko byly, jak je zřejmé z úvodní části našeho článku, zasaženy dvojnásobným postupem kontinentálního ledovce, a to v glaciálu halštrovském, který je paralelní s glaciálem Günz (asi 750-600 000 let) a glaciálu sálském, který je paralelní se stadiálem Riss 1 (asi 200 000 let). Stopy po pobytu člověka zde proto můžeme těžko nalézt. Jsou sice uváděny v literatuře

nálezů pěstního klínu, pazourkavého úštěpu a obitého valounu z diásového křemence ze štěrků ležící v úrovni údolní terasy řeky Odry v Ostravě-Přivoze, ale jejich časové zařazení nebylo zatím provedeno (K. Žebera 1958, str. 96). Teprve v Interglaciálu rissko-würmském se začínají v naší oblasti objevovat hmatné doklady lidské činnosti, hlavně výroby kamenných nástrojů. V této době ve střední Evropě doznívají pěstní klíny opracované acheulskou technikou. Vedle této techniky, která v podstatě vycházela z různě upraveného jádra křemene nebo jiné horniny s obsahem křemíku, se rozvíjela technika levaloisá — různě upravené úštěpy, která v období středního paleolitu dosáhla svého vývojového vrcholu. Vývoj ústíí až do mousterienu, který ve střední Evropě určoval charakter štípané industrie středního paleolitu. Mousterien se vyznačoval ústupem od acheulských tradic a ve střední Evropě pod vlivem východního micoquenu se začaly vyrábět nástroje retušované po obou stranách v ploše — listovité hroty. Na našem území tento typ přežil hluboko do mladého paleolitu jako szeletien.

Do období středního paleolitu (asi 180 000–80 000 let) patří bezesporu několik nalezišť z našeho území. Jsou to především nálezy z obou jeskyní na Koutcích v Šipce a Čertově díře (tab. č. 1., lokalita č. 2.). Tvorba sedimentů v Šipce a Čertově díře je současná a jednotlivé komplexy vrstev jsou ekvivalentní. V obou jeskyních byla primitivní mousterská industrie vázána na souvrství tmavých hlín (Kukla 1955) a za pomoci analogických profilů položeny do Interstadiálu $W_{1/2}$ do doby starší než 32 000 let (K. Valoch 1965, str. 18). Kamenná industrie ze Šipky a Čertovy díry je na první pohled velmi archaická. Její primitivní vzhled je do jisté míry zaviněn používáním těžko štípatelných rohoveců nepodléhajících chemickým vlivům, které by způsobily jejich patinu. Celá kolekce štramberského středního paleolitu pozostává převážně z různorodých nepravidelných úštěpů, mezi nimiž se řídce objevují užší čepele. Způsob retuše hran se svou technikou liší od způsobu opracování v jiných našich středopaleolitických industriích. Neomezuje se jen na dorsální (hřbetní) stranu, ale přechází alespoň místně velmi často na ventrální (břišní) stranu, takže vzniká střídavé opracování jedné hrany. Retuš je zpravidla velmi strmá, a to nejen na silných úštěpech, ale i na hranách poměrně tenkých (K. Valoch 1965, str. 19). Na základě typologických kritérií — (drásadla 35 %), úštěpy s různou místní retuší (13 %) a podíl mladopaleolitických typů (14 %) a nedostatek hrotů — je možno nálezy z obou jeskyní hodnotit jako středopaleolitickou industrii z okruhu mousterienu, ve kterých se střetávají různé do jisté míry protikladné prvky. Kamenná industrie ze Šipky a Čertovy díry svými typologickými prvky vyjádřené číselnými indexy vykazuje řadu znaků podobných typickému mousterienu z vrstvy B a J z La Moustier. Jde zde skutečně o středopaleolitickou industrii mousterského typu, kterou můžeme klást do okruhu typického mousterienu.

Další lokalitou, která patří do středního paleolitu, jsou Otice u Opavy (tab. č. 1., lokalita č. 3.). Základní formou industrie je úštěp a drobný čepelový úštěp. Čepelovité úštěpy zastupuje jen několik nevýrazných hrotů. Kolekce rovněž neobsahuje škrabadla, rydlíkové úhazy jsou vedeny do břišní plochy a jsou nepřesvědčivé. Drásadla jsou vůbec jedinou skupinou nástrojů, k nimž nemůže být výhrad (B. Klíma 1974, str. 11). Otické nálezy jsou pokládány za součást blíže zatím nepoznané mladší fáze mousterienu a současně za první stopy středního paleolitu na Opavsku. Mezi další doklady mousterské kultury z Opavska patří nález mousterského úštěpu ve sprašové vrstvě v hlínku na Kylešovicím kopci v Opavě (tab. č. 1., lokalita č. 4.). Ležel pod tzv. götweigskou půdou a náležel interstadiálu $W_{1/2}$. Je-li toto zařazení horizontu správné, pak nález by spadl patrně do závěru prvního studeného nárazu W_1 . Tím by byl časově shodný s nálezy ze spodní vrstvy štramberských jeskyní.

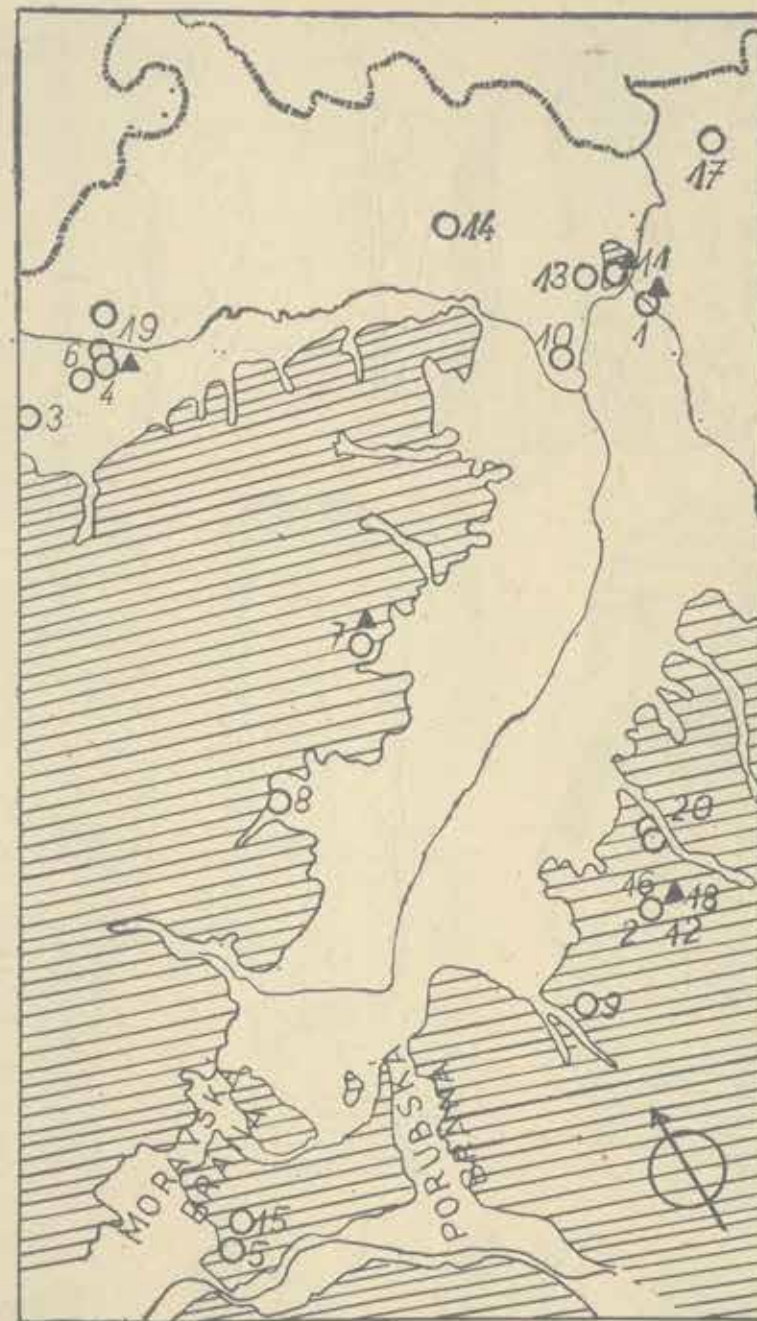
V Hlaváčově jeskyni u Hranic (tab. č. 1., lokalita č. 5) bylo nalezeno několik kamenných nástrojů. Byl rovněž zachycen zlomek hrotu mladočeského typu (oválný nebo kruhový průřez). Při výzkumech na Slovensku v padesátých letech našeho století bylo dokázáno, že význam těchto hrotů byl přeceněn a že jsou jen doprovodem kamenné industrie, která tvoří přechod od mousterského komplexu v mladý paleolit v jeskyních. Kamenná industrie se vyznačuje výskytem listovitých hrotů s plošnou retuší a je označována jako szeletien. Do okruhu mladopaleolitických industrií-aurignacienu (50 000–30 000 let př. n. let.) z okolí Opavy bylo zjištěno osídlení toho mladopaleolitického stupně. Byly to především nálezy z bývalé Lundwallovy cihelny na Kylešovicím kopci (J. Boyer, G. Stumpf 1929) (tab. č. 1., lokalita č. 6.). Kolekce, jakou oba autoři publikovali, vykazuje dosti vysoký počet škrabadel vesměs vyráběných na širokých úštěpech, dále klínová rydla na širokých čepelích. Kromě toho vyobrazili některé drobnotvaré typy nástrojů. Výskytem úštěpových škrabadel patří tato kolekce pravděpodobně do spodního stupně aurignacienu na Moravě, kam patří některé jihomoravské lokality datované do první poloviny W_2 .

Do aurignacienu je možno přiřadit i další nálezy z Bílovecka, Fulnecka a Novojičína. Z Bílovecka (tab. č. 1., lokalita č. 7) je známo čepelové škrabadlo, zlomek čepele a celé čepele. Některé artefakty nalezené v roce 1958 na Pivovarském kopci v Bílovci vykazují náznak strmé aurignocké retuše a patří pravděpodobně do svrchního stupně aurignacienu. Z Fulneku (tab. č. 1., lokalita č. 8) je znám z roku 1956 dlouhý bíle patinovaný retušovaný hrotitý úštěp. Z Nového Jičína-Žiliny (tab. č. 1., lokalita č. 9) pochází ze svahu Žilinského lesíka některé mladopaleolitické nálezy, mezi něž patří zlomek masivního čepelového škrabadla a střední část patinované čepele. Nálezy z okresu Nový Jičín patří rovněž do svrchního stupně aurignacienu. Do tohoto kulturního okruhu ovšem bez určení stupně patří dále některé povrchové nálezy učiněné v roce 1952 v tratích „Doubíček“ a „Hošťálkovský kopec“ z Hošťálkovic u Ostravy (tab. č. 1., lokalita č. 10), při mapování čtvrtohorních pokrývných útvarů. Typologicky je tento materiál odlišný a starobylejší než kamenná industrie z Petřkovic (K. Žebera 1956). Do aurignacienu patří z Malé Kobylanky u Hranic rovněž některé nálezy uložené v Moravském muzeu v Brně. Jde o zakřivené klínové rydla, dva drásadlovité retušované úštěpy, osm čepele se strmou retuší a několik neretušovaných čepele a úštěpů. Hranický aurignocký materiál se patrně řadí na počátek W_2 do střední fáze aurignacienu na Moravě, kam patří Žlutavy u Napajedel, Gottwaldov-Lauky, Brodek u Prostějova, Bulhary u Mikulova a Střelice u Brna.

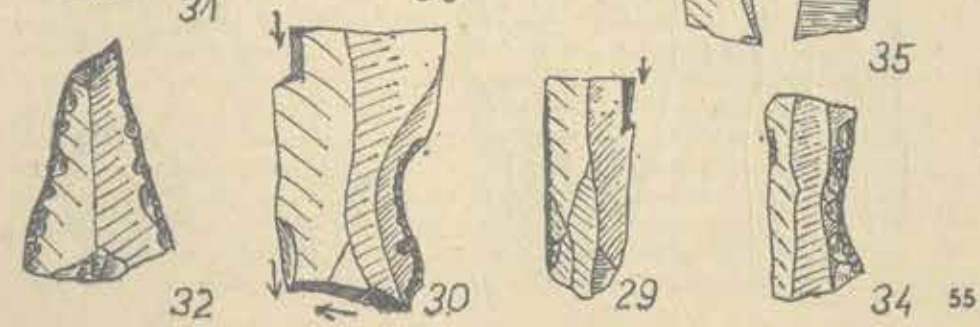
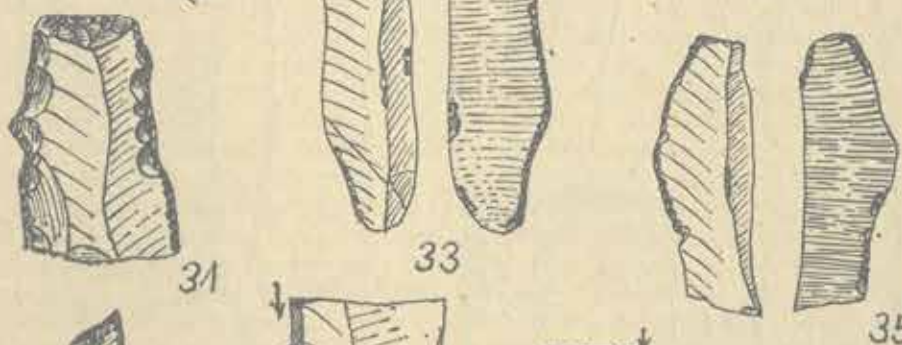
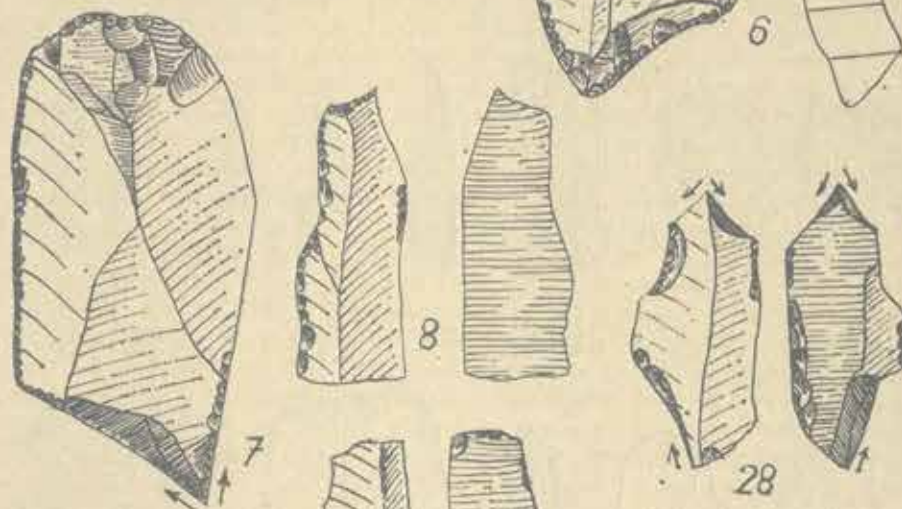
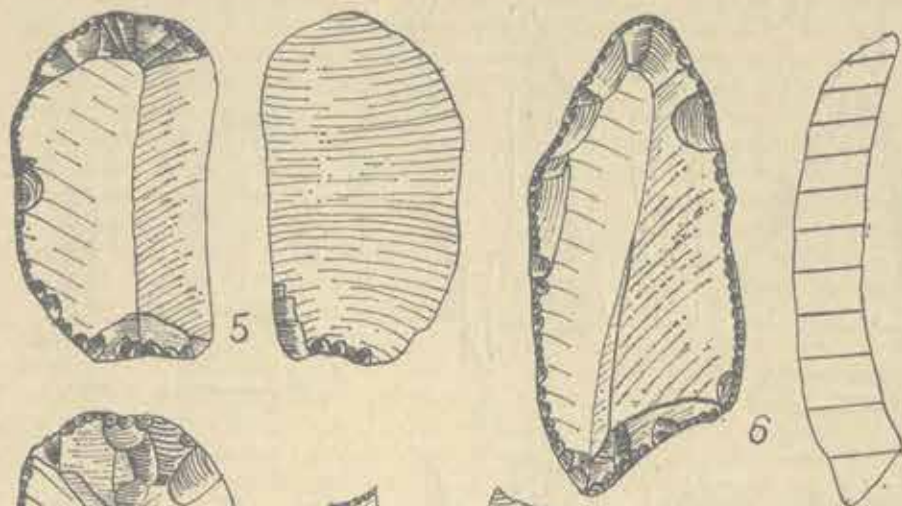
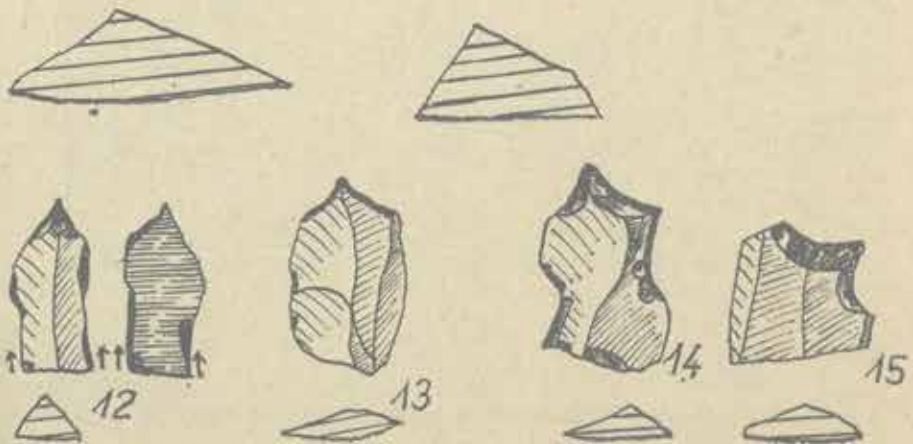
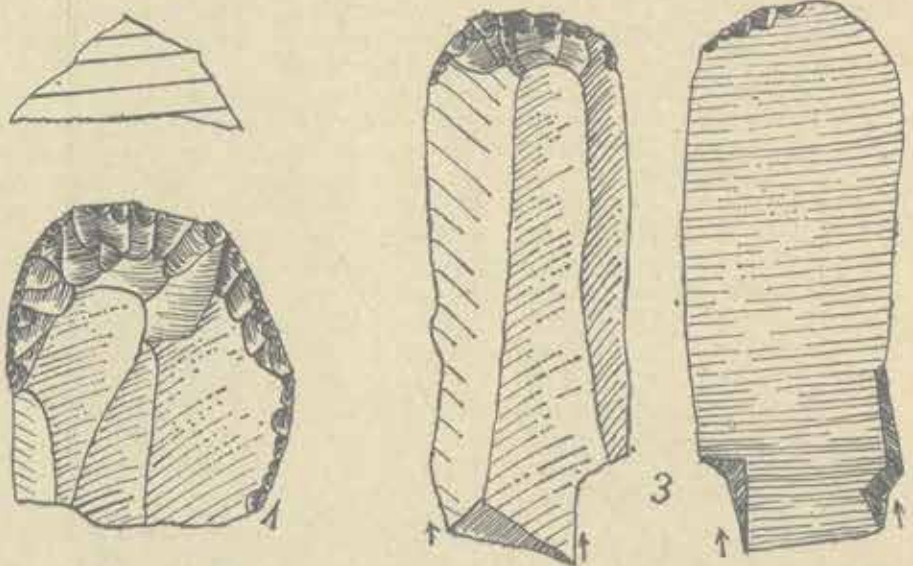
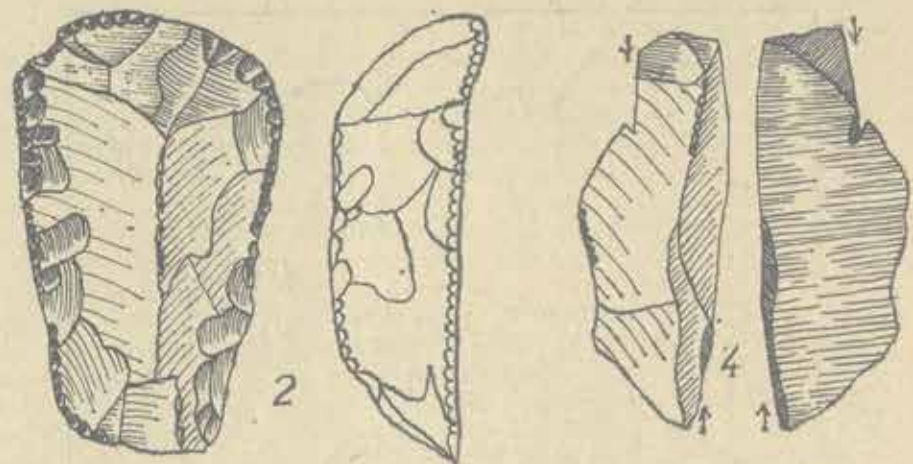
Další mladopaleolitickou kulturou, která je ve sledované oblasti zastoupena, je gravettien (30 000–20 000 let př. n. l.). Označení pro tuto mladopaleolitickou kulturu je velmi široké, do jeho obsáhlého rámce je možno zahrnout různé proudy vlivy a cizí zásky vyvolávající s místními podmínkami často odlišný a uzavřený vývoj. Gravettien na Moravě je reprezentován těmito stanicemi: Ostrava-Petřkovic, Dolní Věstonice-spodní stanice, Dolní Věstonice-horní stanice, Pavlov u Mikulova a Předmostí u Přerova-hlavní vrstva, Moravany u N. Města n. Váhom, Lubná u Rokovníka, Hranice a Brno-Maloměřice-Borky (B. Klíma 1961, str. 102). Z pohledu nejdůležitějších gravettských lokalit Československa je zřejmé, že vývoj industrie vychází ještě z některých aurignockých forem i způsobu opracování, zaznamenává velký rozvoj vřadých gravettských tvarů a směřuje k drobnotvarým a geometricky pravidelným předmětům, tvořícím součásti skládaných nástrojů. Ústřední oblastí gravettienu je jižní Morava, kde jsou stanice pod Pavlovskými kopci bezpečně stratigraficky zachyceny. Jak se projevuje přítomnost gravettienu ve sledované oblasti? Významnou lokalitou, jež patří podle B. Klímy do 1. stupně vývoje gravettienu, je Ostrava-Petřkovic (tab. č. 1., lokalita č. 11). Lokalita se nachází

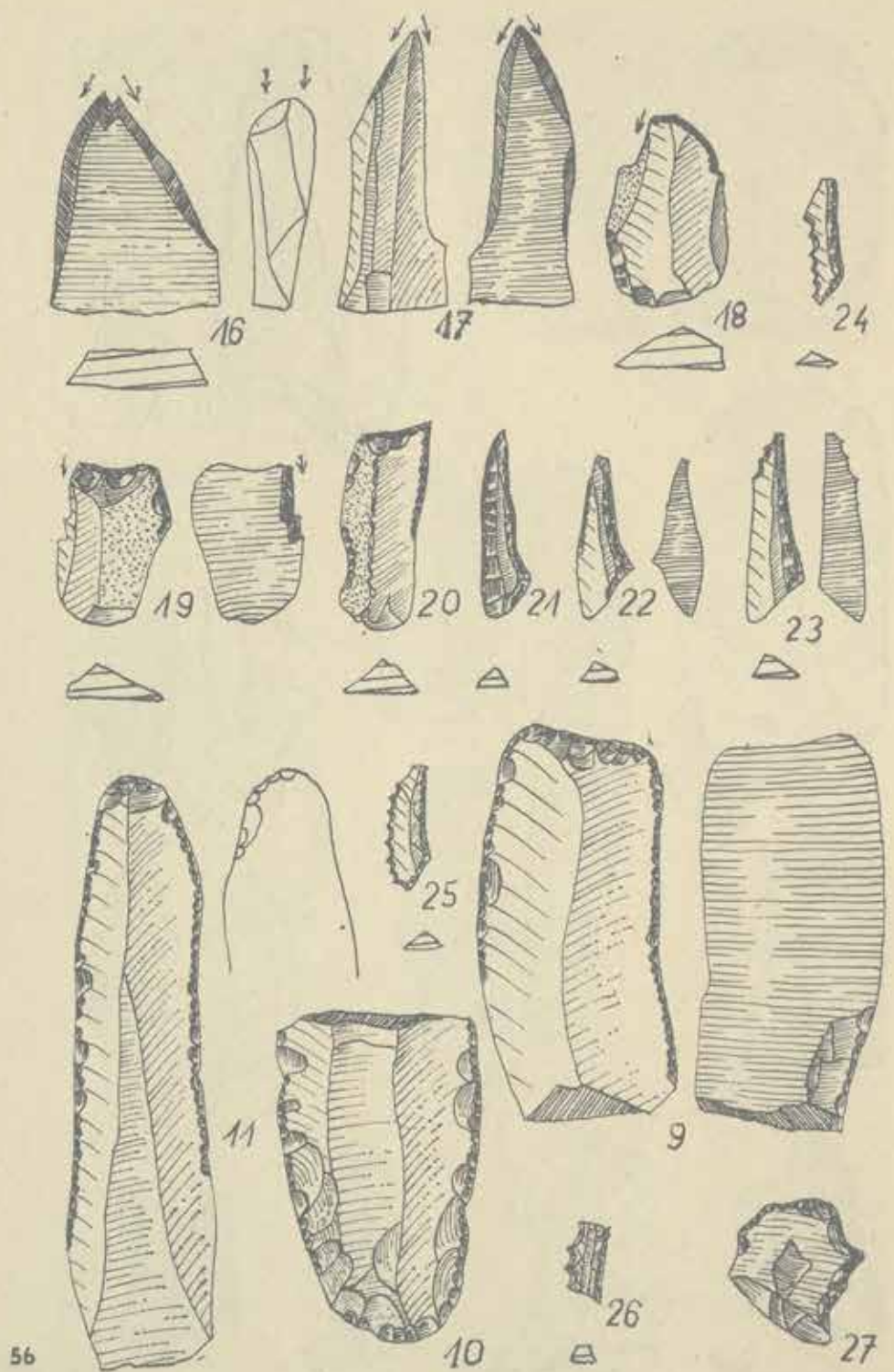
na jihozápadním výběžku kopce Landek, blízko soutoku řeky Odry s Ostravicí. K prvním objevům došlo již v roce 1923 při terénních úpravách. Rovněž později byly objeveny kamenné industrie, a proto zde byl proveden výzkum vedený J. Folprechtem. Materiály z výkopů jsou uloženy v Moravském muzeu v Brně a v ostravském muzeu. V brněnské kolekci převažují kombinace škrabadlo-rydlo, škrabadla převážně čepelová nesou stopy strmé aurignacké retuše, rydla jsou převážně klínová několikanásobná a byly nalezeny i zlomky plošně retušovaných listovitých hrotů (obr. č. 1–4). V kolekci ostravského muzea jsou ve skupině škrabadel zastoupena převážně výrazná čepelová škrabadla, místy čepelová škrabadla dvojitá a škrabadla se strmou aurignackou retuší. Ve skupině kombinovaných nástrojů kombinace škrabadlo-protilehlý retušovaný konec a kombinace rydlo-protilehlý retušovaný konec. Kombinace škrabadlo – protilehlý retušovaný konec, jež plní funkci dlátka, je poměrně vzácná a vyskytuje se pouze v kolekci lokality v Pavlově. Je možné, že Josef Folprecht při svém výzkumu zachytil mladší nálezný horizont datovaný do tundrové fáze W3. Při pozdějších manipulacích se tento materiál dostal mezi ostatní kamennou industrii z Ostravy. Je to zřejmě i na výskytu další poměrně vzácné kombinace rydlo-protilehlý retušovaný konec, typické pro lokality pavlovienu, kam patří bezesparu i Předmostí u Přerova. Z rydel převažují rydla na zlomené čepeli a několikanásobná klínová rydla. Ostatní typy rydel známé z jiných gravettských lokalit nejsou v kolekci zastoupeny. Ve skupině nožů převládají čepele s jednostrannou nebo oboustrannou laterální retuší, chybí čepele drásadlovitého charakteru a drobnotvará kamenná industrie. Ve skupině hrotů se vyskytují různé hrotité tvary nebo přímo grovetty (obr. č. 5 až 8, obr. č. 9–11). Drobnotvarou kamennou industrii se podařilo zjistit až v roce 1952 a 1953 při plošném odkryvu na této lokalitě. Výzkum prokázal existenci tří nepravidelných oválných, mírně zahloubených sídelních objektů se šesti ohništi s popelovou vrstvou 2–3 cm silnou. V ohništích byly nalezeny i zlomky zkoksovateleho uhlí. Podrobnou analýzou bylo zjištěno, že mladopaleolitický člověk používal ostravského kamenného uhlí konkrétně z výchozu slojí u dolu Eduard Urx, a to před více než 25 000 lety. Kulturní vrstva z Landeku spadá do interstadiálu W2/s a byla přerušena půdotokem v období tundrové fáze na počátku W3. Typologicky vykazuje kamenná industrie z Ostravy-Petřkovic, některé výrazné prvky aurignacienu, zejména ve způsobu ražení a retušování, přesto však industrie jako celek má svoje těžiště již v okruhu gravettských stanic a chronologicky se řadí před Dolní Věstonice. Pozoruhodná je série různých hrotů, předmětů, jež bezprostředně používal člověk k lovu a zajištění nejn nutnějších potřeb na stanovišti.

Z Opavska do okruhu gravettienu patří zajímavá kamenná industrie zjištěná v roce 1948 v Kozmících (tab. č. I., lokalita č. 14). Z oderské části Moravské brány patří do tohoto stupně gravettienu mladopaleolitické nástroje pocházející ze Šipky a Čertovy díry, kde ležely ve III. vrstvě Maškova dělení (tab. č. I., lokalita č. 12). Patří k nim dokonale retušovaná čepelová škrabadla, kombinovaný nástroj rydlo-vrub, rydlovité nástroje, hroty typu Abri Audi a Chatelperron, čepelka s otupeným bokem, drásadlovitý nástroj a čepel s oboustrannou retuší. Uvedený materiál ležel stratigraficky v povrchové vrstvě jeskyní v posledním teplém výkyvu interstadiálu W2-s a je paralelizován s Kuklovou vrstvou 12 (K. Valoch 1965, str. 10). Materiál z jeskyně Šipky a Čertovy díry je stratigraficky shodný s materiálem z Ostravy-Petřkovic. V soukromé sbírce J. Chalupy ze Štramberka byly rovněž uloženy některé mladopaleolitické nástroje – dvojitě čepelové škrabadlo, škrabadla se strmou aurignackou retuší, zlomek hrotu La Gravette, čepel s oboustrannou retuší a čepel se šikmo retušovanou hlavicí. Typologicky je tento materiál shodný s Dolními Věstonicemi – spodní stanice.

Mapka předhistorického osídlení Moravské brány

Nověji k těmto gravettským lokalitám je možno přiřadit další gravettskou lokalitu rovněž z Ostravy-Petřkovic-Petřkovic II (tab. č. 1., lokalita č. 13). Nálezový horizont lokality Petřkovic II lze rovnat s polohou kulturní vrstvy na bázi sprašové hlíny návěje nejmladší spraše Ws na Landeku. V souboru z povrchových sběrů a zjišťovacího výzkumu jsou početná škrabadla, jejichž hlavice bývají strmější, obloukovitě klenuté. V kombinacích se uplatňují tradiční kombinace škrabadla-rydlo. Zcela výjimečně zde působí dvojitý krčkovitý vrták zastoupený v kolekcích magdalenských lokalit. Stabě jsou zastoupena rydla, především rydla klínová. Pozoruhodné jsou dva exempláře hrotů, jež patrně sloužily k lovu. Ve skupině nožů jsou to jednostranně retušované čepelky, jejichž pečlivá retuš působí dojem aurignacké retuše (B. Klíma 1969, str. 588). V období poslední sprašové sedimentace probíhal zřetelně gravettský vývoj dále.

Nejmladší lokalitou, na které je možno tento vývoj souvisle sledovat, jsou Hranice-Velká Kobylanka (tab. č. 1., lokalita č. 15), ležící stratigraficky uprostřed stepní fáze Ws. Nálezy odtud pocházejí již od roku 1943 a do dnešní doby se rozrostly co do velikosti, tak i co do významu. Lokalita není osamocena. Jsou známé povrchové sběry z bezprostředního okolí z Černetína, Hlúzovského kopce a Malé Kobylanky. Výzkumem bylo prokázáno, že kamenná industrie se nachází mělce pod povrchem a jejich poloha se projevuje častěji v profílech zřetelným šedovým zbarvením popelovitých součástí. Hlavní materiální náplň této mlado-paleolitické industrie je naprostá převaha drobnotvarých a geometricky pravidelných kamenných nástrojů, hlavně trojúhelníků, které se projevují ve třech typech, dále velké množství jednoduchých a vícenásobných vrtáčků, jež působí dojem ozubů, dále převaha rydel a malé množství škradel (obr. č. 12–15), (obr. č. 16 až 26). Vyobrazená kolekce kamenné industrie pochází ze soukromé sbírky a obsahuje ve skupině vrtáčků 14 kusů, ve skupině rydel, v nichž převažují rydla klínová jednoduchá a klínová rydla na zlomené čepeli a rydla několikanásobná, celkem 44 kusů a ve skupině drobnotvarých nástrojů 15 kusů trojúhelníků ve třech skupinách, 2 zlomky pilek a 2 vrubavité čepelky. Bylo to v době, kdy jeskyně Moravského krasu osídlili nositelé západoevropské expanze magdalenieny. Tato expanze se odrazila v gravettském domácím prostředí přítomností několikanásobných vrtáčků z hranické lokality. To znamená, že expanze magdalenieny začala ze západu do střední Evropy již na začátku Ws.

Do vlastního magdalenieny patří nálezy kamenné industrie z jeskyně Šipky ve vrstvě 14 Krápníkové chodby (tab. č. 1., lokalita č. 18). Tato vrstva byla kryta travertinovým povlakem a je zřejmě produktem první pozdně würmské klimatické oscilace (bolling?), v níž došlo ke slabšímu zhlínění sprašových sedimentů.

Pozdně paleolitické osídlení oderské části Moravské brány a Ostravska se opět soustřeďuje do okolí Ostravy a okolí Štramberka. Z okolí Ostravy je to lokalita Záblotí (tab. č. 1., lokalita č. 17), nacházející se na západní straně ostrožny v trati „Na pískách“. V kolekci nástrojů uložených v muzeu v Českém Těšíně je naprostá převaha klínových rydel hlavně na zlomené čepeli, dále je to převaha nožů a nejvíce čepelí s oboustrannou hranovou retuší. Hroty jsou zastoupeny dvěma hroťitými čepelkami a dvěma šípkami, z nichž jedna má vyretušovaný řap. V kombinaci byl zachycen drobný kombinovaný nástroj škrabadlo – jemný vrtáček (obr. č. 27), (obr. č. 28–35). Zatím nelze tento pozdně paleolitický materiál spolehlivě zařadit. Pochází snad z doby po ukončení sedimentace nejmladší spraše. Druhou významnou pozdně paleolitickou lokalitou je Kotouč u Štramberka (tab. č. 1, lokalita č. 18), kde byly nalezeny patinované pozdně paleolitické nástroje uložené v muzeu ve Štramberku. Typologicky tyto nástroje vybočují svým rámcem z mladopaleolitické kamenné industrie. Ve skupině škradel na sebe upozorňuje kromě pravidelných čepelových forem dvojitě škrabadlo na útlé čepeli,

krátký nehtovitý škrabáček a mohutné křívité škrabadlo. Skupinu kombinovaných nástrojů zastupuje škrabadlo — široký tupý vrták. Klinová rydla jsou zastoupena jednoduchými tvary. Skupina hrotů je jednak zastoupena hroty typu Chatelperron, šipkou, hroty s řapem, zlomkem hrotu des Vachons a hrotem kostěnkovského typu. Je to industrie, která si udržuje rysy pozdního gravettienu poznamenávaného snad vlivy magdalenskými a prozrazující prvky epipaleolitu.

Zatím jedinou mezolitickou lokalitou ze sledovaného území je Opava — Kylešovičský kopec (tab. č. 1., lokalita č. 19), kde byla v roce 1941 nalezena drobná tvará kamenná industrie (B. Klíma 1951). Kolekce obsahuje drobná škrabadla, vrtáčky, protáhlé trojúhelníčky, kostěnou jehlu s ouškem a početnou skupinu řapíkovitých hrotů. Právě tyto hroty jsou typické pro polský okruh swiederlens-tadentiasien. I zde jsou tyto předměty kryty mladšími vátými písky a jsou kladeny na přechod teplého a suchého již období boreálního a vlhčího atlantiku (8500 až 6350 let př. n. l.). Z novějších materiálů můžeme přiřadit do okruhu mezolitu některé povrchové sběry z okolí Koprivnice a Příbora (tab. č. 1., lokalita č. 20). V materiálech je převaha retušovaných čepelek s drobnější perličkovou retuší, drobná čepelová škrabadla a hrotité retušované čepeleky.

Hlavně těmito posledními nálezy se zaplňuje bílé místo osídlení v prostoru Moravské brány. Při podrobnějších povrchových průzkumech z celé sledované oblasti budou jistě zachyceny další doklady o paleolitickém osídlení, neboť i tato oblast po ústupu kontinentálního sálského ledovce se začala postupně zalidňovat a sehrávat pozitivní roli v dějinném nástupu člověka.

Poznámky

Některé závěry uvedené v tomto článku vycházejí z osobního zpracování kolekcí mladopaleolitické industrie v Moravském muzeu v Brně, muzeu ve Štramberku, muzeu v Ostravě, muzeu v Novém Jičíně a muzeu v Českém Těšíně. Rovněž vycházejí ze zpracování povrchových sběrů ze sledované oblasti.

Kamenná industrie vyobrazená na přílohových tabulkách II—VI je poprvé publikována.

Použitá literatura

- Bayer J., Stumpf G., (1929): Die altsteinzeitliche Station auf Gilschwitzer Berg in Troppau, Eiszeit und Urgeschichte VI., 101—135, Leipzig.
- Klíma B., (1951): Mezolitická industrie na Kylešovičském kopci v Opavě, Časopis slezského muzea 1—1, 2—17, Opava.
- Klíma B., (1961): Současný stav problematiky aurignacienu a gravettienu, Archeologické rozhledy XXI, 84—121, Praha.
- Klíma B., (1969): Petřkovice II — Nová paleolitická stanice v Ostravě, Archeologické rozhledy XXI, 583—595, Praha.
- Klíma B., (1974): Paleolitické nálezy z Otic, Archeologický sborník, Profil, 9—19, Ostrava.
- Kukla J., (1955): Složení pleistocenních sedimentů v kontrolním profilu v Šipce z r. 1950, Přírodovědecký sborník Ostravského kraje, XV (1954), 105—124, Opava.
- Macoun J., Šibrava V., Týrčec J., Kneblová-Vodičková V., (1965): Kvartér Ostravska a Moravské brány, NČSAV, 419 str., Praha.
- Musil R., (1965): Zhodnocení dřívějších paleontologických nálezů ze Šipky, Antropos č. 17, 127—139, Brno.
- Valoch K., (1965): Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberka, Antropos č. 17, 5—125, Brno.
- Žebera K., (1956): Zpráva o výzkumu a mapování čtvrtohorních pokryvných útvarů na Ostravsku v roce 1954, Antropozolikum V/1955, 305—309, Praha.
- Žebera K., (1958): Československo ve starší době kamenné, NČSAV, 106 str., Praha.

FLORISTICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁVRHU CHRÁNĚNÉHO PŘÍRODNÍHO VÝTVORU „PRAMENY ZRZÁVKY“

Milada Kyselá

Lokalita „Prameny Zrzávky“ se rozkládá na katastrálním území Hostašovic, náleží k poleší Mořkov.

Geograficky je území součástí nejzápadnějších výběžků Moravskoslezských Beskyd, a to Podbeskydských pahorkatin. Území navazuje na severní příkrovové svahy Beskyd, rozkládá se v nadmořské výšce 380—410 m n. m. a má rozlohu asi 11 ha.

Z geologického hlediska (Demek et al. 1965) je oblast pramenů Zrzávky součástí godulského vývoje slezského příkrovu, který je výsledkem třetihorního vrásnění. Reliéf s charakteristickými znaky destruktivního vývoje byl jen v detailech přemodelován periglaciálními procesy v pleistocénu a humidními pochody v holocénu. V geologickém podkladu se z godulského vývoje vyskytují tzv. veřovické vrstvy (Dvořák et Růžička 1972), které představují souvrství tmavých křemítojilovitých břidlic až jílovců s tenkými vložkami šedých pískovců a hojnými pelosideritovými sloužkami.

Podle údajů v Atlase podnebí ČSR (Syrův et al. 1958) se lokalita Hostašovice nachází na rozhraní pahorkatinového až rovinného okrsku B₆, který je charakterizován jako mírně teplý s mírou zimou, a okrsku B₇, který je mírně teplý, vlhký s chladnou nebo studenou zimou. Průměrná roční teplota vzduchu určená podle padesátiletého průměru let 1901—1950 je 7,4° C, průměrná teplota ve vegetačním období měsíců III.—IX. je 11,9° C. Průměrné srážkové údaje uvádím z tabulek Podnebí ČSSR (Vesecký et al. 1961) a jsou platné pro blízké stanoviště Hodslavice (340 m n. m.). Celkový průměrný úhrn srážek za pozorovací období let 1901—1950 činí 881 mm, za vegetační období 576 mm. Průměrný počet dnů se sněžením za rok je podle průměru let 1926—1950 asi 40, se sněhovou pokrývkou 60. Bylo navrženo, aby lokalita Hostašovice byla pro svou geologickou a floristickou hodnotu prohlášena chráněným územím, a to chráněným přírodním útvarem.

Určitá rozdílnost v druhovém složení těchto lesních porostů mě vedla k rozlišení území na dvě základní struktury: lokality L₁ a L₂ (viz mapa). Oblast L₁ zahrnuje dva prameny Zrzávky, přičemž jeden obsahuje sírán železitý a druhý siraodník. Na stanovišti L₂ se nachází třetí z pramenů, který taktéž obsahuje siraodník.

Celý pahorek (kóta 502), na jehož úpatí se lokalita nachází, je souvisle zalesněn. Charakter těchto lesních porostů je dán stanovištními poměry. Na lokalitě převažují dubohabrové lesy.

Území je trvale ovlivňováno intenzivním lesním hospodařením, a proto se zde do značné míry uplatňují smrkové monokultury. Zvláště jsou negativní civilizační

důsledky patrné na stanovišti L₁, jehož část je využívána při kulturních akcích. To má za následek kvantitativně i kvalitativně značný výskyt ruderálních a adventivních druhů.

Studium půdních poměrů nebylo v terénu prováděno. Humózní vrstva je vyvinuta průměrně, její síla se pohybuje v rozmezí 0,1–0,2 m. Mechové patro je vyvinuto nedokonale. Průzkum jsem prováděla v roce 1978. Nomenklatura rostlinných taxonů je uvedena podle Dostála (1958), nomenklatura syntaxonů podle Holuba et al. (1967) a Neuhäuslové-Novotné (1977).

Z hlediska geobotanického členění vegetace (Mikyška et al. 1968) se na lokalitě uplatňují vegetační jednotky lesních společenstev, které odpovídají údajům rekonstrukční geobotanické mapy a její kartografické části Ostrava-Strahovice (Neuhäusl et al. 1972). Vzhledem k vertikálnímu členění lokalita odpovídá kopcovinnému stupni. Bylo zde zjištěno minimální zastoupení květnatých bučin, v okolí potoků zastoupení potočních jaseňin. Největší pokryvností se zde uplatňují společenstva listnatých až smíšených lesů, která na lokalitě představují dubohabrové doubravy, kombinované se smrkovými monokulturami.

Vegetační jednotka květnatých bučin se vyskytuje jen v nejjižnější části území. Jde pouze o netypické fragmenty, které je možno zařadit do podsvazu Eu-Fagion Oberdorfer 1957 em. Tx. 1960. Ve stromovém patře převažují druhy *Fagus sylvatica*, *Quercus robur*, *Picea excelsa*, řidčeji se vyskytuje *Carpinus betulus*, ojediněle *Tilia cordata*. Na skladbě keřového patra se podílejí druhy *Sorbus aucuparia*, *Sambucus nigra*, méně *Tilia cordata*. V bylinném patře to jsou z dřevin *Daphne mezereum*, *Sorbus aucuparia*, *Sambucus nigra*, *Rubus fruticosus* a ojediněle *Acer pseudoplatanus*. Na floristickém složení bylinného podrostu se zejména podílejí druhy z obvodu květnatých bučin jako *Asperula odorata*, *Laminium galeobdolon*, *Mercurialis perennis*, *Dentaria glandulosa*, *Oxalis acetosella*, *Paris quadrifolia*, *Sanicula europaea*, *Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*, *Veronica montana*, *Prenanthes purpurea*, *Viola sylvatica*, *Euphorbia dulcis*, *Dryopteris austriaca*, *Carex sylvatica*, *Vinca minor*.

Nejvýznamnější vegetační skupinou na L₂ jsou potoční jaseňiny, řazené do asociace *Carici remotae-Fraxinetum* Koch ex Faber 1936. Jedná se konkrétně o subasociaci *Carici remotae-Fraxinetum caricetosum pendulae* Tx. 1937. (Srov. Neuhäuslová-Novotná 1977). Ve stromovém patře převažují *Alnus glutinosa*, *Picea excelsa*, řidčeji se vyskytuje *Quercus robur*, ojediněle *Fagus sylvatica*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus*. V keřovém patře kromě zmlazujících druhů stromového patra se dále vyskytují *Frangula alnus*, *Sorbus aucuparia*, *Sambucus nigra*, v bylinném patře hojně zmlazuje *Fraxinus excelsior*. Z bylin se zde hojně vyskytují druhy *Carex remota*, *Ajuga reptans*, *Lysimachia nemorum*, *Dryopteris austriaca*, *Veronica montana*, *Epilobium montanum*, *Impatiens noli-tangere*, z diferenciálních subasociálních druhů to je *Carex pendula*. Z charakteristických druhů svazu *Alno-Padion* Knapp 1942 emend. Medwecka in Matuszkiewicz et Borowik 1957 to jsou *Cardamine amara*, *Nasturtium officinale*, *Stachys sylvatica*, *Lycopus europaeus*, *Festuca gigantea*, z dalších vlhkomilných druhů se zde vyskytují *Chaerophyllum hirsutum*, *Lysimachia vulgaris*, *Cirsium rivulare*, *Myosotis palustris*, *Glyceria fluitans*, *Deschampsia caespitosa*, *Galium palustre*, *Caltha palustris*, *Crepis paludosa*. Z méně častých druhů to jsou *Dryopteris filix-mas*, *Athyrium filix-femina*, *Impatiens parviflora*, *Millium effusum*, *Anthriscus nitida*, *Fragaria vesca*, *Carex sylvatica*, *C. leporina*, *Persicaria lapathifolia*, *Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*, *Brachypodium sylvaticum*, *Hedera helix*, *Luzula pilosa*, *Melica nutans*, *Primula elatior*. Z nitrofilních druhů charakterizujících kmenité půdy zde rostou *Geranium robertianum*, *Urtica dioica*, *Glechoma hederacea*. Z ruderálních a adventivních druhů se zde vyskytují *Plantago major*, *Poa annua*, *Ranunculus repens*,

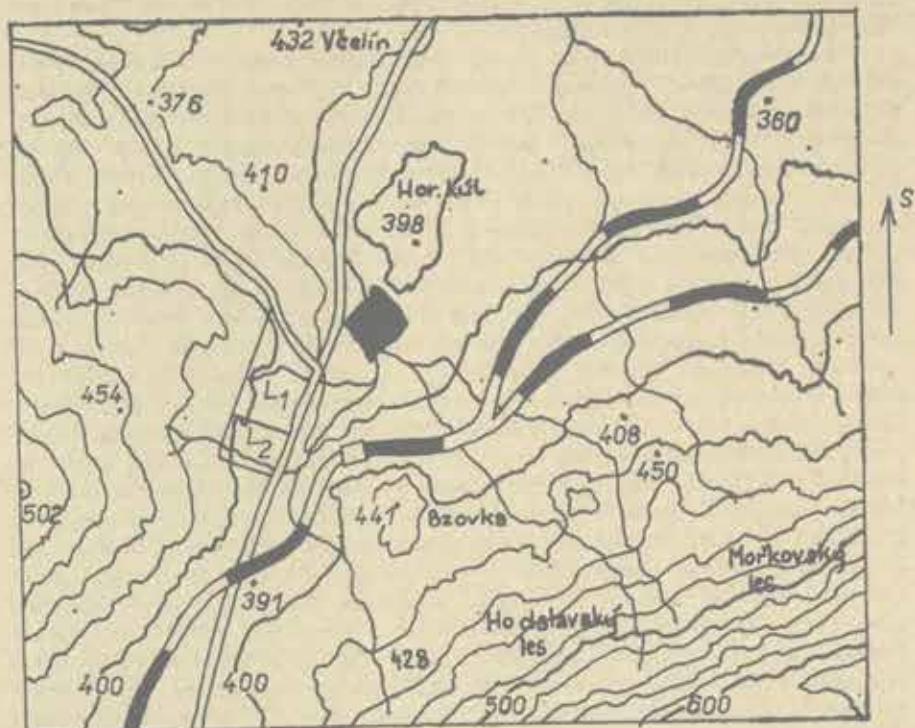
Sambucus nigra. Na L₁ jde jen o místně omezené plochy s výskytem *Chrysosplenium alternifolium* a *Caltha palustris*.

Převážnou část studovaných porostů tvoří vegetační jednotka dubohabrových doubrav, které představuje svaz *Carpinion betuli* (Meyer 1937) Oberdorfer 1953. Ve stromovém patře chybí *Quercus petraea* jako charakteristický druh dubohabrových hájů, který zde zastupuje *Quercus robur*. Dále se hojně vyskytují *Carpinus betulus*, *Picea excelsa*, méně *Pinus silvestris*, *Betula verrucosa*, ojediněle *Fagus sylvatica*, *Populus tremula*, *Cerasus avium*, *Salix viminalis*, *Populus nigra*, ze zavlečených druhů *Robinia pseudacacia*. V keřovém patře kromě zmlazujících *Quercus robur*, *Carpinus betulus*, *Picea excelsa*, *Populus tremula* se dále vyskytují druhy *Sambucus nigra*, *Sorbus aucuparia*, méně *Frangula alnus*, *Corylus avellana*, *Rubus idaeus*. V bylinném patře kromě hojného nálezu dřevin se značně uplatňují druhy *Rubus fruticosus*, *Athyrium filix-femina*, *Dryopteris austriaca*, *Lysimachia nemorum*, *Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*, *Hieracium sylvaticum*, *Oxalis acetosella*, méně *Ajuga reptans*, *Ranunculus repens*, *Prenanthes purpurea*, *Carex sylvatica*, *Viola sylvatica*, *Asperula odorata*, *Millium effusum*, *Aegopodium podagraria*, *Anemone nemorosa*, *Poa nemoralis*, *Pirola minor*, *Lamium galeobdolon*, ojediněle *Cystopteris fragilis*, *Dryopteris filix-mas*, *Melica nutans*, *M. uniflora*, *Galium schultesii*, *Stellaria graminea*, popř. *Listera ovata*, *Orchis maculata*. Z druhové garnitury skupiny nitrofilních druhů zde rostou *Geranium robertianum*, *Glechoma hederacea*, *Urtica dioica*. Z vlhkomilných druhů to jsou *Angelica silvestris*, *Cardamine amara*, *Deschampsia caespitosa*, *Glyceria fluitans*, *Impatiens noli-tangere*, na L₁ *Equisetum palustre*, *Scirpus sylvaticus*, *Epilobium hirsutum*, *Lythrum salicaria*. Z druhů poukazujících na přechod k bučinám se na L₂ vyskytuje *Galium rotundifolium*. Z acidofilních druhů zde rostou *Festuca ovina*, *Maianthemum bifolium*, *Oxalis acetosella* a *Vaccinium myrtillus*. Na rozhraní lesních a lučních společenstev to jsou druhy řádu *Prunetalia* Tx. 1959 jako *Rosa canina*, *Viburnum opulus*, *Prunus spinosa*, z dalších druhů *Alnus incana*, *Salix caprea*, *S. alba*, *S. viminalis*, *Tilia cordata*, *Prunus padus*, *Malus silvestris*, ze zavlečených a zplanělých druhů to jsou na L₁ *Symphoricarpos rivularis* a *Spiraea salicifolia*.

Lokalita L₁ je značně ovlivňována civilizačními procesy, a proto se zde s velkou pokryvností uplatňují ruderální a adventivní druhy jako *Anagallis arvensis*, *Atriplex patula*, *Capsella bursa-pastoris*, *Cerastium arvense*, *Euphorbia esula*, *Lapsana communis*, *Plantago major*, *Potentilla anserina*, *Tripleurospermum maritimum*, *Tussilago farfara*, na L₂ *Stenactis annua*.

V severních a východních okrajových částech lokality přechází smíšený les v luční společenstvo, která jsou zde charakterizována druhy *Agrostis stolonifera*, *Anthoxanthum odoratum*, *Arrhenatherum elatius*, *Cardamine pratensis*, *Jacea vulgaris*, *Doctylis glomerata*, *Galium mollugo*, *Lathyrus pratensis*, *Leontodon hispidus*, *Lotus corniculatus*, *Pastinaca sativa*, *Phleum pratense*, *Pimpinella saxifraga*, *Poa pratensis*, *Sanguisorba officinalis*, *Trifolium pratensis*, *Thymus pulegioides*, *Vicia hirsuta*. V silničních příkopech se dále vyskytují *Bidens tripartita*, *Cirsium oleraceum* a *Typha latifolia*.

Z fytoocenologických snímků uvádím dvě analyzované plochy subasociace *Carici remotae-Fraxinetum caricetosum pendulae*: snímek č. 1: lokalita L₂, nadmořská výška 395 m n. m., expozice svahu Z, sklon svahu 5°, analyzovaná plocha 50 m², pokryvnost E₁ (stromové patro) 80%, E₂ (keřové patro) 30%, E₃ (bylinné patro) 95%; E₁ *Alnus glutinosa*, *Picea excelsa* 3, E₂ *Fagus sylvatica* 2, *Sambucus nigra*, *Viburnum opulus* 1, *Rosa canina* +, E₃ *Anthriscus silvestris*, *Carex remota*, *C. pendula*, *C. sylvatica*, *Eupatorium cannabinum*, *Oxalis acetosella*, *Rubus fruticosus* 2, *Ajuga reptans*, *Athyrium filix-femina*, *Caltha palustris*, *Circaea lute-*

Mopka lokality Hostašovice s okolím, měř. 1:25 000

tiano, Gallium palustre, Lysimachia nemorum, Milium effusum, Myosotis palustris 1, Cardamine amara, Fragaria vesca, Geranium robertianum, Poa annua, Ranunculus repens, Senecio nemorensis ssp. fuchsii, Sorbus aucuparia, Viola silvatica +, Veronica montana r.

snímek č. 2: nadm. výška 395 m n. m., expozice —, sklon svahu 0°, analyzovaná plocha 60 m², pokryvnost E₁ 85%, E₂ 5%, E₃ 95%; E₁ Alnus glutinosa, Picea excelsa 3, Pinus silvestris 1, E₂ Sambucus nigra 1, Carpinus betulus +, E₃ Rubus fruticosus 3, Anthriscus silvestris, Asarum europaeum, Carex silvatica 2, Ajuga reptans, Athyrium filix-femina, Cardamine amara, Carex remota, C. pendula, Dryopteris austriaca, Hieracium silvaticum, Nasturtium officinale, Oxalis acetosella, Rubus idaeus, Senecio nemorensis ssp. fuchsii, Stachys silvatica 1, Euphorbia dulcis, Glechoma hederacea, Milium effusum, Sorbus aucuparia +.

Soupis všech registrovaných druhů:

Abies alba Mill., Acer pseudoplatanus L., Acetosa pratensis Mill., Achillea millefolium L. emend. Fiori, Aegopodium podagraria L., Agrostis canina L., A. stolonifera L., Ajuga reptans L., Alchemilla xanthochlora Rothm., Alnus glutinosa (L.) Gaertn., A. incana (L.) Moench., Alopecurus pratensis L., Anagallis arvensis L., Anemone nemorosa L., Angelica silvestris L., Anthoxanthum odoratum L., Ant-

Společenstvo potočních jaseňin s ostřicí visutou
Foto Milada Kyselá 1978

Ostřice oddělená
Foto Milada Kyselá 1978

hriscus nitida (Wahlenb.) Hazslinsz., A. silvestris (L.) Hoffm., Arrhenatherum elatius (L.) Presl, Asarum europaeum L., Asperula odorata L., Athyrium filix femina (L.) Roth., Atriplex patula L., Betula verrucosa Ehrh., Bidens tripartita L., Brachypodium silvaticum (Huds.) P. Beauv., Briza media L., Colamagrostis epigelos (L.) Roth., Caltha palustris L., Campanula patula L., Capsella bursa-pastoris (L.) Med., Cardamine amara L., C. pratensis L., Carex leporina L., C. pendula Huds., C. pilulifera L., C. remota (L.) Grubb, C. silvatica Huds., Carpinus betulus L., Cerastium arvense L., Cerasus avium (L.) Moench., Chaerophyllum hirsutum L., Chrysanthemum leucanthemum L., Chrysosplenium alternifolium L., Circaea lutetiana L., Cirsium oleraceum (L.) Scop., C. palustre (L.) Scop., C. rivulare (Jacq.) All., Colchicum autumnale L., Conium maculatum L., Corylus avellana L., Crepis paludosa (L.) Moench., Cystopteris fragilis (L.) Bernh., Cynosurus cristatus L., Dactylis glomerata L., Daphne mezereum L., Dentaria glandulosa W. et K., Deschampsia caespitosa (L.) P. Beauv., Dryopteris filix-mas (L.) Schott., Dryopteris austriaca (Jacq.) Woytt., Epilobium hirsutum L., E. montanum L., Equisetum arvense L., E. palustre L., E. silvaticum L., Eupatorium cannabinum L., Euphorbia cyparissias L., E. dulcis L., E. esula L., Euphrasia rostkoviana Hayne, Fagus sylvatica L., Festuca gigantea (L.) Vill., F. ovina L., Filipendula ulmaria (L.) Max., Fragaria moschata Duch., F. vesca L., Frangula alnus L., Fraxinus excelsior L., Galeopsis pubescens Bess., G. speciosa Mill., G. tetrahit L., Galium aparine L., G. mollugo L., G. palustre L., G. rotundifolium L., G. schultesii Vest., G. verum Scop., Geranium dissectum Just., G. robertianum L., Glechoma hederacea L., Glyceria fluitans (L.) R. Br., Grossularia uva-crispa (L.) Mill., Hedera helix L., Heracleum sphondylium L., Hieracium salicifolia, H. silvaticum (L.) Grubb., Helcus lanatus L., Hypericum maculatum Cr., H. perforatum L., Impatiens noli-tangere L., I. parviflora DC., Jacea vulgaris Godr., Juncus bufonius L., J. effusus L., J. tenuis Willd., Lamium galeobdolon (L.) Nath., Lapsana communis L., Lathyrus pratensis L., Listera ovata (L.) R. Br., Leontodon hispidus L., Lolium perenne L., Lotus corniculatus L., Luzula pilosa (L.) Willd., Lychnis flos-cuculi L., Lycopodium europaeum L., Lysimachia nemorum L., L. nummularia L., L. vulgaris L., Lythrum salicaria L., Malianthemum bifolium (L.) Schm., Malus silvestris (L.) Mill., Matricaria discoidea DC., Medicago lupulina L., Melandrium rubrum (Weig.) Garcke., Melica nutans L., M. uniflora Retz., Mentha aquatica L., M. longifolia (L.) Nath., Mercurialis perennis L., Milium effusum L., Moehringia trinervia (L.) Clairv., Mycelis muralis (L.) Dum., Myosotis palustris (L.) Nath., Nasturtium officinale R. Br., Orchis maculata L., Oxalis acetosella L., Paris quadrifolia L., Pastinaca sativa L., Persicaria lapathifolia (L.) S. F. Gron., P. vulgaris Webb. et Moqu., Phleum pratense L., Picea excelsa (Lam.) Link., Pimpinella saxifraga L., Pinus silvestris L., Pivola minor L., Plantago lanceolata L., P. major L., P. media L., Poa annua L., Poa nemoralis L., P. pratensis L., Polygala vulgaris L., Populus nigra L., P. tremula L., Potentilla anserina L., P. erecta (L.) Hampl., Prenanthes purpurea L., Primula elatior (L.) Hill., Prunella vulgaris L., Prunus spinosa L., Quercus robur L., Ranunculus acer L., R. flammula L., R. repens L., Robinia pseudacacia L., Roegneria canina (L.) Nevski., Rosa canina L., Rubus fruticosus L., R. idaeus L., Rumex conglomeratus Murr., Salix alba L., S. caprea L., S. viminalis L., Sambucus nigra L., Sanguisorba officinalis L., Sanicula europaea L., Scirpus silvaticus L., Scrophularia nodosa L., Selinum carvifolia L., Senecio nemorensis ssp. fuchsii, Solidago gigantea Ait., Sorbus aucuparia L., Spiraea salicifolia L., Stachys silvatica L., Stellaria alsine Grimm., S. graminea L., S. media (L.) Vill., Stenactis annua (L.) Nees., Symphoricarpos rivularis Suksd., Symphytum officinale L., Taraxacum officinale Web., Thymus pulegioides L., Tilia cordata Mill., Trifolium pratense L., T. repens L., Tripleurospermum maritimum (L.) Sch. Bip.

Tussilago farfara L., Typha latifolia L., Urtica dioica L., Vaccinium myrtillus L., Veronica chamaedrys L., V. montana Just., Viburnum opulus L., Vicia cracca L., V. hirsuta (L.) S. F. Gr., V. sepium L., Vinca minor L., Viola arvensis Murr., V. silvatica Fr.

Z chráněných druhů se na lokalitě vyskytuje Orchis maculata, z částečně chráněných Primula elatior a Vinca minor, z druhů, které jsou navrženy k ochraně pro Severomoravský kraj, to je Dentaria glandulosa. „Prameny Zrzávky“ patří nesporně k významným lokalitám v novojičínském okrese.

Literatura:

- Demek J. et al. (1965): Geomorfologie českých zemí. — Praha.
 Dostál J. (1958): Klíč k úpiné květeně ČSR. — Praha.
 Dvořák et Růžička (1972): Geologická minulost Země. — Praha.
 Holub J. et al. (1967): Übersicht der höheren Vegetationseinheiten der Tschechoslowakei. — Rozpr. ČSAV, Ser. math. — nat., Praha, 77, 3.
 Jeník J. (1964): Geobotanika — stručný přehled nauky o rostlinstvu. — Praha.
 Kyselá M. (1979): Vegetace oblasti pramenů potoka Zrzávky na katastru obce Hostašovice. — NSV-1979.
 Mikyška R. et al. (1968): Geobotanická mapa ČSSR. — Vegetace ČSSR A 2. — Praha.
 Neuhäsel R. et al. (1972): Geobotanická mapa ČSSR, Ostrava-Strahovice, (kartografická část). — Praha.
 Neuhäuslová-Navotná Z. (1977): Beitrag zur Kenntnis des Carici remotae-Fraxinetum in der Tschechischen Sozialistischen Republik. — Folia Geobot. Phytotax. — Praha, 12, 3:225–243.
 Veseký A. et al. (1961): Podnebí Československé socialistické republiky, Tabulky. — Praha.

DVĚ POZNÁMKY K VLASTIVĚDNÉ LITERATUŘE

Oldřich Tabáček

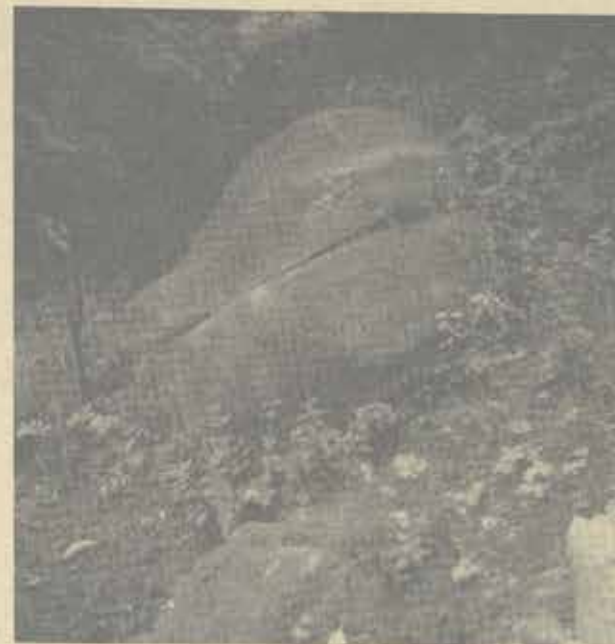
Statě o geologii Frenštátské kotliny ve vlastivědné literatuře jsou nepočetné a většinou staršího data. V oboru geologie kvartéru se omezují na kusé a všeobecné údaje, mimo jiné hlavně o výskytu tzv. bludných balvanů čili eratik. Těmi rozumíme balvany hornin, které se svým složením podstatně liší od hornin tvořících oblast, v níž se nalézají, a byly sem přemístěny ledovcovou činností, v našem případě činností kontinentálního ledovce sálského nebo halštrovského zalednění Ostravska a Moravské brány. Tedy balvany hornin skandinávského

krystalinika, výjimečně štěrky hornin Českého masivu z oblasti jesenického devonu či kulmu. Úkolem poznámek je vysvětlit některé přežívající mylné údaje.

Jiří Felix ve vlastivědě okresu Frenštát z roku 1908 píše,¹⁾ že pod Táborem u Kozlovic byly nalezeny bludné balvany. Ve své práci z roku 1904²⁾ takové sdělení ještě neuvádí. Údaj nemohl převzít z Hoheneggrova výchozího díla o geologii oblasti,³⁾ ani Klvaňovy stati o geologických poměrech v moravské vlastivědě⁴⁾ a ani z Hanslíkovy práce z roku 1907,⁵⁾ protože uvedení autoři ve výčtu lokalit výskytu eratik Kozlovic neuvádějí. Felixův autorský výtisk vlastivědy s četnými dodatečnými vlastnoručními odkazy a doplňky je u tohoto sdělení bez poznámek.⁶⁾ Odkaz na literaturu na straně č. 3 svědčí, že čerpal z článku Jana Práška z roku 1905,⁷⁾ odkud kromě jiného převzal informaci, že bludné balvany ze švédských hornin byly nalezeny také pod Táborem u Kozlovic. Jan Prášek byl od roku 1901 profesorem na gymnáziu v Místku. Protože informace o pramenech článku neuvádí, je pravděpodobné, že jde o jeho vlastní pozorování. V letech 1890 až 1894 v místě udávaného výskytu eratik pracoval Josef Klvaňa a „kamení“ na úpatí Tábora určil jako horninu „těšinitického rázu“. Stavba Práškovy článku nasvědčuje, že Klvaňovu práci o místních sopečných horninách⁸⁾ neznal a čerpal pouze z jeho stati v moravské vlastivědě. Později byla hornina určena⁹⁾ jako analcimický těšinit, opomeneme-li členění těchto hornin, které navrhl Smulikowski¹⁰⁾ a které se u nás nevžilo. Práškův článek pozdější literatura neznamenala a informace nebyla ověřena.

Oblast návrší Tábora byla podrobně prohlédnuta,¹¹⁾ zejména polní cesta vedoucí z Tiché do Kozlovic sedlem mezi Strážnicí a Táborem zaznamenaná v Klvaňově mapě, a severní až východní úpatí od uvedeného sedla po silnici Kozlovic-Tichá. Prohlédnuty byly všechny odjezy a úvozy polních cest uvedených ve státní mapě 1:25 000,¹²⁾ včetně terénu v úsecích, kde byly zrušeny, terénu mezi jednotlivými cestami a terénu mezi úpatím a potůčkem tekoucím ze sedla mezi uvedenými vrcholy východním směrem a potůčkem tekoucím z prostoru Rybníky souběžně s Ondřejnicí.¹³⁾ Výsledek zjištění a makroskopického určení odebraných vzorků: nebyly nalezeny žádné valouny ani úlomky skandinávských hornin, ani hornin jesenického původu, které by bylo možné považovat za eratika; ojediněle se vyskytují na úpatí svahu dobře opracované hrubé valouny godulských pískovců na terase Ondřejnice; kromě úlomků se v úvozech a při úpatí výjimečně vyskytují zaoblené balvany — jádra po kulovitém větrání a rozpadu olivnického a analcimického těšinitu, těšinitického pikritu a dalších hornin. Některým barevné minerály dávají na povrchu červenohnědé zbarvení zdánlivě obdobné, jako se vyskytuje u eratik skandinávských a které zřejmě bylo příčinou omylu. Přes nevelkou vzdálenost od hranice prokázaného zalednění nelze informaci Jana Práška převzatou Jiřím Felixem potvrdit a zůstává jí nadále považovat za omyl.

Miloslav Boláš v publikaci Kulturní místopis Novojičínska¹⁴⁾ uvádí v odstavci k obci Lichnov „bludné balvany z doby ledové nad obcí“. Zdroj informace není uveden. Po dotazu ve Frenštátském muzeu jsem byl upozorněn, že poznatek pravděpodobně vznikl při pochůzce vlastivědných pracovníků v roce 1964, které se kromě jiných účastnili Bohumír Strnadel a Alois Zbavítel z Frenštátu a Emil Hanzelka z Kopřivnice. Tuto domněnku potvrdil, místo a okolnosti nálezů ústně popsal Alois Zbavítel. Místopisem míněná lokalita se nachází na polní cestě vedoucí jihovýchodním směrem od kostela v Lichnově na hřbet návrší s kótou 393,2 m a odtud údolím bezejmenné vodoteče¹⁵⁾ ke kótě 408,3 m do prostoru Horní Bahna přes potoky Kolářůvek a Zadní potůček na silnici Frenštát-Bordovice asi 250 m východně od kóty 386,3 m. Na turistické mapě je cesta značená červeně.¹⁶⁾ Místo údajného výskytu bludných balvanů je 80 m jihozápadně od kóty 393,2 m ve svahu odjezu cesty.

Lichnov — jádra po kulovitém zvětrání a rozpadu pikritu
Foto Oldřich Tabásek 1972

Tichá — příklad kulovitého větrání a rozpadu
Foto Oldřich Tabásek 1974

Lokalita včetně širšího okolí byla podrobně prohlédnuta, výsledek zjištění a makroskopického zatřídění odebraných vzorků: nebyly zjištěny žádné valouny ani úlomky skandinávských hornin, ani hornin jesenického původu, které by bylo možné považovat za eratika; v potůčku a na dně údolí lze pozorovat neopracované úlomky pískovcových lavic z těšínsko-hradištských vrstev; na západním svahu a dně údolí se nacházejí zaoblené balvany – jádra po kulovitém větrání a rozpadu pikritu a těšínitického pikritu, na východním svahu a jižně navíc analcimický a olivinický těšínit a metamorfované horniny styku s nadložím. Balvany jsou v odtezu cesty na hřebeni, dále v korytě potoka, na dně údolí a náleží k nim i balvan, který vytváří pomník k 680. výročí zmínky o trvání obce. Jde o jádra po zvětrání a rozpadu pikritu a těšínitického pikritu, jejichž povrchu dávají druhotně slabě hnědé zbarvení zvětřelé horniny okolí. V tomto případě byl podnětem k omylu tvar a zbarvení balvanů.

Podíl klimatu v obdobích obou zalednění na vznik zaoblených balvanů místních vyvřelin bude možné posoudit až po dokončení průzkumu kvartéru Frenštátské kotliny.

- 1) Jifi Felix: Vlastivěda moravská, II-Místopis, Frenštátský okres, str. 5, Brno 1908.
- 2) Jifi Felix: Město Frenštát pod Radhoštěm, Frenštát 1904.
- 3) Ludwig Hohenegger: Die geognostischen Verhältnisse der Nordkarpathen in Schlesien und den angrenzenden Theilen von Mähren und Galizien als Erläuterung zu der geognostischen Karte der Nordkarpathen, Gotha 1861.
- 4) Josef Kivaňa: Vlastivěda moravská, I-Země a lid, Přírodní poměry Moravy, Geologické poměry, Brno 1897.
- 5) Erwin Hanslik: Die Eiszeit in den Schlesienschen Beskiden, Mitteilungen d. k. k. Geographischen Gesellschaft, Band 50, No 6-7, s. 312-324, Wien 1907.
- 6) Sdělení Alois Zbavítel v rozhovoru 24. 5. 1973; majitel autorského výtisku knihy.
- 7) Jan Prášek: Geologické poměry na Lašsku, Památník Matice Místecké, str. 33-37, Místek 1905.
- 8) Josef Kivaňa: Těšinity a pikrity na severovýchodní Moravě, Rozpravy české akademie, třída II, ročník II., Praha 1897.
- 9) Oldřich Pačák, Sopečné horniny na severním úpatí Beskyd moravských, Praha 1926.
- 10) Kazimierz Smulikowski, Skaly magmowe strefy podbeskidzkiej Slaska i Morawy, Kosmos, rocz. LIV-1929, res. III-IV, Lwów 1930.
- 11) V terénu 3. 8. 1972, 20. 6., 4. 7. a 27. 8. 1974.
- 12) Stejně jsou v topografické mapě 1:25 000.
- 13) V terénu 13. 3. a 11. 8. 1972 a 2. 7. 1974.
- 14) Milošlav Baláš, Kulturní místopis Novojičínka, str. 110, Nový Jičín 1967.
- 15) V mapách je vodoteč nepojmenovaná, údolí má místní název Potoky dle informace MNV z 26. 4. 1979.
- 16) V mapách jsou obě vodoteče nepojmenovány; 25. 4. 1979 informoval Jan Böháč, Kozlovice č. p. 440, že nemají ani pomístních jmen.

ZPRÁVY

Strůjce svého osudu

... tak jsem se tesal z té tvrdé skály a tesám se dodnes ..."

z korespondence A. P., 1960

V tomto roce Frenštát p. R. vzpomněl 100. výročí narození svého rodáka, česko-amerického sochaře Albina Poláška (1879-1965). V neděli 11. února t. r. byl ve Frenštátě p. R. slavnostně odhalen pomník tomuto umělci, dílo ostravského sochaře Jiřího Myszaka, jako výraz ocenění hodnot kulturního dědictví.

Život a dílo tak významné tvůrčí osobnosti, jakou Albin Polášek byl, nelze v podobě krátkého článku koncipovat jinak, než jen jako připomenutí a shrnutí nejpodstatnějších faktů.

Albin Polášek se narodil 14. 2. 1879 ve Frenštátě p. R. jako sedmý syn Josefa a Petronily Poláškových v rodině tkalcovského faktora. Od mládí se u něj projevuje výtvarné nadání, rád kreslí, maluje a vyřezává. Tento chlapecký zájem jej přivádí v patnácti letech do fezbářské dílny. J. Mayera ve Vídni, kde po třech letech učení pracuje jako zručný tovaryš až do r. 1900, když se předtím krátce a neúspěšně učil čalouníkem v Novém Jičíně, sedlářem ve Vídni a studuje na tkalcovské škole ve svém rodišti. V září 1901 odjíždí se svým bratrem Rudolfem, knězem v Minesotě, do USA. Pracuje v fezbářské dílně na oltáře v Dubugue, pak v dílně na umělecké fezby v La Crosse a v roce 1903 je na základě předložených prací přijat do I. ročníku Pensylvánské akademie krásných umění ve Filadelfii. V sochařské třídě prof. Ch. Graflyho patří k nejlepším žákům; v letech 1907, 1908 a 1909 získává jako ocenění mimořádných studijních výsledků Cressonovu nadaci k studijní cestě po Evropě. V r. 1910 obdržel za reliéfní kompozici „Charita“ první cenu soutěže Prix de Roma, která je výroční nadací v oboru sochařství, malířství a architektury mladých umělců a

Sochař Albin Polášek, busta, 1977
autor akad. sochař Jiří Myszak
Foto Jiří Klučka

zahrnuje tříleté stipendium na Americké akademii v Římě. Pobyt v Římě (1910-1913) završuje jeho studia, dotváří jeho klasicistní výtvarný názor, kterému zůstává věrný v celé své další práci. Za svých studií vytvořil celou řadu portrétních prací a závažných plastik, z nichž nejvýznamnější jsou například „Strůjce svého osudu“ (1907), „Římská dívka“ (1910), „Hudba“ (1911), „Rozsévoč“ (1912), „Fantasie“ (1913), „Zaslíbená země“ (1913), dílo, která byla mnohokrát oceněna a ke kterým vytvořil později řadu variant. Po návratu z Říma žije nejdříve v New Yorku, od r. 1916 pak v Chicagu, již jako vedoucí sochař-

ského oddělení Art Institutu, kde působil až do r. 1949. Za svého pobytu v New Yorku a Chicagu (ta léta pokládá na nešťastnější) a častých návštěv Prahy a Frenštátu vytváří opět vedle řady portrétů mnoho významných děl, z nichž jmenujme alespoň – „Inspirace“ (1913), medaile „Svoboda, život národa“ (1917, první československé medaile), „Bublina“ (1917), „Památník Jamese G. Bathersona“ (Hartford Coun 1918), „Elizabeth“ (1920), „Památník Richarda Yatese“ (Springfield 1921), „Památník Theodora Thomase“ (Chicago 1924), „Lesní idyla“ (1924), „Zbavená pout“ (1924, protějšek plastiky „Strážce svého osudu“), „Probouzející se jaro“ (1926), „Matka“ (Chicago 1927), „Poutnice“ (Chicago 1928), „Památník Woodrowa Wilsona“ (Praha 1928), „Pomník básníka E. G. Lessinga“ (Chicago 1930), „Perun“, „Svantovít“ a „Lada“ (1934), „Pomník Pierra Gibaulta“ (Vincenne 1936), „Pomník TGM“ (1941, realizace Chicago 1955) a „Utrpení“ (1947 – návrh pomníku obětem obou světových válek ve Frenštátě p. R.). Z jeho poválečných prací, vytvořených již ve Winter Parku na Floridě po ochrnutí levé poloviny těla (1950) a po ztrátě své dřívější studentky, přítelkyně, sochařky, biografky a ženy Ruth Sherwood (1889–1952), patří k nejvýznamnějším plastiky „Vítězství morálního zákona“ (1956), „Emily“ (1962), „Měsíční skok“, (1963) a „Chibiabos“ (1964).

V roce 1965 se dovršil život a dílo Albína Poláška. Jeho práce zdobí řadu amerických měst, mnoho plastik je v amerických galeriích a institucích, několik děl je i v našem kraji. Vesměs jsou to dary sochaře, vyjadřující jeho vroucí vztah k rodné vlasti – „Radegast“ a sousoší „Cyrila a Metoděje“ (Radhošť 1931), „Pravěký zápas“ (Frenštát 1939), „Pomětná deska básníka Josefa Kalusa“ (Frenštát 1959) a „Strážce svého osudu“ (Frenštát 1962). Dílo Albína Poláška, i když svým klasicistním pojetím

vzdálené již v době svého vzniku modernímu výrazu amerického i světového umění, má stále pro své závažné hodnoty myšlenkové, mravní a humanistické významné místo v pokladnici umění. Bylo oceněno mnoha poctami, jednou z nich je i nedávno odhalený pomník ve Frenštátě p. R.

Jiří Klučka

Kronikářů okrese soutěžili

Počátkem roku 1978 byla v souladu s rozpracováním závěrů XV. sjezdu KSČ v oblasti kultury vyhlášena u příležitosti 60. výročí VRSR ministerstvem kultury ČSR II. celonárodní soutěž kronikářů na počest 30. výročí Vítězného února a 35. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou.

Předmětem soutěže byly roční záznamy za léta 1974–1978, dokumentační přílohy k ročním záznamům a celkový hodnotící záznam průběhu roku 1948 v místě. K soutěžní kronice bylo nutno přiložit potvrzení národního výboru o tom, jak je kronika kulturně politicky využívána.

V okrese Nový Jičín se do soutěže přihlásilo 25 kronikářů obcí a místních částí. Soutěž probíhala v pěti kategoriích. V I. kategorii obcí do 500 obyvatel soutěžilo 5 kronikářů, ve II. kategorii obcí od 501 do 2000 obyvatel bylo přihláшено 12 kronikářů. Z obcí s 2001 až 5000 obyvateli, spadajících do III. kategorie, byly přihlášeny 3 kroniky, ve IV. kategorii (5001 až 10 000 obyvatel) 4 kroniky. V V. kategorii měst nad 10 000 obyvatel byla přihláшена 1 kronika.

Všichni kronikáři se zhostili svého úkolu velmi dobře. Roční záznamy jsou ve většině kronik vedeny velmi pečlivě a je k nim shromažďována i fotografická a listinná dokumentace. Někteří kronikáři shromažďují i diapozitivy a filmové záznamy významných událostí v obci. Největší

úkol čekal kronikáře při zpracování souhrnného hodnotícího záznamu průběhu roku 1948. V mnoha obcích neprobíhaly Únorové události výrazně, často chyběly písemné materiály. Proto museli kronikáři shromažďovat informace v archivu, vyhledávat staré zápisy ze schůzí a využít i vzpomínek pamětníků, aby získali údaje o průběhu roku 1948 v místě.

Kroniky, které byly přihlášeny do soutěže, byly svezeny do Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně, kde proběhlo 11. června zasedání hodnotící komise, složené ze zástupců ONV, okresního muzea, okresního archivu, regionální komise OV KSČ a okrskových kronikářů.

Protože úroveň většiny kronik byla velmi dobrá, přihlížela komise zejména ke kvalitě zpracování záznamu o průběhu roku 1948. Nejobtížnější práce čekala komisi při hodnocení kronik ve II. kategorii, ve které měla převážná většina kronik vynikající úroveň. Z toho důvodu byly v této kategorii uděleny 2 druhé ceny, avšak přesto nemohly být oceněny všechny velmi dobré kroniky, mezi něž patřil zejména kronika Bílovce-Slatiny, Petřvaldu, Bernartic n. O., Tichu, Třsku, Kateřinic o.j.

Pa důkladném prostudování soutěžních materiálů se rozhodla hodnotící komise udělit kronikám v okresním kole tato pořadí: v I. kategorii 1. místo kronice Přebora-Hájova, vedené J. Kociánem, 3. místo kronice Fulneka-Děrného, vedené V. Mikušákovou, 2. cena nebyla udělena.

1. místo ve II. kategorii získal M. Tomáš za vedení kroniky Oder-Heřmanic a Kaměnky, 2. místo A. Brňák za vedení kroniky Spálava a A. Rynda za vedení kroniky Bílovce-Bravinného. Na 3. místě se umístila A. Orliťová s kronikou Mankovic. Přestože ve III. kategorii byly do soutěže přihlášeny pouze 3 kroniky, jejich úroveň byla natolik dobrá, že mohla komise udělit všechny tři ceny: 1. cenu kronice Bílovce, vedené A. Mouchou, 2. cenu

kronice Suchdolu n. O., vedené M. Holubovou, 3. cenu kronice Trojanovic, vedené J. Šmikou. Ve IV. kategorii se na 1. místě umístil L. Loukotka s kronikou Přebora a na 2. místě F. Kyselý s kronikou Fulneka. 3. místo nebylo uděleno. Kronice Studénky, vedené J. Vančurou, která byla jedinou přihlášenou kronikou v V. kategorii, udělila komise pro její kvalitu 1. místo.

Přesto, že nebylo možno ve všech kategoriích udělit všechny ceny, lze s uspokojením konstatovat, že nedostatky byly pouze drobné a že celková úroveň zápisů v kronikách i kvalita dokumentačních příloh se rok od roku zvyšuje, stoupá zájem národních výborů a vedení kronik obcí a jejich místních částí. Je třeba ocenit i kronikáře, kteří s kronikářskou prací teprve začínají a sbírají zkušenosti, a přesto neváhali se do soutěže přihlásit, kronikářku Starého Jičína Z. Pospěchovou a kronikáře Zbyslavic T. Pačku.

Ve čtvrtek 21. června se konal Celookresní aktiv kronikářů, na kterém byly vítězům okresního kola kronikářské soutěže předány diplomy, kronikářům, kteří se soutěže zúčastnili a jejichž kroniky byly svědomitě vedeny, čestná uznání. U příležitosti Celookresního aktivu byla v nové galerii Okresního vlastivědného muzea uspořádána výstavka vítězných kronik. Kroniky, které se umístily v okresním kole na prvních místech v příslušných kategoriích, postoupily do krajského kola, jehož vyhodnocení probíhalo ve dnech 13. a 14. září ve Slezském muzeu v Opavě za účasti zástupce Sm KNV, zástupce Slezského muzea, okresních metodiků pro kronikářskou práci Severomoravského kraje a krajského metodika kronikářství. Z kronikářů našeho okresu získal J. Vančura s kronikou Studénky 3. místo v V. kategorii. U příležitosti oslav 62. výročí VRSR byl ve Slezském muzeu v Opavě uspořádán slavnostní aktiv kronikářů, na kterém by-

ly kronikářům, kteří se umístili v krajském kole kronikářské soutěže na prvních třech místech, předány diplomy a kronikářům, kteří v krajském kole čestně obstáli, čestná uznání. Všichni účastníci aktivu si se zájmem prohlédli výstavu kronik, které se zúčastnily krajského kola soutěže. Byly rovněž promítnuty diapozitivy, které návštěvníky výstavy seznámily s nejlepšími kronikáři a kronikami jednotlivých okresů.

Přesto, že žádný z kronikářů našeho okresu nepostoupil do ústředního kola, lze říci, že naši kronikáři v soutěži čestně obstáli. Již fakt, že se z našeho okresu přihlásilo do soutěže 25 kronikářů, svědčí o tom, že naši kronikáři mají svou práci rádi a snaží se ji dělat co nejlépe. Úroveň kronik na našem okrese neustále stoupá a je již výjimkou kronika, která není dobře a pečlivě vedena.

Eva Jelínková

Stavba prvního větrného mlýna v Tisku r. 1767

V Tisku na Bílovecku byly počátkem 19. století v činnosti dva větrné mlýny, v druhé pol. století dokonce tři. První z nich byl postaven již v r. 1767 pruským emigrantem, přeběhlým z pruského Slezska na rakouskou stranu, Petrem Paterem. Dřevěný větrný mlýn beraního typu si postavil nákladem 120 tol. slezských. Vrchnost v Bílovci mu vyměřila na panské půdě (dominikál) místo pro postavení mlýna v délce a šířce 12 vratislavských sáhů (asi 21x21 m) a prodala mu je r. 1768 za 144 zlatých. Současně mu prodala 30 sáhů půdy pro vystavění domku se stodůlkou, který vystavěl za 25 tolarů. Mlýn i domek byly při prodeji pozemku již postaveny. Domek dostal při číslování domů v r. 1770 popisné číslo 48. Po pěti čtvrtích roku svobody, kdy neplatil žádné dávky, měl mlýnář podle

smlouvy s vrchností platit jí od 1. července 1768 činžovní plot z mlýna ročních 12 zlatých rýnských ve čtvrtletních splátkách a za osvobození domku od robot ročně 2 zlaté. Za to byl zvláštní listinou zproštěn všech poddanských robot, vrchnostenských dávek a jiných povinností s výjimkou placení císařské kontribuce a jiných daní, vypsanych zemí. Bílovecká vrchnost mu též potvrdila, že je osvobozen od poddanství, také jeho syn a ostatní děti, pro případ úmrtí mlýnáře byly jeho osiřelé děti osvobozeny od obvyklé dvorské služby sirotků. Za svobodné vykonávání mlýnářského řemesla si však vrchnost vymínila a zavázala mlýnáře povinností mletí vrchnosti bezplatně obilí a slad na vaření piva, také vrchnostenským úředníkům a lidem ze dvora měl bezplatně semlít obilí, jež vrchnost byla povinna jim dávat jako deputát. Tato výminka, kterou vrchnost v Bílovci vložila do smlouvy s Paterem, je důkazem, že jeho větrný mlýn byl tehdy jediný na bíloveckém panství. Mlýnář byl smlouvou také zavázán udržovat mlýn vlastním nákladem v dobrém stavu. Vesnice Tisek měla v r. 1768 celkem 47 domů, z nichž 22 drželi sedláci na rustikální půdě, na panské vrchnostenské půdě mělo postaveno a zakoupeno své chalupy 20 dominikalistů. (Urbariální komise slezská, sign. 1445, SOA Opava).

Bohumír Indra

Střediskové setkání sokolníků ve Fulneku

Po dvouleté přestávce uspořádalo ve dnech 14.–16. září 1979 středisko Klubu sokolníků při Okresním vlastivědném muzeu v Novém Jičíně další střediskové setkání sokolníků v okrese Nový Jičín. Tradiční sokolnické zvyklosti včetně pasování se odbývaly ve Fulneku. Kromě sokolnických lovů, jichž bylo přítomno přibližně 50 účastníků, byla v autokempin-

ku ve Fulneku uspořádána přednáška o památkách okresu Nový Jičín. Sokolnických lovů se zúčastnilo 17 sokolníků s loveckými dravci. Převažovali jestřábi lesní, kterých bylo 10, dále následovaly 4 poštolky obecné, 2 káně lesní a 1 raroh velký. Právě poslední dravec připravil na ukázkách pro veřejnost nezapomenutelné zážitky a nádhernou podívanou, když byl při kroužení v nesmírné výšce již pokládán za ztraceného a v zápětí těsně nad hlavami přítomných v rychlém letu pronásledoval vypuštěného holuba.

Také ostatní dravci předvedli své umění především při lovech probíhajících v honitbách MS Suchbát n. O., Kunín I., Fulnek, Vlčkovice a Šenov. Celkem bylo uloveno 12 ks bažantů a na výřadě se objevil také úlovek jedné z káně lesních, a to 3 záby. Za propůjčení honiteb a přístup mysliveckých sdružení k této akci upřímný dík.

Obnova sokolnických zvyků není jen znovuzavedení prostarého způsobu lovu, ale přispívá ke kulturně výchovné práci s mládeží a k ochraně dravců jako důležitého ekologického faktoru.

Ivo Otáhal

Vzácný nález

Sokol stěhovavý je již pokládán v ČSSR za téměř vyhynutého. Hnízdění, pokud se vůbec na území našeho státu k němu odhodlá, je obvykle zásluhou přirozených nepřátel nebo zásahem neodpovědných a chamtivých lidí neúspěšné. O to zajímavější je nález zraněného jedince ve Fulneku, místní části Vrchy. Dne 23. srpna 1979 našly děti na poli za vesnicí zraněného dravce. Chtěly si jej prohlédnout, ale pták se bránil, sekal kolem sebe pařáty. Děti vzaly klacky a kameny a hodlaly jej ubít, když v tom mezi ně vběhli jejich kamarádi Milan a Pavel Kozdřkovi, synové místního myslivce a vzácného dravce odnesli domů. Prostřednic-

tvím zpravodaje státní ochrany přírody byl předán Okresnímu vlastivědnému muzeu v Novém Jičíně. Jedná se o letošní mládě sokola stěhovavého, samečka, který při svém tahu do teplých krajín narazil do drátu vedení vysokého napětí a způsobil si dvojnásobnou zlomeninu křídla. Díky včasnému darování a odbornému zákroku se podařilo vzácnému dravci zachránit život a snad i schopnost letu.

Ivo Otáhal

Starobylý zvon v Bílově

Ve zvonici farního kostela sv. Vavřince, který je stavební dominantou obce Bílov na Novojičínsku, se až do současnosti zachoval snadno přístupný zvon, jediný z původních zvonů bílovského kostela, který se řadí k nejstarším zvonům okresu Nový Jičín. Je zdařilým, kovolijským i umělecko-historickým hodnotným řemeslným dílem s charakteristickým slohovým výzdobným prvkem. Zvon byl ulit roku 1495 a napsí, typický pro epigrafické památky 2. poloviny 15. století a začátek 16. století, je stejně jako celý korpus zvonu velmi dobře dachován. Zvon, zcela v souladu s dobovými zvyklostmi, je autorsky anonymní.

Dle historických údajů o zvonech v Bílově, které jsou k dispozici, měl v minulosti kostel 3 zvony: zvon z roku 1495 (vročení bylo v literatuře chybně určeno rokem 1414, resp. 1489), dále zvon z roku 1817, ulitý na náklady bílovského kaplana Ignáce Černého v Opavě zvonařem Františkem Stankem a konečně zvon, ulitý roku 1715 opavským zvonařem Jiffim Ignácem Maderhofferem. Navíc měl kostel ještě malé zvonky, které byly bez nápisu, výzdoby a datace - sanktusník, mešní a sakristijní zvonek. Již za rekvizice v době I. světové války byly s výjimkou nynějšího zvonu ostatní rekvírovány pro válečné úče-

ly a pouze historická ojedinělost, (zejména rok ulití) zvon zachránilo, obdobně jako za II. světové války, před rozlitím.

Zvon z roku 1495, jehož nápis byl některými autory pokládán za nečitelný, má hmotnost cca 140 kg, je ulit ze zvonoviny, výška zvonu včetně 6 hladkých uch = 61 cm, průměr u dolního okraje zvonu = 70 cm a je zavěšen na solidní dřevěné stolici.

Čepec zvonu člení nápisová páska mezi dvojicí zdvojených plastických linek, 4 cm vzdálených, v níž je ulit 1 řádkový latinský nápis písmeny vyspělé gotické minuskuly: „Inri + o rex glorie veni cum pace relief medallonu ad mccccxcv relief medallonu“. Medailony, které stylisticky rozdělují a ukončují nápis, mají kruhový charakter s málo výrazným, nezřetelným motivem o průměru 2,5 cm. Výška písmen v nápisu = 3,5–3,9 cm.

Krk zvonu nemá, což je příznačné, žádnou výzdobu, pouze na přechodu k věnci obíhá po obvodu zvonu silně vystouplá plastická linka.

Věнец je zcela holý, jen na okraji je zesílen masivní, jednoodstupněnou plochou lištou.

Překlad latinského nápisu je adekvátní době vzniku a zní: „Ježiš Nazaretský, král židovský – ó králi slávy přijdi v míru – Léta Páně 1495“.

Zvon je kvalitní i po akustické stránce, a proto je právem pokládán za cennou středověkou památku Břilova.

Prameny a literatura

- J. P. Cerroni, „Glockeninschriften“, rkp. SOA Brno, fond G 12, inv. č. I 58. Zemská vláda slezská v Opavě, SOA Opava, inv. č. 47 – Inventář děkanství bíloveckého, fol. 234.
G. Wolný, „Kirchliche Topographie“, Olmützer Erzdiözese, sv. III, Brno 1859, s. 242.
R. Schünke, „Bielau in Schlesien“, Das Kuhländchen, sv. 6, Nový Jičín 1925, s. 127.

Pož. Nevěřilova, SOA Opava – pracoviště Olomouc: rekviziční zprávy z obvodu olomoucké arcidiecéze.

Evidenční karty movitých památek Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě, duplikát ve Vlastivědném muzeu v Novém Jičíně – údaje nepřesné a neúplné.

Pavel Šrámek

LITERATURA

Stanislava a Vojtěch Holubovi, Z historie tělovýchovné jednoty Tatra Kopřivnice. Kopřivnice 1977, str. 38.

Sedmdesáté výročí založení organizované tělovýchovy v Kopřivnici dalo impuls k vydání sice drobné, nicméně však zajímavé a faktograficky cenné publikace, k níž úvod napsal předseda MěstNV Kopřivnice Václav Kunčík a doslov předseda TJ Tatra Otakar Mičaník. V úvodní kapitole „Jak jsme začali“ (s. 7–14) je podán stručný přehled organizované tělovýchovy do r. 1945, resp. 1948. Bez povšimnutí nelze obejít zmínku o prvních pokusech o tělovýchovnou činnost organizovanou zhruba od r. 1870 na dvoře bývalé keramické továrny (dnes komunální služby), jakož i zmínku o počátcích krasobruslení z r. 1898, provozovaného na rybnících pod Šostýnem (v místě dnešního koupaliště). Po oslavách Palackého v Hodslavicích v r. 1898 vznikla Jednota ve Štramberku, kam docházeli ke cvičení i kopřivničtí občané. Dne 23. 9. 1907 se konala v Kopřivnici ustavující schůze Dělnické tělovýchovné jednoty, prvního organizo-

vaného tělovýchovného spolku v Kopřivnici (Sokol byl ustaven 25. 1. 1914, Orel fungoval od r. 1915, FDTJ byla založena 1921). Z DTJ a Sokola pak vznikaly sportovní kluby, jako fotbalový SK Kopřivnice (ustaven 20. 3. 1920), od r. 1932 i s odborem ledního hokeje, fotbalový DSK Unie Kopřivnice (vznikl 1934), dále pak Klub českých turistů (vznikl 1933). Kladem této části je, že není „odlidštěna“, alespoň v uzlových momentech vývoje tělovýchovy. Škoda však, že autoři byli omezeni rozsahem publikace. Právem je poukázáno i na bohatou kulturněvýchovnou činnost těchto sportovních organizací. Kapitola „Od sjednocené tělovýchovy po dnešek“ (s. 15–24) podává kronikářským způsobem přehled dosažených úspěchů jednotné tělovýchovné organizace, když o některých údajích se dovíme i ze závěru kapitoly předchozí (kupř. o slavnostní schůzi všech tělovýchovných spolků a organizací 3. 12. 1948, na níž byl podepsán protokol o jejich sloučení do jediné organizace nazvané Sokol Tatra Kopřivnice). Mezi dosažené úspěchy patří i „Budování sportovních zařízení“ (název další kapitoly na straně 25–32), která jsou nedílnou součástí výstavby města a byla vybudována jeho občany většinou v akci „Z“, částečně i dodavatelským způsobem. Publikaci uzavírá rozsahem menší kapitola „Současnost a perspektivy TJ Tatra“ (s. 33–36). Drobná publikace je psána svěžím duchem, je doplněna základním obrazovým materiálem zařazeným do textu. Škoda, že nezbylo místa alespoň na základní poznámkový aparát či zmínku, z čeho autoři čerpali a kde je materiál uložen. Lze si přát, aby autoři pokračovali v začaté práci a časem se pochlubili rozsáhlejší historií kopřivnické tělovýchovy, k níž by čerpali materiál i z fondu KV ČSTV v Ostravě, zpřístupněného badatelsky Státním oblastním archívem v Opavě, i z fondu OV ČSTV v Novém Jičíně, uloženého

v tamním okresním archívu, a dosud bohužel pro jiné neléhavé úkoly nepřístupného.

Miroslav Klas

Štramberk Zdeňka Bára

Příležitostný útlý neustráňovaný tisk k 75. narozeninám básníka a spisovatele Zdeňka Bára v počtu 100 číslovaných výtisků vydal kroužek bibliofilů při Domu kultury pracujících Vítkovic – železáren a strojren Klementa Gottwalda v Ostravě v roce 1979 za redakce publicisty Leopolda Čady. Kresbou ve frontispisu a na obálce doprovodil akad. malíř J. V. Sládek. Z. Bár se v něm vyznává ze své lásky k rodnému městu, v němž se narodil 18. 1. 1904.

Rudolf Richter

Olga Nekvasilová, Cancellothyridacea (Brachiopoda) from the Lower Cretaceous of Štramberk (Czechoslovakia). – Časopis pro mineralogii a geologii, roč. 23, č. 2, str. 171–182, 4 křídlové přílohy s fotografiemi, Praha 1978.

V článku, zabývajícím se cancellothyridními ramenonožci ze spodnokřídlových sedimentů na paleontologickém nalezišti ve Štramberku, přináší autorka další nové poznatky, vyplývající z jejich systematických sběrů a studií druhohorních fosilních faun v této oblasti. Za použití progresivní metody zkoumání vnitřní stavby schránek pomocí sériových řezů a jejich celulóidových otisků se jí podařilo zjistit, že rady, které byly odsud podle vnější morfologie schránek označovány jako *Lyra*, *Terebratrostra* a *Terebratulina* náleží ve skutečnosti podle zcela odlišné vnitřní stavby k rodům *Symphylirris* a *Crurallina*.

Poslední uváděný rod je ve zkoumané oblasti reprezentován 1 novým druhem, jehož popis autorka současně v práci podává. Rozšíření těchto ramenonožců je ve štramberské spodní křídě vázáno na formaci kopřivnickou a plaňavskou.

Eva Purkyňová

Olga Nekvasilová, Rhynchonellidae (Brachiopoda) from the Lower Cretaceous of Štramperk (Czechoslovakia). — Sborník geologických věd, paleontologie, sv. 19, str. 45–77, 8 křídových příloh s fotografiemi, Praha 1977.

Autorka, vědecká pracovníce Geologického ústavu Čs. akademie věd v Praze, se již po řadu let zabývá intenzivním zoopaleontologickým výzkumem proslulého paleontologického naleziště ve Štramperku. Specializuje se na třídu bezobratlých mořských živočichů ramenonožců, kteří v těchto druhohorních sedimentech náleží k nejhodnějším a nejpříznivěji zachovaným zkamenělinám. Svými výzkumy přispěla dr. Nekvasilová podstatnou měrou k řešení otázky stáří sedimentů v oblasti vápencových těles ve Štramperku. K jejím dosud publikovaným pracím, v nichž systematicky zpracovává jednotlivé skupiny zde zastoupené, přibyla tato, věnovaná revidnímu zpracování rynchonellidních ramenonožců, které zjistila v horních spodnokřídového stáří, v tzv. formaci olivetské, kopřivnické a plaňavské. Všechny dosud popsané druhy rodu Rhynchonella, jimž byla naposled věnována pozornost koncem minulého století, byly mylně určovány jako zkameněliny svrchnojurského tithonského stáří. Tím, že se autorka zabývala studiem vnitřní stavby jejich schránky, která u štramberských rynchonellid nebyla dosud vůbec známa a jež pro jejich klasifikaci má prvotný význam, zjistila zcela překvapivou skutečnost, že ramenonožci, až dosud podle vnějšího utváření schránek po-

važovaní za příslušníky jediného rodu Rhynchonella, patří podle rozdílné vnitřní stavby ke třem rodům — Acanthorhynchia, Locunosella a Monticarella. Tyto rody jsou ve Štramperku zastoupeny 8 druhy, z nichž 3 popsala autorka jako nové.

Eva Purkyňová

Jiří Žitt, Phyllocrinus d'Orbigny, 1850 (Crinoidea, Cyrtocrinida) from the Lower Cretaceous of Štramperk (Czechoslovakia). — Časopis pro mineralogii a geologii, roč. 23, č. 1, str. 39 až 51, 6 křídových příloh s fotografiemi, Praha 1978.

Skupina bezobratlých mořských živočichů ostnokažců, zvaná lilijice, je svou tvarovou rozmanitostí, hojností výskytu a především rychlým kmenovým vývojem jednou z nejdůležitějších skupin fosilních organismů vůbec. Jejich zbytky se zachovaly v hojně míře v nejmladších druhohorních usazeninách v oblasti výskytu štramberských vápenců. Systematickým studiem těchto zkamenělin se zabývá již mnoho let dr. Žitt, vědecký pracovník Geologického ústavu Čs. akademie věd v Praze. V minulosti nebyla materiálům z oblasti Štramperka věnována příliš pozornost a výskyt lilijic, které pocházejí přímo z tělesa Kotouče, popisuje tento autor vůbec poprvé. Ve svých předcházejících pracích publikoval výsledky studií rodů Eugeniocrinus, Sclerocrinus a Praholopus, nyní se zaměřil na rod Phyllocrinus, u něhož popsal též dva nové druhy, pojmenované po významných štramberských rodácích — Eduardu Chalupovi a Cyrilu Hyklvi. Vědecké určení zbytků lilijic na tak významném paleontologickém nalezišti, jakým Štramperk bezesporu je, umožnilo prokázat, že na svrchnojurských vápencích se ještě usadily horniny nejspodnější křídly, jež svým faunaistickým obsahem nemají obdoby v karpatské soustavě, zasahující na území Severomoravského kraje.

Eva Purkyňová

Frant. Řehoř-Milada Řehořová-Zdeněk Vašíček, Za zkamenělinami severní Moravy. Vydalo Ostravské muzeum v r. 1978, 297 stran, 95 obrázků v textu, 50 fotografických tabulí, 3 přílohy.

Oblast severní Moravy vyniká po stránce geologické svou značnou mnohotvárností, což je dokladem jejího složitého vývoje během dávné, až mnoho set miliónů let staré minulosti Země. Jedním z hlavních určujících faktorů, podle nichž lze stanovit stáří hornin, které se na tomto území nacházejí, jsou zbytky vyhynulých živočichů a rostlin, nebo stopy po jejich činnosti. Nalezišť, kde jsou takové zbytky zachovány přímo na povrchu, je na severní Moravě mnoho. Blíže nás s ním seznamuje publikace tří významných moravských paleontologů, která je dokonalým průvodcem po těchto místech. Svou náplní a posláním je to publikace, jakou jsme jak v odborné, tak i populárně-přírodovědné literatuře v našem regionu zcela postrádali. Vysoká odborná úroveň, bohatý obrazový materiál, ale i běžnému čtenáři zcela přístupná forma podání daného tématu z ní činí knihu určenou jak vědeckým pracovníkům, tak také širokému okruhu laických sběratelů a zájemců o poznání přírodních poměrů Severomoravského kraje. Naleznou v ní kapitoly o vzniku zkamenělin, informace o tom, jak je sbírat, popisovat, preparovat, fotografovat. Základní morfologické charakteristiky hlavních živočišných a rostlinných skupin, které se na tomto území vyskytují, jsou důležitě pro vědecké zařazení a označení nasbíraných fosilií. Všechny významné druhy severomoravských zkamenělin jsou pak vyobrazeny na velmi obsáhlých fotografických tabulích.

V průvodci je popsáno 42 paleontologických nalezišť podle jejich stratigrafického stáří. Nejstarší — spodnosedavské, se nacházejí v Hrubém Jeseníku, nejmladší — pleistocenní, na Ostravsku. Z Novojičínska autoři uvádějí 5 nalezišť, z nichž svě-

tový význam má proslulý Kotouč ve Štramperku. Dále jsou uvedeny Lichnov, Tichá, Trojanovice a Veřovice. U každého naleziště jsou uvedeny jeho topografické údaje, stručná geologická charakteristika, výčet zkamenělin a údaje o publikovaných pracích, vztahujících se k jednotlivým místům. Přílohy publikace tvoří odkrytá geologická mapa severní Moravy s vyznačením všech popisovaných lokalit, schéma geologického vývoje severní Moravy a stratigrafické a faciální členění příkrovů Karpat na tomto území. Kniha je brožovaná, vytištěná na křídovém papíru. Lze ji získat přímo u vydavatele.

Eva Purkyňová

Sborník Státního archivu v Opavě 1971–1975. Opava 1975, stran 352 plus 18 stran obrazových příloh, cena 35 Kčs.

Třetí svazek opavského archivního sborníku obsahuje především přehled vývoje Státního archivu v období 1968–1975 a soupis pramenných edic i tištěných nebo fotoprintem vydaných pomůcek. V jejich seznamu nás tu především zajímají strojopisné inventáře obsáhlých fondů Arcibiskupství Olomouckého a Ústřední ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži (hlavně signatura E II) z období od 12. do 20. stol., neboť obsahují mnoho historických zpráv pro bývalý velkostatek Hukvaldy, jehož značná část leží dnes na území okresu N. Jičín; dále vzbudí náš zájem inventář archivního fondu Státní rybářství Jistebník (1945–1966). V kapitole o archivech národních výborů je zařazena i stať o okresním archivu v N. Jičíně, mezi zprávami o podnikových archivech nalezneme i stručné odstavce týkající se Vagónky n. p. Studénka, Tatry Kopřivnice, Autopalu a Tonaku v N. Jičíně. Dr. B. Indra v článku K dějinám pošt v Opavě a v Severomoravském kraji do poloviny 19. stol. zjistil, že od r. 1744 byly Bílovec, Fulnek, Odry a od r. 1757 také Nová

Horka zapojeny na poštu opavskou a že r. 1784 vznikly na nové císařské silnici další poštovní stanice v Příboře a na Starém Jičíně, která byla po třech letech přeložena do N. Jičína. R. 1788 byly zřízeny poštovní sběrný ve Fulneku a v Odrách a podřízeny poštovní stanici novojičínské. Jejich dopisní razítka z doby před rokem 1850 jsou otištěna v příloze. Samostatné sběrný vznikly ve Fulneku a ve Franštátě (zapojená na stanici příbořskou) r. 1836, dále v Odrách, která byla tehdy zapojena na poštovní stanici v Hranicích. R. 1848 byly nově zřízeny poštovní expedice na nádražích v Suchdole a ve Studénce a současně vznikla sběrný v Petřvaldě. Do r. 1850 byly všechny poštovní sběrný přejmenovány na poštovní expedice. — Dr. J. Gebauer pořídil na základě zpráv z okresních archivů a z inventurů Státního archivu v Opavě a jeho pobožkách v Janovicích u Rýmařova a v Olomouci soupis map, plánů, vedut a vyobrazení obcí a budov většinou z období 1800–1850. Z našeho okresu jsou uvedeny Bernartice nad Odrou, Bílavec, Bordovice, Děrné (1769), Drnholec, Frenštát, Hladké Životice, Hůrka,

Jeseník nad Odrou, Klokočov u Příbora, Kopřivnice (1770), Lichnov (1770), Lukavec, Mniší (1765), (N. Vrbno), Odry, Palačovská Keč, Petřvald, Příbor, Pustějov (1792), Sedlnice, Skorotín, Skotnice (1770), Stachovice, Starojická Lhota, Starý Jičín (1671), Studénka, Tichá (1765), Trojanovice, Větřkovice, Vičovice, Závěšice (všechny 1770); je však nutno opravit, že Huttendorf není na Bruntálsku, nýbrž u Ličova v Dolních Rakousích; totéž platí o Trnávce, kterou Gebauer umísťuje k Novému Jičínu. Obě mapy se nalézají totiž v souboru map pro panství Seilernů ve fondu Velkostatek Starý Jičín. Seilernové však vlastnili a vlastní dodnes také panství Ličov, kde oba dvory — Trnávka a Huttendorf — skutečně jsou. Autor bohužel též už nemohl použít inventury k fondu Velkostatek Nová Horka s několika kusy obrazového materiálu dochovaného ve velmi špatném stavu ze zbytku rukopisu Jaschkeho popisu Kravařska z r. 1817. Je nepochybné, že se při dalším pořádání fondů v našich archívech najde ještě další materiál tohoto druhu.

Adolf Turek

Opravy:

Ve svazku 23. Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín je na str. 39 chybně uvedeno Blažena Jabůrková místo Jakůbková na str. 76 vypadl řádek 17 zdola: Slezsku, Nakladatelství Blok, Brno 1974, 400 stran, 110 kreseb, 792 fotokopii, 28 map
na str. 78 vypadl na konci posledního řádku údaj

18/60
16/73

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 24

Jan Hanák:	K situaci v dělnickém hnutí na Novojičínsku na sklonku dvacátých let a v době konání V. sjezdu KSČ	1
Adolf Turek:		
Frant. Schwarz:	Z minulosti Zbyslavic	4
Rudolf Záček:	K počátkům železářské výroby ve Frenštátě p. R.	22
Václav Štěpán:	Ohlasy tureckého vpádu do Polska r. 1672 na východní Moravě.	33
František Šustek:		
Frant. Schwarz:	Za zesnulým Antonínem Brňákem	37
Bohumír Indra:	Oděv venkovského lidu Kravařska a sousedního Hranicka r. 1834	39
Eva Jelínková:	Stavební charakter obcí v povodí Zrzávky a horního a středního toku Jičinky	42
Emanuel Grepel:	Paleolitické osídlení Ostravska a Moravské brány	48
Milada Kyselá:	Floristická charakteristika návrhu chráněného přírodního výtvaru „Prameny Zrzávky“	59
Oldřich Tabáček:	Dvě poznámky k vlastivědné literatuře	65
Zprávy:		
	Strůjce svého osudu — Kronikáři okresu soutěžili — Stavba větrného mlýna v Tisku r. 1767 — Střediskové setkání Sokolníků ve Fulneku — Vzácný nález — Starobylý zvon v Bílově	69
Literatura:		
	Stanislava a Vojtěch Holubovi, Z historie tělovýchovné jednoty Tatra Kopřivnice — Štramberský Zdeňka Bára — Olga Nekvasilová, Cancellothyridacea (Brachiopoda) from the Lower Cretaceous of Štrambersk (Czechoslovakia) — Olga Nekvasilová, Rhyncholellidae (Brachiopoda) from the Lower Cretaceous of Štrambersk (Czechoslovakia) — Frant. Řehoř-M. Řehořová-Zdeněk Vašíček, Za zkamenělinami severní Moravy — Jiří Žitt, Phyllocrinus d'Orbigny, 1850 from the Lower Cretaceous of Štrambersk — Sborník Státního archivu v Opavě 1971 až 1975	74

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně
Svazek 24 vyšel v roce 1979
Řídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem

Cena 8 Kčs

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967
Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava,
provazovna 27, Nový Jičín

